

Iturria: *Iztueta'ren olerkiak*, Juan Ignazio Iztueta (Jose Garmendia Arruebarrenaren edizioa). Kardaberaz, 1978.

Klasikoen Gordailuan:

<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/I/IztuetaOlerkiak.htm>

OLERKIAK

Juan Ignazio Iztueta

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabetza Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

ITZ-AUREA

Manuel Lekuona

Oso egoki etorriko da, euskal-literaturaren Historiarako Liburu onen gaurko argitaltzea. «Iztueta'ren olerkiak».

Iztueta, dantzari bezela da, batez ere, ezaguna, eta baita Kondairazale bezela ere. Bañan Kondairazale bezela, egin zuan prosa bera ere, eta baita Dantzaetaz argitaldu zituan Musikak berak ere, danok, Olerkiz apainduak eman zizkigun. Aren idaz-lan guztietan azaltzen zaigun arnaskiro guzia, Olerki-giroa da.

Iztueta'ren nortasuna ezagutzeko, beraz, oso bearrezko gauza da, Iztueta'ren olerkaritza ezagutzeko. Olerkaritza, naiko berezia. Eta orain arte bear bezela aztertu gabea.

Alako garaian bizi izatea egokitu zitzaion, izan ere-ta: bi Prantzesteren eta bi gerrate zibilen barru-barruan: Konbentzionalen Prantzestea (1794-1796) eta Napoleon'en Prantzestea (1808-1813) eta Erregalistaen gerrate zibila (1820-1822) eta Lenengo Karlistatea (1833-1839).

Naspil askotxoko urte-aldia, gizon baten Historia argi-ezagutzeko...

Ala ere, gure gizonarentzat, naspil-artean bañan ere, naiko Literaturlan egindako urte-aldia.

* * *

Olerki-soroan Iztueta'k egindako lana, Liburu ontan azaltzen da naiko argi. Orregatik bait da Liburu au, dan bezain ondo etorria gaur.

Gañerakoan uste bait det nik, Iztueta, Olerki-alorrean zerbait sortzalle, kreatzalle ere izan zitzaigula. Eta ori adieraztera iritxi nai nuke nik, ain zuzen, eta batipat, Aurre-itx Prologo ontan. Gauza aundirik ez, bañan bai zerbait gauza jakingarri.

* * *

Lenengo, beintzat, esan dezagun, Iztueta'ren lanak bi alderdi dituela: 1) bertsolari-alderdia, bertsolari jator; bañan baita 2) olerkari-alderdia ere, «olerkari poeta» esan litekean sail ortakoa... Salbo-ta, gero, Bilintx izango zan bezela, izan genduala gure Iztueta: bertsolari eta olerkari; bertsolari, aozko literatur-zale, eta olerkari, idatzizko literatur-zale. Bi bideak ezagutu ta praktikatu ere zituana, alegia.

* * *

Olerkari bezela, Iztueta etzan izan beste munduko gauza. Bañan, ori bai, gai ortan ere asko ageri izaten zitzaion bere beste alderdia, bertsolari-alderdia. Nolanai dala, itz-neurtua oso ondo ta «aire ta bote» esan oi dan bezela, erabiltzen zuan.

Pentsaera beti ere naiko goreta, naiko «goititua», gauza bera biribiltzen «luze-antxa» ezik; erderaz «reiterativo-xamarra» esango litzakena; imajiña, beratsuak erabiltzen zituana, alegia, batez, ere tematika beretsuko lanetan: Gipuzkoa'ren goraimenak kanta bear zituanean, adibidez.

* * *

Iztuetaren bertsolari-alorrean, eredu bat artuko degu guk emen, benetan eredu bezela artu ditekana: «Kontzezi'ri» edo «Maite bat maitatzen det maitagarria». Eta eredu ortan, beste gauza geiago ere bai, bañan batez ere «puntu-jokua», «rima-jokua» esango gendukeana da gauza eza-gungarri-ezagungarria ta benetan nabarmena. Iztueta'k garrantzi berezi-berezi bat ematen dio, rimari, puntuari; eta rimaganako duan itzal eta iritzi aundiak olerki-estilo, bereziki «iztueta» bat, sorrerazten dio.

* * *

RIMA, PUNTUA

Rimak, puntuak euskal-bertsolaritzan garrantzi aurdia izan duala, ez dago bi aldiz esan bearrik. Rima bere izatez axaleko gauza dan arren — erderaz gauza «adjetiboa» esan ditekera zerbaite dan arren— koplazaarretan, inoiz, axal ez baño mami izateraño garrantzia ematen zaio — erderaz «sustantiboa» esango litzakeana, alegia—. Oro gure Kopladiako «izarra», «dizarra» ta «bizarra» alkarrekin ain estu alkartzen dituan izaera, azala mami biurtzen duan izaera, alegia, euskal-Literaturan ain jator bizi dana...

Iztueta'ren eskuetan, rima, askotan, ustekabe sortzen da; ideiaz ustekabe, sorpresan, bañan ain Iztueta'ren gogora ta gustora, berak airoski jarraitzen bait dio rima berari, salbo-ta pelotariak pelota «aire ta bote» erabiltzen duten bezela.

Ikus, ain zuzen, «Kontzezi'ri»ren lenengo bertsoa:

begi ederra du, ta guztiz argia;
daukat *urruti*;
bañan ezin kendu det *buruti*
aren *itxura*;
saldu al baliteke *pixura*,
urrearen *truke*
nork erosi faltako ez *luke*.

Puntuaren, rimaren indarra dabil or aire-ta-bote, ain egoki.

Eta ez bait da «Kontzezi'ri»renean bakarrik. Ikus, arako beste «Ezkonberrien» bertsoa sake polit ura:

Ezkonberriak pozkidaz daude
egin diralako gaur elkarren jabe
Elizan;
gauza ederragorik ezin *izan*.
Ai! orain banengo ni zuen *ditxan!*

Begira baita beste au ere, Iztueta'ren arte onen eredu:

Geldi, geldi, geldi
Berdillari'ri;
erabil *konpasa*,
ez dakion *pasa*.
Martin'ek *ba daki*
nola *erabaki*
aren *zortziko*:
ez du *lendabizikoa*.

Ageri dan bezela, rima-joku ortan benetan maisu da gure Iztueta. Puntuaren, rimaren bapatasun azkar ortan, alegia.

Iztueta'k joku ori, sistema bezela, eskola bezela erabiltzen bait du; eta ori esan nai nuke nik: joku bizkor ori, gure Iztueta'ren eskola ta siste-

ma berezia dala. Puntuari bere barruko muin ori, orren bapatean, orren jarraitu-jarraituan ateratzea, alegia. Beste bertsolariak puntua geienetan bi errenkadaz bein erabiltzen duten bezela, berak segi ta jarraitu-jarraituan erabiltzea, alegia.

Ikus, eredu, beste au:

Atsegiñetan arkitzen naiz ni
 arkitzen naiz ni,
 ezkontzen diralako maite gozo bi
gustora;
 ortako jaio ziran *mundura;*
 Gipuzkoa guztia txit *poztu da.*

Edo-ta beste au:

Gaur *ezpatadantzari,*
 aurren-*azkendari,*
 Korpus ta *San Joan*
 dituztela *gogoan,*
zaldibitarak,
 gazte ta *zarra,*
 oi dabilza *dantzari*
 beren Erriko *plazan.*

***

RITMOA

Eta zer esan Iztueta'ren ritmoetaz?

Iztueta'k eta Bilintx'ek, besteak beste, gauza au egin zuten biok berdin: beren bertsoak kantatzeko, doñu zaarrez gaiñere, doñu berriak ere aukeratu zituztela: Bilintx'ek Santesteban'en «Urra, papito» bere «Juana Bixenta Olabe»rentzat, eta Iztueta'k, orduan kalerik-kale kantatzen zan «Churrupanpli» izeneko kanta, bere «Kontzeziri»rentzat. Gero, beste bertsolariren batzuek ere erabili bait zuten doñu ori —lenengo Karlitatean, adibidez— beren bertso-paperetan. Gure Iztueta'k, ordea, inork baño leenago: 1806'gn urte-inguruan, Logroño'ko Inkisizioaren kartzelan egin bait-zuan bere lana, eta andik laister samar banatu bertso-paperetan, eta bereziki 1825'gnean norbaitek Londres'en argitaldu liburu batean, gure onen egilleak adierazten digunez.

***

Ritmoari buruz, gogora dezagun berriro ere «Kontzezi'ri»ren lenengo bertsoa:

Maite bat maitatzen det maitagarria;
 begia ederra du, guztiz argia.
 daukat urruti;
 bañan ezin det kendu buruti
 aren itxura;
 saldu al baliteke pixura,
 urrearen truke
 nork erosi faltako ez luke.

Gauza bitxi asko señalala litezke bertso ontan; leen aipatu ditugu bertsoaren rimak: *urruti, buruti; itxura, pixura* adibidez... Bañan neretzat oso gauza bitxia, tarte ortan dabillen ritmo-jokua da: erderaz «pie quebrado» esan oi dana. Guk «oin errena» esaten bait diogu. Oin errena, joku orrek bertsoaren ritmoa eten egiten bait du. Ibillia eten, eta, leen esan degun bezela, puntu rima berriak sarrerazi.

Geienean erabiltzen ditugun bertsoetan, ritmoa ta rima, asi ta buka, beti berak izan oi dira bertsoaren barruan. Bañan Iztueta'ren ontan ez da ola.

Puntu-aldatze orrek eta ritmoaren aldatze onek, astindu bat ematen dio bertsoari; eta betiko puntuak eta betiko ritmoak ematen digun logaleantxa astindu guri. Eta orixe da «oin errenaren» egitekoa bertsolaritzan.

Eta gauza onen osagarri, eta leen aipatutako pelotariaren irudiari jarraituaz, esan bait liteke beste au ere; bertsolaritzan geienetan erabiltzen dan kanta-eran, bertsolaria, pelota-jokoan beti ere pelota, lasai, atzera botatzen duan pelotariaren antzekoa dala; bañan oin errenarekiko kanta-eran, bertsolariak aurre-jokua egiten duala, eta oin erren bat kantatzen duanean, pelota atzera bearrean, aurrean ziplora botatzen duala, edo-ta —Atano baten antzera— aurrean «utzi-dejada» bat egiten duala; sorpresa-jokua...

***

«Oin errena» esate ori nundikan datorren, esan dezagun orain.

Txalapartan, jotzalle batek, eten gabe, beti pausu berean ari duan arierari, *tukutuna*, esaten zaio; eta beste jotzalleak tartean jotzen duanari, berriz, *errena* esan oi zaio; *errena*, kojoa, alegia, «pie quebrado», ots, konpasaren kontra dabillen oiña, pausoa...

(Oyartzun'en, toberajotzalleen artean, tukutunari, *biya* esaten zaio, eta errenari, «*pikatzeillea*». Gure arirako, guk egokiago degu *errena*).

* * *

Bukatzeko, ikustagun berriro, «Kontzezi'ri»ren lenengo bertsoa, angotz iru oin errenak azter ditzagun. Bere ritmoan ikusiko degu. Begira:

Maitate bat / maitatzen / det mai/tagarri/a;

begia / du ede/rra guz/tiz argi/a.

Dau/kat urru/ti;

bañan e/zin kendu / det buru/ti

a/ren itxu / ra ;

saldu al / balite/ke pixu/ra,

u/rrearen tru/ke

nork ero/si falta/ko ez lu/ke.

«Daukat urruti» «aren itxura» eta «urrearen truke», iru «oin erren». Irurok bertsoari ematen dioten grazia, ez da esaten errez. Grazi ori, ordea, ez bait dago rimaren pelota-jokoan bakarrik. Ritmoak ere laguntzen dio eta ez gutxi, iru oin erren oien bitartez.

Ritmo daktoliko-daktolikoan, lenengo bi errenkadak pentapodioak dira, ots, bostna oiñekoak. Laugarrena, seigarrena ta zortzigarrena, berriz, launa oiñekoak. Iru oin errenak, biña oiñekoak, bañan asieran anakrusis bana dutela. Errenkada bakoitzaren bukaerak, oin trinkotu zorrotzak dira.

Bukatzeko, esan dezagun aizkenik, gure Iztueta'k ezagutzen zuala, baita, gero «Betroiarena» eta «Prantxisku, zer dakarrek?» esango zitzaion zortzi edo bederatzi puntuko bertso famatua ere.

Ikus eredu bat, zortzi puntukoa: tripodio daktilikoa; bukaera-aldean puntu-sail luzeduna.

Arruiz'ko balleko

koplari berria

goi-goieneko mallan
ago jarria,
lurreratu naye
agure elbarria;
nere urte-joanaz
nai baduk balia,
para juzkaria,
naiz predikaria,
errain dik egia
zeñengan gelditzen dan
jakinduria.

Oyartzun'en, 1977'gn Ekaiña'ren 14,
San Antonio biaramona,
LEKUONA zaarrak

BIZITZA BAT LABURKI

«Sinistatu bearnazuz berrogei egun igaroetan ez dezana izan lo
piñka bat egiteko dui bat asti ere, zergaitik izan deran erakutzi bearra 50
Espata dantzari-rekin, 25 motil gastetxori, antxiñarako kanta urritar-
rak...»

«Oizoz gañera izan det gaurik guzjenak galdu biarra Enskara-
razko itz neurtu eta beste itzkaida amitx egiten.»

(Iztuetak Paulo Ulibarri-ko Yaunari egin zion eskutizatitak
1828garren urtean Garagar illaren 13-an).

Joan Inazio Iztueta'ren bizitza itz gutxitan azaltzea ez da oso lan erreza. Zaldibia'n, 1767'ko azaroaren 29'an, jaio zan Joan Inazio Iztueta jauna. Ta Zaldibin bertan, bere etxe Iztueta-enea'n il zan, 1845'ko abuztuaren 18'an, iya larogei urte zituala. Bizitza luzea benetan. Eta betea. Europa, España ta Euskalerrian, makiña bat gorabera, burruka ta guda izan ziran urteak aiek! Iztueta bera ere aruntza ta onera, ederki astinduta ibilli zan denborak.

Joseph Iztueta, Lazkaukoa, ta Maria Inazia Etxeberria, Zaldibikoa, ziran Joan Inazioaren gurasoak. 1755'ko otsaillaren 24'an ezkondu ziran Zaldibian. Arek, 23 urte, ta onek, 18, zituztela. Amabi seme-alaba izan zituzten: 7 mutill eta bost neska. Joan Inazio, bostgarrena zan. Artu-eman aundienak, bere anai zarrenarekin, Diego Inazioarekin, izan zituan Joan Inaziok. Baita Maria Ana, Jose Maria ta Frantzisko Inazioarekin ere.

1783 urtean, jaso zuten Joan Inazio'ren gurasoak, *Iztueta-enea* etxea. Joan Inazio jaio baño len, urte bat aurretik. Onek esan nai du, etzirala izan lastaigille beartsu batzuk, askok esan oi duten bezela, aien beartasuna nabarmendu naiean. 1803'ko epaillaren 2'an, 12.999 «vellon»-errealen balioa ezarri zioten etxeari. 1773'an Joan Inazio'ren aita, Joseph Iztueta, asita zegon aundizki-agiria ateratzen. Ementxe ikusten da, bere arbasoen langintzak ospetsuak zirala. Ta ala zegokien Lazkauko torre-etxetik zetozen ondorengoai. Gaur ere, antxe ikusi leike etxe onen aurrean arrizko armarrri aundi bat, aurrekoen aundiaren ezaugarri bat bezela.

Sevilla'ko Indietako artxibo edo agiritegian, Joan Iztueta'ren izena arkitzen degu; Lazkaun jaioa, ta Guatemalako Gueçalagan illa. Joan Inazioaren aita, Zaldibi'ko udaletxeko diru-zai bezela agertzen da. Ta eliz nagusian beren ill-obia ba-zeukaten. 1789'ko agorraren 29'an, 53 urtekin, il zan. Bere emaztea berriz, 1808'ko epaillaren 14'an, 19 urtetan alargun egon ondorean, eta gorabera ta naigabe ugari igaro-ta. Joan Inazio espe-

txean zegolako, ta Jose Mariak jaramonik egiten etziolako, biotz-miñ aundiak igaro bear izan zituan. Frantzisko Inazioaren izkutatzea, ta arrastorik gabe gelditzea. Ba-zitekean izatea, Joan Inazioaren semen ardurara bere gain artu zualako. Joan Inazio denbora luzean egon bait zan espetxean, eta bere erraiña, Linzuain'go Joakina ere 1802'ko urtean il egin bait zan.

Joan Inazioaren bizitza, ez degu aiñ ondo ezagutzen. Bere bizitza une ta denbora batzuetako agiririk ez daukagu. Ezin genezake ba ezertxo ere jakiñ garai oietzaz. Orixe gertatzen zaigu, aren aurtzaro ta 1790'ko ilbeltzaren 11 arteko gazte-aroaz ere. Urte ontan ezkondu zan Linzuain'go Maria Joakinarekin, 22 urte zituela. Joakina Urnietakoa zan eta 19 zeuzkan.

Garai artan, Zaldibian, erri-barruan, 18 etxe zeuden. Eta 96 sendi, nekazaritzan edo artzantzan. Orduan, Aralar mendian, artzai asko zebillen. Antziñak eta ao-jakintzak diotenez, Joan Inazio txikia zan. Kolore onekoa. Begiratu bizikoa. Humore onekoa. «Txuri» deitzen omen zioten. Mutiko argia. Laister asi zan nabarmetzen bere lagunen artzan. Idazle ta erriko maixu izan bear zuanak, alako idazkera ederra ta liburu zaletasuna euki bear zuanak, nun ikasi zuan eta nun ezi zan? Ziur ez dakigu. Agian, Lazkauko karmeldarren lekaidetxean. Joan Inazioaren amak, bere azke-naian, konbentu ontan iru meza esateko agindu zuan. Eta, 1827'an, Joan Inaziok, eta ango karmeldar batek alkarri idazten zioten.

Joan Inaziok, bere aurreneko emaztearengandik, bost seme izan zituan. Jose Inazio, dantzaria. Bere aitarekin Donostian bizi izandu zana, ta gero Irun'en. Eta Maria Ana, Maria Antonia, Josepa Frantziska ta Jose Manuel. Maria Antonia ta Josepa Frantziska beren aitarekin ere bizi izandu ziran.

Joan Inazioaren garai ontako egiñak zer-edo-zer ezagutzen ditugu. 1791'an, erriko azokan gauz asko ornitu ta saltzen ditu: Olio gozoa, bale edo ballenak, bakallaoa ta sardiñak. Bere ezkon-anai Jose Antonio Mancisidor da erantzuten diona ta bere gaiñ artzen duana. Urrengo urtean, bere etxe ta Amundarain ibaiaren ondoan dauden bi errota, artzen ditu alkiler edo akuran.

1790-1800 bitartean, gorabera auek izan zituan gure Joan Inaziok. 1793'ko agorrean, bere arreba Maria Mikaela il zitzaion, 22 urtekin. 1794'an, bere besoetako ta illoba kuttun Joan Inazio Manzisidor jaio zan, martxuan. Urte ontan bertan, azaroan, izan zuan bere irugarrena: Maria Antonia. 1799'ko garagarrillan, Diego Inazio, bere anai zarrena, il zitzaion; eta bere arreba Joana Frantziska, Pedro Jose Armendariz'ekin

ezkondu, Azpeitian. 1798'an, oraindik gordetzen dan agiri baten bidez, Jose Antonio Lasari artalde bat saltzen dio. Garai artarako, artalde aundia zana. Neguan, Donostiko belardietan larratzen zuan. Eta, azkenik, 1799'ko abenduan, bere aurreneko Linzuain emaztearengandik izan zuan bostgarrengo ta azkeneko semea: Jose Manuel.

Berri gutxi, ainbeste denborako, ta bere pertson eta izakerari dagozkionak, gutxiago. Aldi ontan guztian, bere erri Zaldibian bizitu zan, aldin-aldin Donosti ta Irun'a irtetzen zala.

Obeto ezagutzen ditugu, Joan Inazioren XIX mendeko aurren urteak. Aldi gogorra au Joan Inaziorentzat. Bere bizitza ere apika orren zuzena. Salaketa asko izan zituan, eta auzi ugari erlijio gaietan ajolagabekeria ta emakumeekin ibillera txarrak, erantsi zizkioten. 1801'ko abenduaren 6'raño, Billafrankan baituta egon zan, itxura danez, Gainza'ko Martin Antonio Aldosoro eskribauaren etxean, lapurretaren bat egin zualako. Urte ta ill oietan beroietan, 18 egunean, Tolosako espetxera eraman zuten. Emen, kartzelan zegoala, il zitzaion, Zaldibian, ere aurreneko emaztea Joakina Linzuain, 32 urtekin.

1802'ko mayatzaren 11'an, Tolosako espetxetik Azpeitia'kora igaro zuten. Orduntxe, bere anai Jose Maria Zaldibi'ko maixu ta organista izendatu zuten, eta bere ama larri-larri dabill bizi-modu ta diru kontutan. Joan Inaziok Azpeitiko kartzelan jarraitzen du. Baiñan, 1805'ko otsaillaren 24'an, zigorra arintzen zaio, ta Enparan errota daukan bere ezkon-anaia-aren etxera pasatzen dute. Egun batzuk ondorean, bere anai Jose Maria iltzen da 26 urtekin. Antxe ezagutu zuan Maria Konzeption Bengoetxea, Bengoetxeako Kontxexi. Irudianez, espetxean au ere, aur bat il zualako. Aldekaitz baserriko labean neskatill bat arkitzen dute ta, 1803'ko uztaren 13'an, Joan Inazio Nikolas Odriozolak bataiatu zuan, Maria Inazia izena jartzen ziotela. Joan Inaziok eta Bengoetxeako Kontxesik beren alabatzat artu zuten, eta onela legez artuta gelditu zan.

Baiñan, ordurako, urte ontan bertan, 1806'ko jorraillaren 20'an, Logroñoeko izkutuko espetxera eraman zuten Joan Inazio. Emen, zazpi illabetetan egon ondorean, 1806'ko abenduan Azpeitian agertzen zaigu. Logroñoeko Inkisizioaren kartzel izkutueta agertu zituan geyenbat gure Joan Inaziok, Bengoetxeako Kontxesi'renganako zeuzkan irrika ta maite-miñak.

Espetxetik askatu ziranean, Azpeitiako eleizan ezkondu ziran biyak, 1808'ko otsaillaren 9'an. Urrango illean eta Zizurkil'en jaiotzen zan, Joan

Inazioren irugarren emaztea izan bear zuana, Maria Ascension Urruzola. Baiñan ez ditzagula gertakizunak aurreratu.

Urte onen (1808) epaillaren 27'an, bere ama iltzen zaio Zaldibian, ill onen beraren 14'an bere azkenaia egin ondorean. Ba zekian Joan Inazioren bigarren ezkontza.

1808'ko abenduaren 16'an, Kontxesi'gandik izaten du bere bigarrena: Balentin Eusebio. 1824 abenduaren 20'an, 16 urte zituala, Balentin Eusebio idazten dio La Habanatik bere aitari. Emen, La Habanan, batuko zitzaion bere anai ta Joan Inazio-Kontxesiren irugarrena, Jose Frantzisko.

1808'ren azkenetik, (garai ontan Azpeitia zebillen) 1813'ko uzta abuztu arte, ez daukagu Joan Inazioren berririk. Bere bizitzaren une illun bat da au. Ez dakigu ezertxo ere aldi onetzaz Joan Inazioren bost urte erabateko illuntasunean daude [1]. Donosti soldaduz inguratua egon zan illa-beteetan, Bidasoa'ko mugatik aruntz dabill, San Juan de Luz'en, Donibane'n. 1814'ko garragarrian, Donostian arkitzen degu, denda baten jabe. Urte onen (1814) abuztuaren iruan, Iruñatik idazten dio Martin Onrubiak, eta ala esaten dio: «Nere lagun eta jauna. Poz aundia artzen det ondo zaudelako, ta zure sendian lasai ta pakean arkitzen zeralako».

Biyak, Joan Inaziok eta Joxe Aranburuk, Martin Onrubia bidez, Getarian zegon frantzitar gudalosteari, 400 manta ta 260 lastai-koltxoi eman zizkioten. 1813'ko uztaren 1'an, aldegin zuten Guetariatik soldadu auk. 33.276 «vellon»-erreal balio zituan eskeintza onek. Beiñere etzuan ordaiñik artu.

Kontxesi'rekin egin zuan ezkontzak etzuan asko irau. 1815'ko epaillaren 18'an bere, azkenaia egin ondorean, 39 urte zituala, ill artan bertan il zan, 28'an. Azkenai ortan, bizi ziran etxea aipatzen du, ta egiten ari ziran beste bat ere bai. Joan Inazio Iztueta, bi etxeen jabe izatera iritxi zan: Bat, Bidosola kalean, beko Puyuelo ere zeritzaiona. Bestea, Triperia kalean, eta gaurko San Joan da.

Bere bigarren alarguntasun ontan (1815-1828), Joan Inaziorekin bizi ziran Donostian, bere lenengo emaztearengandik izan zuan Joxe Inazio, dantzaria. Maria Antonia, ta Joxepa Frantziska. Kontxesi'rengandik izan zituanak ere antxe zeuden, batez ere Inazia. Balentin Eusebio ta Joxe Frantzisko, La Habanan azaltzen bait dira aldi au bukatu baño len.

1817'ko abuztuaren 11'an, Donostiako San Bizente parrokian ezkontzen zan Joxepa Frantziska alarguna Donostiko eskribaua zan Joakin Ramon Sorraiz'ekin. Onen papel-xortak (1813-1831 bitartekoak),

Oñati'ko Unibertsidade edo Ikastetxe Nagusian gordetzen dira. Geroago, (ta gorabera batzuketan) 1818'ko ilbeltzaren 2'an, eliz ortan bertan ezkontzen zan Maria Antonia, Manuel Paris-ekin. Au, Lobaina baserrikoa zan, Antigu'ko parrokiari.

Urriari, Santa Fe'ko pestak dirala-ta, Joan Inazio Zaldibian ikusten degu. Emen, 1820'ko urriaren 13'an, bere esku ta lur-ondasunak, bere arreba Anari ta ezkon-anai Jose Antonio Manzisidor'i, uzten dizkie.

1824 urtean, (jaurgo ta lege-zaleak galdu, ta «absolutista» edo al-osodun erregeak irabazi zuanean, —Iztueta errege al-osodun zalea zan—) Inazio Erramon Barojaren irarkolatik irtetzen da bere dantza liburua. Urte bete baiño geyago kosta zitzaion egitea. Ain zuzen, urte ortan, bere alabari baimena ematen dio, dantza ospetsu bat egiteko. Aurretik, gure dantzak berpizteko asmo bakarrarekin, ardura ta ajola bereziarekin, bera-ri erakutsi zizkion ta ortarako ezi zuan.

Londres'en erbestetuta zegoen, Pablo Mendibil'en bidez, bere liburuaren agerpen-bilduma bat argitaratzen du Londres'en; ez ordea, erderaz ere itzulita sartu zuan «Kontxesi'ri» olerkariari, onoko oarr maltzur au jarri gabe: *«El poeta bascongado fue más feliz que el gallego, cuyos versos amorosos le acarrearón la muerte en la misma cárcel. Iztueta salió de ella e inmediatamente dio la mano de esposa a su esposa, por quien tan apasionadamente suspiraba.»*

Oraindik 1824'an, ez ditu eskuratu 33.776 erreale, frantziko guda-los-teai, 1813 urtean, emandako janarien ordaiñez. Ezta 10.000 erreale ere, ordun bertan eman zizkien 400 mantegatik. Esan bearrik ez dago: onek miñ ematen dio.

Urte onen urriaren 16'an, Donosti'ko «Puerta de Tierra'ren» zaind-ari jartzen dute. 1826 urtean, agindutako dantza-soñuen liburua argitara-tzen da. 1828'ko epaillaren 3'an, Donosti'ko San Vicente parrokiari, ezkondu baiño len, Kontxesi'rengandik izan zuan Inazia, Segura'ko Jose Antonio Azpiazu'rekin ezkontzen da. Andik illa-betera, jorraillaren 8'an, inguruan bere semerik gabe bere burua ikusten dualarik, Joan Inazio Iztueta irugarren aldiz ezkontzen zaigu, Zizurkil'go Maria Ascension Urruzola'rekin. Iztuetak, 60 urte zeuzkan. Mariak, 20.

1829'ko epaillan jaiotzen zaie aurreneko ondorengoak: Martina Anto-nia. Urte ortan bertan idazten du 40 orriko liburuska bat, Juan Jose Mogel apaizari zuzendua, bere dantza liburuaren aurkako Bartolome de Santa Teresa praillari erasoaz. 1831'ko abenduaren 24'an izaten du bigarrena, bere irugarren ezkontzatik. Pedro du izena. Gazterik il izan bear zuan.

Urte auetan asko idazten du Iztuetak. Santiago Unzeta ordezkariari, Batzar eta Diputazioko idazkari Erramon Gereka'ri egin zizkien eskutitzak adie-ratzen dute ori. Lecluse frantzesarekin, Bautista Arrizabalagarekin, Agus-tin Paskual Iturriagarekin, Pablo Ulibarrirekin eta beste askorekin ere, izan zituan artu-emanak idazkiz. Joan Inazio Iztuetaren izenak oiartzun aundia zeukan, eta Paris'tik ere galdetzen zioten.

1832'an, Bizente Binuesaren Kultura-Etxean euskeratzez itzaldi bat egiteko, Madrid'ko jaun batek ots-egin zion Joan Inaziori.

Donostian, amar urtetan ertzain izan ondorean, 1834'an, alkate egin zuten. Baiñan, alaberraren zirtoak! Urte ortan bertan, azaroan, bere arreba Maria Ana, Manzisidor'en emaztea, il zan Zaldibi'n. Atsekabe aundia artu zuan.

1840'an, gerra dala-ta, sei illa-beteko saria ez duala jaso, mintzatzen da. Baiño, geroago, bai, jaso zuan. 1844'ko abuztuaren 7'tik asi-ta, 1845'ko uztaren 1 arte, Guipuzkoako gordairuan izandako diruen sar-irterak aztertzen baditugu, irtera, langille-sari ta artzekodunen artean, auxe ira-kurriko degu: «A don Juan Ignacio de Iztueta por el importe de dos libra-mientos que expidió a su favor la Diputación foral con fechas de 1 de nov. y 1 de dic. de 1835 para pago de su sueldo como alcaide de Corregimiento de esta provincia, 910 reales».

1837'an, Billafrankan, Esteban Gaztañagaren aurrean egindako idaz-ki batean, Zaldibi'ko bizilagun bezela agertzen da. Baiñan galdetu gene-zake: Liberala izanik, eta Donosti beroien menpean egonda, nolatan igaro zan Iztueta, karlisten mendean zegoen Goierri? Gaurkoz, galdera aueri erantzuten ez da oso errez. Egia, auxe da: 1840 baiño leenago, ziur Zal-dibin dagola, eguneko sei erreale eskuratzen ditula bizitza guztirako sari bezela. Sari au ematen zitzaion, «a condición de que a su muerte habían de quedar como propiedad de esta Provincia tanto la obra que anterior-mente tiene escrita sobre los bailes y canciones antiguas del País, como cualquiera otra que publique o deje escrita sobre el carácter, usos y cos-tumbres del País».

Vergara'ko besarkada urtero ospatzen zan urte-bertan, 1841'ko gas-tuen zirrinndan, Iztuetaren kontua, taldearengatik, 3.250 erreale da. Banke-ta kendu ezkerok, aixa, aundiena.

Urte auetan, eta sutsu, bere «Gipuzkoako kondaira» eratzen eta egi-ten ari da. Iztueta ilda andik bi urtera, 1847'an, argitaratuko zan, bere lagun on Agustin Paskual Iturriaga apaiza zala bide.

Iya 78 urte zituala egiten du bere azkenaia, ta egun artan bertan iltzen da Zaldibin, 1845'ko abuztuaren 18'an. Egundotan, gorabera aundiko ibilketa baten ondorean, Gipuzkoako gizon baten bizitza bukatzen zan. Batzuk maixeatu zuten. Beste batzuk, atsekabetu ziran.

Geldi ta sakabanatuta jo zituzten kanpai-otsak, Zaldibiko inguru guztietan zabaldu ziran, berri ituna eramanez; Aralar'ko mendi-saietsetan dau-den baserrietaiaño. Abuztuko arratsalde artan, txistu ta txakurren zaunka artean, artzaiak beren ardiak eraman zituzten sarobera. Lurra mendiko laño zuriz estali, eta Txindoki, batzutan margoztuta, beti bezelaxe, antxe zegon tente.

[1] Errenka ta itz auek idatzi ondorean, Jesus Elosegia jaunak, «Boletín de los Amigos del País» aldizkarian (XXXII urtea, 1.º eta 2.º Lb. 296-300 orr.) «Iztueta, prantzes-zaletua, saldukeriagatik Azpeitia'n auzipetua» izen-buruarekin, oraindik orain lantxo bat argitaratu du.

Bertan gauza ontaz jabetzen gera: «Varios vecinos de Azpeitia, Iztueta entre ellos, fueron mencionados y señalados... como individuos que en el año de la dominación francesa, 1809, mostraron la suficiente actividad como para merecer la nota de "afrancesados" que se les atribuía por parte de numerosos vecinos de la villa».

1814'go otsaillaren 23'an, Azpeitia'ko Jose Domingo Vicuña idazkariak, Iztuetaren izakera ta gizatasunaz eman zizkigun garrantzizko ondorengo zeatztasun auek, aipatu ditzagun:

«Juan Ygnacio de Ynstueta: pelo largo castaño, cejas del mismo color, nariz afilada, frente mediana, barba cerrada, cara ermosa, estatura baja».

Eta jarraitzen du: «De ciertas declaraciones tomadas a Iztueta durante el proceso, llegamos a saber que el 24 de abril de 1810 se traslada con su mujer Concepción Bengoechea (y sus niñas) desde la villa de Azpeitia donde residía desde el año 1802, a San Sebastián. Sumando los días que pasó en cárcel del Correimiento de Tolosa, de resultas de este proceso, hallamos: de 28 de febrero a 12 de mayo 1814, y de 19 mayo a 4 de noviembre = 8 meses de cárcel. Y en cuanto a los días de reclusión en su casa de San Sebastián: 12 de mayo a 15 de junio, 1814: un mes y trece días».

BERTSOLARI

«Las contiendas poéticas a juicio de árbitros que las calificquen, como se practicaba entre los famosos arcades, son uno de los juegos más frecuentes entre la gente campesina, marinera y artesana de Guipúzcoa. Todos, puede decirse, nacen poetas, todos versan y ninguno escribe sus versos; pero apenas los cantan, corren de boca en boca por todos los pueblos, y la alabanza o vituperio del magistrado íntegro o injusto, del hombre o de la mujer viciosos o ridículos, el elogio o la burla del diestro vencedor o del presuntuoso vencido en los juegos públicos, todo está sujeto a esta inexorable magistratura de los bersolaris populares, cuya libertad es indestructible y se puede decir inatracable. Siendo esta verdadera costumbre un verdadero baluarte que, fundado como el de la imprenta en la opinión pública, ataca las usurpaciones y atentados de la arbitrariedad, no es extraño que los satélites de ésta, que por igual los encuentra aun en los países más libres, procuren socavarlo y cuando no, dirigir a él a los menos sus rabiosos e inútiles tiros».

(Del folleto escrito por Iztueta y publicado en Londres por Pablo de Mendivil en 1825 como presentación de su libro de danzas).

Joan Inazio Iztuetak dauzkan ainbeste alderdi eder eta arrigarrien artean, ba dago bat oso gutxi ezagutzen dana, ta laburki bederik, ikasi bearrrekoa: Bere bertsolaritza, bere olerkari-arnasa. Zalantzik gabe, esan dezakegu, oraindik Iztuetaren alde au ez dala bear bezela ta gutxigorik ere ikasi ta aztertua izan. Eta ori, erriko gaiak erabiltzea ta bertsotan jarri ta abesatea, bere joerarik aundiena izan zala. Lan ortantxe, ain zuzen, Iztuetaren nortasuna ta ospea sendotu ta zabaldu ziran eta.

Joan Inazio Iztueta mutill argia zan. Eresi ta musikarako, belarri onekoa. Gaztetandik sortu zitzaion ba, olerkari antzera mintzatzeko gogoia ta irrika. Zalantzik gabe, Iztuetak bertsolari ta olerkari arnasa zeuzkan, eta griña onek iraun zion il zan arte. Inguru guztiari begiratzin ziola, zentzu denak zabaltzen zituala edozein erako giroari, eziñ esaneko zaletasun bat bere barru-barruan nabaritzen zuala... bere goi-atsa irtetzen zala esan dezakegu, lau bertsotako aapaldietan bere «Gipuzkoako Kondaira» ta beste bere lanak, bertsolari abesten zituanean.

1802'ko otsaillan, Billabonan, Amezketako Zabala ta Hernaniko Txabalategi bertsolarien artean eratu zan leiaketan, epailari aukeratua izateak, nik uste det zer-edo-zer baiño geyago ere esan nai duala. Artean, 33 urte besterik ez bazeuzkan ere, Goierri'ko mugetatik aruntz, Gipuzkoa osoan ezaguna zala, garbi asko adierazten du. Bere dantza liburuan, Iztue-

tak berak esaten baldin badigu ere, berak ezinda, bere ordez Pernando Amezketarra joan zala.

Leiaketa klase auetara zeñen egotzia zegon, eta beroietara nolako zaletasuna zeukan, garbi asko adierazten digu Ladislao Velascok [1] itzegiten digunean, «del certamen más notable que ha conocido este siglo» (siglo XIX).

Iztuetak bertsoetako zeukan joera ta zaletasun auek, (bere bertsoetatik zati txiki bat besterik ez degu ezagutzen), trebetasun aundiegia-ekin, Karmelo Etxegarai jaunak esan zuala ezeztatzen dute. «Iztueta maneja a su arbitrio la prosa vascongada, pero no así el verso, que se le mostró siempre rebelde... a excepción de una sola, en que su alma apenada gimió con acentos tan intensamente sinceros, que logró encontrar la expresión artística del estado de ánimo».

Guretzako, iritzi okerra benetan Etxegarai'rena. Iztuetari bertsolari arnasa ta goi-atsa ukatzen dizkio.

Oso beste erara pentsatzen zuan Manterola jaunak, 1787'ko bere «Cancionero»an [2], Iztueta «es uno de los que con más entusiasmo han cultivado en este siglo la hermosa lengua eúskara» esan ondorean, auxe esaten digu: «Como poeta nos ha legado además de buen número de versos sueltos desparramados en sus obras y varias pastorales y villancicos, una preciosa composición que se publicó por primera vez hacia 1844 con el título de "Iztuetak bere emazte Kontxesi'ri biak ezkongai zeudela ipinitako itz neurtuak"». Irakurleak ikusiko duan bezela, Juan Inaziok goi-ats au bazuan bertso ta olerkietan ere. Artzantza ta beste gai askori buruz bertso asko egin zituan. Gau-abestiak ere idatzi zituan. Alditxarrez, ez ditugu ezagutzen artzaiarenak eta gabon kanta oiek. Batzuek bakarrik oiturakoac. Baño agertzen zaizkigu Juan Inazioren garrantzia, irri-zuri eta ziurtasuna. Zalantzik gabe, bere gazte denborakoak noski. Ez da arritze-koa «Txuri» edo «Kapagin txikia» deritzeziela jakitea.

Jesus Elozegi Irazusta jaunak arkitu duan, 1808'ko jorraillaren 28'ko agiri batean, Iztuetak, Logroño'ko kartzel ixillean iru egun zeramazkiala, ta zeaztasunak Joan Inaziok berak auzitegiari ematen zizkiola, irakurtzen degu: «el reo presentó tres pliegos de papel que había pedido para hacer unos apuntes, los que se le dieron, y en ellos extendió en Bascuence unas canciones que compuso en Zaldivia sobre el nacimiento de Ntro. Sr. Jesucristo, sobre los preceptos del Decálogo, desengaños del mundo y penas del infierno, los que suplicó se tuvieran presentes para prueba de su modo de sentir en los puntos de creencia cristiana que abrazan; y aun que

por las dificultades de su inteligencia parecía inútil el unirlos a la causa, mandó el Inquisidor se unieran, y en ella existen» [3].

Emen daukagu balio aundiko aipamen edo aitormen bat, naiz baka-rrik izan, «para prueba de su modo de sentir en los puntos de creencia cristiana». Onek ez du esan nai, beste gaietaz ere tankera ontako aitormenik egin etzuanik.

Orañ esandako agiri ontan aipatzen diran abestiak, «Gau pozgarria-gorik» eta «Gure Jainkoak» izenburuarekin, erlijio-kantuen atalean jartzen ditugun aurrenekoak ongi izan ditezke.

Ez «Jesusen jayotzako gau pozgarritsuan» atalean datozenak. Ayek, aita Antonio Zabalak dion bezela, berandugokoak dira. Iztueta eldu edo zartu zaneakoak. Ta au, arrazo'i askorengatik. Aietako bat, Iztuetaki «jauna» ezartzen diotelako. Errege- seme Bonapartek egin zuan eusko olerki erri-koien bildumatik, eman zien aita Zabalarí, gabon kantuen bertso-papel au. Chikago'ko New Library'an, arkitzen da gaur. Santa Ageda, Eguberri Urtezar, San Joan... gauekoen antza dute bertso auek. Eta Iztuetak ala era-biltzen ditu [4].

Iztuetak Dekalogotzaz egin zituan kantak ez ditugu ezagutzen. Inpernuko zigorraz eta mundu ontako etsinenaz egin zituanak berriz, «Nere kristau maiteak» izenburuarekin, Tolosan, 1895'an, bere bigarren agerraldian, argitaratu zuan bere dantza liburuko 191-194 orrietan daudenak, dira seguru asko. Edo obeto esateko, «Aste santua dator» deitzen zaienak. Ok baldarragoak dira. Aiek, ikasiagoak eta fiñagoak. Zaldibiko lapur baten auzian arkitzen ditugu, «Zubitako lapurra». Gero, «Nere kris-tau maiteak»ean finduak izan ziran-ba.

Iztuetarekin artu-eman aundiak zeuzkan, Juan Frantzisko Albisu de Yrivek idatzi ta aldatu zituan. Baiñan, ez zortziko, bost bertso-ko aapal-dietan baizik. Itz bukaera gordetzen zuala. Ez ordea metrika edo neur-bidea. Gure lagun Lorentzo Sukiak dionez, au exkax-xamarra da. Guk, orregatik, zortzikotan eskeintzen ditugu. Zuzenketak aipatutako Loren-tzok egin ditu [5].

Oiexek dira Iztuetaren aurreneko kantak. Baldar-xamarrek. Janse-riotarrak. Manikeotarrak, agian. Joan Inazio Iztuetak, dotriña ikastekoan, sermoita mixioetan entzun zituan gauzen oiartzuna, dudik gabe [6].

Oitura-olerkietan sartzen ditugunak ere garai ontakoak dirala, diru-di. «Eztarianac». «Erbia jan orduan». Eta abar. Maite-miñezko batzuek ere bai.

Iztuetaren idazkietan bi zati bereiztu bear dirala, esan bearrean gaude. Iztueta bertsolaria. Iztueta olerkaria. Azitzen zijoan eran, bertsoetan oitzen ari zan moduan, liburu-ikasketak egiten zituan neurrian... Joan Inazio aurreratzen zijoan. Benetako olerkari izatera iritxi zan. Eresiz ta goi-atsez betetako olerkiak badauzka Iztuetak. Bere idazki askatueta ere, olerkia ta goi-atsa arkitzen ditugu. Aralar eta Txindokiaz idazten duanean bezela: «Kanpo zabal ikusgarriari begira ezin aspertzuz». Edo ta, Zaldibiko ibai Amundarain'en jatorria kantatzen ari danean.

Liburu ontan sartzen ditugun bertsoen artean, (eta ezagutzen ditugun denak sartzen ditugu), maitasunezkoak leku berezia daukate. Iztueta, ondoena, maite-bertsoetan azaltzen da. Joan Inazioaren izakera, oiexetan dago batik bat. Ortxe dago bere indarra. Bere biotza. Bere ametsak. Bere griña ta bizia. Berak esaten digu:

Eguin det alegiña
sartutzat zure miña
egun da santa sekulako
nere aingeru piña.

Guda-arnasa, burruka ta aberritasuna... ainbeste txalotzen ditun Iztuetak, (dudik gabe, bere dantzak orixe dira), gero bere idazkietan, iya beti, maite-miñetan ari da. Arritzekoa benetan! Antxe dago gure olerkariaren izakera ta biotza.

Irakurleari eskeiñi aurretik, bere lekuan, eresi liburuaren izkiaz ikasketak bat egitea, bearrezko deritzaigu [7].

Berez, edo eztaiak, sendiko, lagun-arteko gertakizunak zirala ta, ots-eginda, bota zituan bertsoak dakarzkigu liburu ontan. Jakiña, geyago ere egingo zituan eta botako zituan prestaerarik gabe. Askok, makiñabat galdu ere egingo ziran.

Joan Gorostiagak, ez arrazoi txikiarekin, onoko au idatzi izan du: «*La poesía vasca no ha sido escrita para ser leída, como un producto a la venta; ella ha sido creada para ser recitada o cantada; para ser cantada o ser recitada en presencia del público, hasta que el público participa en ella*» [8].

Beste orrenbeste esaten degu Iztuetaren bertsoetzaz. Batzuk (eta ala gertatu izan da), euskal elertian, onenetakoen ondoan jarri litezke [9]. Iztuetak beroietan eguneroko bizimodua ta erriaren gorraberak kantatzen

ditu. Alai ta jostari kantatu ere. Axarikeria ta maltzurkeria darioten bertsoak. Danen gaiñetik, (berriz ere esan dezagun) maite-miñezkoak eta eztaietakoak, nabarmentzen dirala. Oitura zarrak, fueoak eta Euskalerrria kantatzen ere, ez da atzean gelditzen.

Atera ziran denborari ta batez ere gaien muiñari begiratuaz, Joan Inazioaren bertsoak, ondorengo atal auetan bildu ditugu: Erliziozko bertsoak. Oiturazkoak.— Bere adiskideari edo Laun artekoak.— Amodiozko eta Gipuzkoako Furoen eta Kondairakoak.

Bertso bakar bat ere ez gaitzestearren, eraskin bat ere jarri deciu. Iztuetaren paperetan dagon bertsoak argitaratu gabe gelditu ez dediñ [10].

Iztuetaren irugarren emaztearen ondorengo dan Bilbao'ko Perez Yarza Bajineta familiaren etxean, dauden bertso-paperetan, badaude batzuk Iztuetak berak eskuz idatzitakoak. Baiñan, zoritxarrez, egunik ez daukate, ta eratzeta oso zaill biurtzen da. Ta, orriaren be-aldean oar batzuk jartzen baldin baditugu ere, azterketa sakonago bat bear zuten bertso oiek. Gai auetan gu baiño ikasiagoa dagon bat edo batek, lan au egingo al du noizbaiten.

LIBURU AU ZERGATIK ARGITARATZEN DEGUN

Gure aurreneko liburuak [11] argitaratu bezañ laister, Iztuetaren bertsoak ezagutu eratzeko gogoia etorri zitzaigun. Zaldibia'n eta inguruetan, aurren-aurrena ta batez ere bertsolari bezela izan zaal Iztueta ezagutua, uste bait genduan eta uste degu. Bere bertsoak, ezagutzen ditugunak beintzat, bildu ta argiratu ezkerok, Iztuetaren alderdi garrantzitsuenetako bat agertzen genduala iruditzen zitzaigun, eta iruditzen zaigu. Joan Inazioaren biotza ta griña nundikan dabiltzan jakiteko modurik onena auxe dala, uste bait degu.

Baiñan, beste arrazoi bat ere badago, ta ez txikiena, lan au egitera bultzatzen ziguna. Izan ere, gure lenengo liburuan argitaratu ziran bertsoetan, irarkolako oker eta akats askotxo daude. Jatorrizko bertsoak, asko beintzat, oso egoera txarrean bait daude. Batzuk naikoa puskatuta, ta idazkera ere, naiz ederra izan, askotan illunduta dago, ta zailla egiten da.

Bildumak geyagorako ematen etzualako, gure liburu artako bertsoen izkia oso txikia zan. Orregatik, liburu ta edozein paperetan Iztuetak zeuzkan bertso guztiak, bearrezkoa zala beste liburu batean argitaratzea, pentsatu genduan. Ez da lan txikia izan. Batzuk bereiztu ezkerok, jatorrizko paperak, bertsoak noiz egin ziran egunaren arrastorik ez bait daukate.

Beroien eraketa oso lan nekeza biurtzen da-ba, Joan Inazio, bere bizi guztian, etengabe bertsoak egiten aritu zala, pentsatu ba genezake ere.

Auexek dira ba, Joan Inazio Iztuetaren bertsoak argitaratzeko, izan ditugun arrazoiak. Batek baiño geyagok, Iztueta aintzakotzat ez artzea, ordainduko duala uste det. Etzuten ezagutzen, noski, Joan Inazioren medar aberatsanetako bat. Ortzen ikusiko degu, Iztueta dala bertsolari-leiaketen aitorlerik onena, beste gauz askorena bezelaxe. Ta Joan Inazio, euskera izkuntzan eta euskaldunen artean, bertsolari ta olerkari berezi bat dala.

Bukatu aurretik, eskerrik beroenak bati baiño geiagori eman bearean gaude. Lenen, Justo Maria Mocoroa jaunari. Bera bakarrik da orain arte, jatorriko ta Bilbaoko paperak aztertu dituan. Berak zuzendu ditu, gure lenengo liburuan izan ziran okerrak, klase guztietakoak. Biotzez eskertzen diogu. Bertsoak, Iztuetarenak diran ala ez jakiteko, eta beste gauz askotarako, Mocoroa jaunaren jakintza aundia ta bere aolkuak, begin aurrean euki ditugu.

Berdiñ-berdiñ eskerrak ematen dizkiogu Manuel Lekuona jaunari. Ta ez bakarrik nere liburu au bere itz-aurreak iriki ta goratzen dualako. Baita, 1967'ko abenduan, «Zeruko Argia» aldizkarian, Iztuetak bere Kontxesi'ri egindako bertsoak bikaiñ, oi duan lez, ikasi ditualako ere. Zer esanik berriz ez, euskera barrutian egin dituan lan jator eta jakintsuagatik, euskerari bultzada aundi bat ematen diola aurrera bidean. Baiñan, gauz eta lan auek irakurleak sobra dakizki ta denak ezagutzen ditugu.

Beste nere bi lagun ere eskertu gabe ezin nezazke utzi. Antonio Garmendia jauna zaldibitarra ta Zaldibi'n apaiz dagona. Ta Lorentzo Sukia jauna. Biyak asko lagundu didate. Antoniok, batez ere, okerrak zuzentzen, eta Lorentzok, bertsoen neurkitzan. Eta nola ez ekarri onera nere lagun maitearen lanak? Baztarrika'tar Joxe Marik euskera garbian ipiñi ditu nik erderaz izkribituak eta Eguia'tar Luise'k orraztu. Danoi berriz ere, milla-ka esker!

[1] «Los Eúscaros en Alava, Guipúzcoa y Vizcaya. Sus orígenes, historia, lengua, leyes costumbres y tradiciones». Barcelona 1879, 554 págs.

[2] Serie 1ª, tomo 1.º, págs. 38-39.

[3] «Iztueta, preso en Guipúzcoa y Logroño», por Jesús Elósegui. Bol. de A. del País, año XXVII, cuadernos 1.º y 2.º, págs. 22 a 24, San Sebastián, 1971.

[4] Villancicos inéditos de Iztueta, por Antonio Zavala, S.J., en «El Diario Vasco», Días de Navidad, 1967.

[5] Véase el índice de nombres de personas y lugares, pág. 266, de «Juan Ignacio de Iztueta Echeberría (1767-1845)», por Jesús Elósegui, Colección Auñamendi, San Sebastián, y en «Iztueta, preso en Guipúzcoa y Logroño», pág. 9, Bol. de los A. del País, año XXVII, cuadernos 1.º y 2.º, San Sebastián, 1971.

[6] «Iztueta, bersolari», por José Garmendia en «La Voz de España» de San Sebastián, 20-X-67 y «Estrofas inéditas», id. en «El Diario Vasco», 29-XI-67.

[7] Véase en la pág. 65-67.

[8] «Antología de poesía popular vasca», por D. Juan Gorostiaga, en Biblioteca Bascongada de los Amigos del País, Monog. n.º 13, pág. 6.

[9] «Las cien mejores poesías de amor de la lengua vasca», por Santiago Onaindía, Editorial La Gran Enciclopedia Vasca, 1975, Conchesiri, n.º 57, pág. 116, y n.º 58 Dama eder bati, 116-121.

[10] Ikus, bukaeran, bertsoak. Iztuetak beti maite izan zituan bertsoak. Beti bertsoak atsegiñ izan zitzaizkion. Edozein eratakoak zirala. Bere paperetan arkitu ditugu, Donosti'ko 1827'ko Iñauterietako, ezarrita, «Estudiantina de Salamanca»ren bertsoak. Baita «Romería de Uba»renak ere, urte ortakoxe Pazko bigarreneko, «Comparsa de gitanos andaluces en la Romería de Uba» izenburuarekin. Eta «Fernando Amezketarrak ipiñitako itz neurtuak», Mendizabal'en irarkolan.

[11] Obras inéditas de Iztueta, José Garmendia. Editorial La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1968.

ERLIJIOZKOAK

«El reo (Iztueta) presentó tres pliegos de papel que había pedido para hacer unos apuntes... y en ellos extendió en Bascuence unas canciones que compuso en Zaldibia sobre el nacimiento de Ntro. Sr. Jesucristo, sobre los preceptos del Decálogo, desengaños del mundo y penas del infierno...».

(Datos para la Sumaria en la cárcel secreta de Logroño,
23 de abril 1806).

«...en lo demás digo a Ud. que puede mandar con franqueza, que se santifique en la cuaresma, pero bien...».

(Juan Bautista de Arrizabalaga en carta desde Tolosa,
el 1 de abril 1829).

GAU POZGARRIAGORIK

Ez dago Iztuetak idatzita. Naiz bere ikulturen bat euki.
Estrofa edo aapaldien zenbaketa, jatorrizkoarena da.

Sarrera

1

Ai, au Aur zoragarri
guri ta mardula
guzion onerako
jaio da mundura.
Deseatzen genduen
eguna eldu da
baita arras ill-ere
gendukan beldurra.

2

Gau pozgarriagorik
nere iritzian
ezin izan diteke
sezula guzian;
Adanen bekatua
pararik azpian
Jaunak ifini gaitu
beraren grazian.

Zortzikoa

3

Illak eta biziak
konsueloz daude
egin dalako Aur
zeru lurren jabe;
bizi gaitzke ongi
ta pozez alere
Luzifer gaiztoaren
beldurrikan gabe.

4

Eguerri bezperan
 Belengo errira
 gure salbatzallea
 gabaz etorri da;
 zoraturik nago ni
 berari begira;
 Adanen bekatuak
 betiko ill dira.

5

Artzaiak emen datoz
 utzirik ardiak,
 animo ar dezagun
 anima garbiak;
 ...) ren mirariak
 ...) larriak
 ...) ren gaitu
 .....

6

Semea egin eta
 dontzella garbia
 emen izusten degu
 Birgiña Maria;
 auxen da milagroa
 gozo ta .....
 ... beraren ditxa
 ..... gaitean .....

Euskaritxoa

Zarrak eta gazteak
 goazen bertatik
 Jesus adoratzera
 biotz biotzetik;

guziok salbatzera
 jetxi da zerutik,
 nor dantzatuko ez da
 Jesus, gaur zugatik!

GURE JAINKOAK

Recitado

Idazkera ez da Iztuetarena. Aapaldi laburrak, baiño mamitsuak.

Gure Jainkoak agindu ziguna
igorri du, izanik biotz biguñia:
gizon egiñik bere seme maitea,
zer nai degu geiago egitea?

Gure artean derilla bizi,
ez digu egin mesede gutxi:
egun gozo au zaizunean iritxi,
beraren egin-bideak ditzazun ikasi.
Au eskatzen diguna badakigu berdi...
bestela izan gentzake noizbait...

JESUSEN JAIOTZAKO GAU POZGARRITSUAN

(Euskal errietako gazteriak kantatzeko
Iztueta jaunak ipinitako itz neurtuak)

Antonio Zabala jesuitak emon dizkidan gabon kantak.
Errege-seme Bonapartek euskal bertso ta erriko olerkiaz egin
zuan bildumatik artuak daude. Gaur, Chicagon dago, «New
Library»an.

1

Agur, Jesus, Maria, Jose,
Joakin eta Ana;
badakigu Jesus maitia
jaio zan gaua dana.

2

Erriko zenbait galai gazte
kantuz gera atera,
atsegiñezko poz andi bat
zuei gaur ematera.

3

Egiatzko berria da ta
bear degu sinitsi,
Jaungoikoaren Semea gaur
zerutik zaiku jetxi.

4

Iñork ezin berri bat eman
au dan baño obea;
Belenen jaio omen zaiku
gure Salbadorea.

5

Urte askoan egon gera
egun onen begira,
Adanen bekatu guziak
sezulako ill dira.

6

Atsegingarrizko berri au
munduak dezan jakin,
adierazo du zeruak
izar eder batekin.

7

Izar oni nora dijoan
jarraitu bear zaio,
ekusi nai duenak aur au
non ta nola dan jaiio.

8

Goazen bertatik Belena
aur eder onen billa,
sendatu digunean pozez
bekatuaren miña.

9

Belengo estalpean dago
Jesus larru gorrian,
ollarrarekin astoa ta
idiaren erdian.

10

Salbadore batentzat da au
humildade aundia;
asnasarekin berotutzen
ari zaio idia.

11

Aur eder au bera dalarik
zeru ta lurren jabe,
jaiio nai izan du mundura
ondasunikan gabe.

12

Zerutikan jaxirik digu
aur onek erakutsi,
nola bear degun guziok
mundu onetan bizi.

13

Egiten baldin baditugu
onen esanak ongi,
berarekin egongo gera
zeruan beti beti.

14

Onelako berri ederra
degunean ekarri,
limosna on bat uste degu
gaur etxe onetati.

15

Jakiñean etorri gera
gazteria guzia,
limosnagillea dala txit
emengo nagusia.

16

Urrea biralduko digu,
zerren daukan gordea;
nagusia bezin prestua
da etxeko andrea.

17

Errian alako andre bat
senti ez det besterik;
bera dator solomo eta
lukainkaz beterik.

18

Gaztaña egosiak eta
sagarrakin ogia;
igual da ekartzen badu
urdai puska lodia.

19

Eskale guziak dituzte
ate oek zabalak;
gurasoen gain gañekoak
dira seme alabak.

20

Barkatu utsegiterikan
baldin egin badegu;
beste urtean ere pozik
etorriko gera gu.

21

Obeto kantatuko degu
askoz ere gaur baño,
Jaungoikoak gau on diela
datorren urteraño.

Donosti ..... gian [1]

(1) Emen puska bat falta da, ta ezin jakin moldiztegiaren izena.

ATSEGIÑAK

Dudik gabe, Iztuetak idatzak daude. Era ta esabideak Iztuetarenak izan ditezke. Beste baten lanaren eraketa bat dirudi. Agian, erderazko XVIII mendeko kanta batena, «Gozos» esaten zaiona. Iztuetak eta bere sendiak, Karmen'go lekaidetxe onekin zer-ikusi aundia zeukatelako, bertso aukeratu ditugu. Karmendar batek idatzi zion Iztuetari Donosti'ra 1827'an. Bere azkenian, Iztuetaren amak meza batzuk utzi zizkion lekaidetxe oni. Iya gure egunak arte, Karmen'go Ama Birjiñaren eguna sinismen eta debozio aundiarekin ospatzen zan konbentu ontan, jendetza asko joaten zala. Konbentu ontan ikasi zuan Frantzisko Inazio Lardizabal'ek. «Testamentu zar eta berriko kondaira» idatzi zuena, eta gure errietan ainbeste irakurtzen zana. Bartolome de Santa Teresa praillea ere, ementxe bizitu zan. Iztuetaren dantza liburuarren oso aldekoa ez zan.

1

Gure pozgarri beti zerana
eta bitarteko indartsua:
bear-orduan iguzu eskua
Karmentar Jaungoikoaren Ama

2

Odeitxoan ain eder garbia
iduritu zitzaioneti
dontzilla amatzat eban onetsi
Elias onak miraria;
zure eliztxoa begiragarria
modeltzat lenen jaio zebana
bear-orduan, etc.

3

Zu maitatuzeko aiñ lenenak
Elias-en semeak ziraden
legez ta bidez zor zitzaien
izatea Jainkoaren amarenak;
zuengaitikan gogo berarenak
gaiñ-izen eder au du emana.
Bear-orduan... etc.

4

Argaitikan zuk onore anitz
 Karmentarrai zenien egin
 bizi ziñalaz laguntzarekin
 zure landareaz milla aldiz;
 azalduaz asko itz on agitz
 ugariturik zure gogoana.
 Bear-orduan... etc.

5

Karmengo lorearen jatorri
 Elias-en ondorengoak
 ta lagunkide elizakoak
 Apostoluak ziran mandatari:
 berri ona mundu guztiari
 egiazkiro berak emana.
 Bear-orduan... etc.

6

Done Simon buruzariari
 eman izan zenion zutuna
 doaigarritzat jarri ziguna
 bere semeaz ezagungarri;
 igesteko infernuko
 da gordetzalle guztiz on dana.
 Bear-orduan... etc.

7

Ondo bizi ta illtzen dan ure
 ezagungarri arekin beti
 zedorren bidez garbilekuti
 irtengo da prest an bada ere;
 zure laguntza duela bere
 egatuko da gloria-gana
 Bear-orduan... etc.

8

Zure kutun on maitagarria
 ain da ezkutarma mena, ezik
 ezta berunik ez altzaidurik
 eman legikeonik larria;
 eulezkoa da baiño, arrigarria
 su ta izotzak garaitzen dituana
 Bear-orduan... etc.

9

Karmentarren loreak dirade
 santu andien nabardadeak
 Lengeriol, Done igarleak
 dontzilla garbi ta konfessore;
 aita santuakin, irakasle,
 zure mendia zerutzen dute ala.
 Bear-orduan... etc.

10

Ondrazat eman zizun doneak
 iraungo du Karmentarrekin beti
 iritsi zuelako ernai da goiti
 Elias beraren ipinleak:
 Taborren Kristo erakusleak
 glori argiro agertu ebana
 Bear orduan... etc.

ASTE SANTUA DATOR

Paper aundi batean dago. Estrofa edo aapaldi laukoetan sartuta. Frantzisko Inazio Albisu Irivek aldatu zituan. Berdiñ amaitzeagatik, seguru asko, bost errenkako aapaldietan daude jarrita. Guk amarrekoetan jarri ditugu. 1817'ko lapur baten auzian arkitzen ditugu, folio batzueri josita. Neurketa kontuan ez dira ainbestekoak. «Nere kristau maitiak» baiño traketsagoak dira. Ona emen Lorentzo Sukiak egin ditun konponketak. Lenengo estrofaren bigarren errenkan, «nere kristauak sarri» ordez, «O! kristauak sarri» izan diteke. Bigarrenorok, bigarren errenkan «gizonaren bide», dio, «gizonan bizie» ordez. Zazpigarren errenkan berriz, «erraz galtzenbaiegu», dio. «Errez galtzen badegu» izan bear luke. Zortzigarren errenkan, «nekez» ordez, «zaill». Irugarren aapaldiaren laugarren errenkan, «beti» ordez, «bai». Laugarren estrofan, zortzigarren errenkan, «Jaungoikoaren» ordez, «Jainkoaren». Bederatzigarren aapaldian, zortzigarren errenkan, «ederra» ordez, «eder». Eta amargarren errenkan, «usai» ordez, «usai». Amargarren aapaldian, bigarren errenkan, «ederra» ordez, «eder». Laugarrenean, «illaren» ordez, «illa», amaikagarren estrofaren laugarren errenkan bezelaxe. Amalagarren estrofan, laugarren errenkan, «nekatu» ordez, «neka». Amaseigarrenean, laugarren errenkan, «pekatu» ordez, «pekatu». Eta amargarren errenkan, «eztabaida» ordez, «ez baita». Emezortzigarren estrofan, laugarren errenkan, «onelako», «olako» ordez. Aapaldi onan bertan, seigarren errenkan, «ain gutxi» ordez, «da ez... dotorea». Azkenik, «Kapagin txikia da / kantore autore» ordez «Kapakin txikia / da kantore autore». Oartu gaitezen, laugarren estrofak, nolako antza daukan «Nere kristau maiteak»ekin. Ta bostgarrenak, zazpigarrenak eta amabostgarrenak, ogei ta irugarrenarekin. Euren gogaetak ere berdintsuak dira.

1

Aste santua dator,
nere kristaubak, sarri;
luzifer traidorea
biziro da larri;
nork bere pekatuak
gogora ekarri,
batere utzibage
konfesatu garbi,
Zerurako bidean
naibadegu jarri.

2

Denbora gutxiko da
gizonaren bizie;
anima garbizeko
egin diligentsie;
iruripen utsa da
mundu au guzie,
erraz galtzen baitegu
nekez irabazie;
asarre egingo du
Jaunak Justizie.

3

Aberatsa bezela
igual pobrea,
aditzeko pronto da
beti konfesoia;
balidin badauka ere
lenago gordea,
konfesatu ezker
barkatzen da ordea,
berekin badarama
damu ta dolorea.

4

Dirurik eman bage
ausen baita ditxa!
kosta zitzaion bada
Jesusi bizitza;
zerura nai duanak
gustoak uzi bitza;
sinisten ezpadegu
Jaungoikoaren itza,
maite edukiko du
portergak giltza.

5

Jaunaren arpegia
 naiduanak ikusi
 gusto lizun guziak
 bearditu utzi;
 mundu triste onezaz
 obe degu etsi,
 illbear degu bada
 bigar edo etzi;
 ori dakigularik
 gera emen bizi.

6

Gusto guziak emen
 dituan korputza,
 geldituko da bada
 aizkenean lur utsa;
 pekatu egitea
 bear degu lotsa;
 gure ondoren dabil
 beti eriotza;
 deskidatzen bagera
 luziferren poza.

7

Naigaberik ez eman
 gure Jesus Jaunari;
 gorputz ustel au degu
 arratoian danari;
 il-da norako geran
 oroitzen danari,
 biotz falso eta
 kontzientzia larri
 Batere durabage
 bearko zaio jarri.

8

Anima arlotea,
 korputza jantzia:
 illtzen geran orduan
 ai zer ganantzia!
 zatar puska batekin
 estalirik guzia:
 ura ere ojala
 ezpalitz ausia!
 zuloan geldituko da
 gauza itsusia.

9

Kostunbre gaiztoari
 obe da uztea
 kondenatu ez dedin
 anima tristeia;
 eskusatu bear da
 modara jaztea;
 korputza izanarren
 eder ta gaztea,
 ill orduko dario
 usai ta pestea.

10

Lenago izanarren
 eder ta galanta,
 izugarria baita
 korputz illaren planta,
 naiz dela majoa ta
 igualmente maja,
 asizen dan orduan
 apezaren kanta,
 zulora bear ori
 guzik lan onbata.

11

Kanpeatuakatik
lenago kalean
eztu inork egonai
illaren aldean;
larri izaten dira
zulora artean;
utziko baliote
an ere pakean!
mudantza ona baita
istante batean.

12

Oroitu utsarekin
arri litake kasi;
penitentzi egiten
beardegu asi;
zulo zikin batean
arratoiakin nasi,
ura ere txikia
ezin dezake azi;
orra zer estadutan
beardegun bizi.

13

Gorpuza zulora ta
anima gaisoa
urrukarria da
ezpada nork jaso;
disimuloarekin
botarik lazoa,
aren ondoren dabil
luzifer falsoa;
kuidaduz obe degu
ipini pausoa.

14

Egin bearrak gera
munduko aldia;
esamina egiten
nekatu memoria;
gozatu nai duanak
zeruko gloria,
anima gaisoari
egin guardia;
gaiztoarentzat dago
egualdi gorria.

15

Infernua guziz da
paraje illuna;
ez egin luziferrek
agintzen diguna;
allegatuko zaizu
juizioko eguna,
Jauna ofenditua
damuko deguna;
oraindik bizi gera
ausen da fortuna!

16

Gure Jesus maitea
esanaz oidago
ez dezagula egin
pekaturik geiago;
guregatican zuan
eriotza igaro,
galanki azotaturik
illbaño lenago;
asarre egotea
ezta bada milagro.

17

Idukiagatikan
pekatu larria
aisa para diteke
anima garbia;
baldin konfesatzeko
ezpada nagia;
bitarteko ona da
birgina maria;
Jaunak izan dezala
miserikordia.

18

Jakinduria nailuke
buruan gordea
ongi ateratzeko
onelako obrea;
ez naiz filosofoa,
ain gutxi dotorea;
estudio bageko
gizon bat pobrea;
Kapagin txikia da
kantore autorea.

NERE KRISTAU MAITEAK

«Aste santua dator» baiño luzegoa da, ta aapaldi geyago dauzka. Tolosan, 1895 urtean, izan zuan bigarren argitaraldia. Bere dantza liburuan, 191-194 orrietan, Iztuetak agintariari eskeintzen die. Gorago esan degun bezela, «Nere kristau maitiak», «Aste Santua dator» baiño dotoreagoa. Geroago egiña bait dago. Bertso eskolatuagoak dauzka. Aita Eusebio Nierenberg'en liburu «Diferencia entre lo temporal y eterno»tik ere aipamen bat egiten du. Bere azkenaian eta liburuen zatian, «Kantiko espiritualak»en liburu bat aitatzen du. Bere gaztetasunean geyago ere egin zituan ustean gaude. Adibidez, Dekalogoaren aginduak. Esan degun lez, Logroñon izan zuan auzi-paperetan itz egiten da beroietzaz.

1

Nere kristau maiteak,
jakiñean gaude
Jesukristo degula
Gure Jaun ta Jabe;
bizi-gaitezen beti
fedaren alde;
gelditu-diradenak
au sinistu gabe,
infernuan sarturik
erretzen oi-daude.

2

Erioak jotzean,
estu eta larri
anima egongo da
gutziz arrigarri;
lendanaz bekatuak
gogora ekarri,
bat ere utzi-gabe
konfesatu garbi,
Luziperren mendean
ez gaitezen jarri.

3

Jesukristo izanik
 aiñ Jainko noblea
 osakaia daduka
 guretzat gordea,
 Anima sendatzeko
 ezin-da obea:
 artzen-badu damua
 eta dotorea
 sartuko-da zeruan
 naiz izan pobrea.

4

Dirurik eman-gabe
 Auxen baita ditxa!
 bañan kosta zitzaion
 Jesusi bizitza;
 Geroztikan etsaiak,
 arrantzan dabiltza;
 ornitu nai duenak,
 bautismoko itza,
 gusto lizun guziak,
 arras utzi-bitza.

5

Jaunaren arpegia
 nai bada ikusi,
 ibilli bear-degu
 gustoen igesi;
 alderatzen bazaizku,
 begi biak itxi,
 mundu triste onezaz
 obe degu etsi,
 infernuko leizera
 ez gaitezen jetsi.

6

Munduan atsegiñak
 dituen gorputza,
 geldituko da bada
 zuloan lur-utsa:
 anima infernura
 Luziperren poza!
 Arren! urtu-dezagun
 negarrez biotza!
 gure ondoren dabil
 beti eriotza.

7

Naigaberik ez eman
 Jaungoiko jaunari;
 gorputz uztel au degu
 zapoen janari;
 ilta norako-geran
 oroitzen danari,
 biotza triste eta
 anima txit larri,
 batere duda-gabe
 bear zaizka jarri.

8

Adiskide maiteak
 izan arren milla,
 ildakoan, ez-asi
 bakar baten billa;
 apenas izango du
 ura ere piña,
 sentitzen dutelako
 usaia egiña;
 guziak aren-igez
 ibilliko dira.

9

Ill bezin laister ditu
maitati berriak:
usai zikiñarekin
liztor ta euliak,
sartzen zaiozkalarik
abotik erdiak,
beste gañerakoak
jan-bear begiak;
aita Eusebiok dizku
esaten egiak.

10

Iltzen-danaren aide
guzien ansia,
etxetik botatzeko
balego jantzia:
Ojala ura-ere
ez balu ausia!
iru edo lau atsok
nola nai josia;
zuloratuko-dute
gausa itxusia.

11

Maitatu arren askok
lenago kalean
gutzik egon-nai-oidu
illaren aldean;
ezkutatuko dute
zulotzar batean,
bañan ez lagatuko
an ere pakean,
zapo ta arratoiak
dana jan artean.

12

Zabalera iru oñ,
luzetara zazpi,
bizi-leku txatarra
izango-du lazki;
sagu ta arratoiak
zapoakin nasi,
ardura asko-gabe,
ongi edo gaizki
an sartu bearco-du,
naiz ezurrak ausi.

13

Ill arterañoa
esan det nola dan,
gero-ere ba dago
eskuak bete lan:
larri egon bear du
animak orduan,
sartuko dan zerura
edo infernuan:
gaiztoa izan bada
erre bear-du an.

14

Juzgatzeko pixua
daukate jarria;
anima gaxoaren
arako larria!
txit izango du langai
ikaragarria,
betiko pena edo
betiko gloria;
diferentzia ori
guziz da lodia.

15

Gizon jakintsu anitz
 ibillitu dira
 diferentzia lodi
 andi orren billa;
 ongi ezaguturik
 animaren miña
 izkribatu ere bai
 egi asko milla:
 orien birtutez gu
 onduko bagiña.

16

Kondenatuen penak
 aiñ dira andiak,
 ezin ager-litzake
 nere memoriak,
 batez ere guziak,
 ain gutxi erdiak;
 bañan ez da faltako
 nork esan egiak
 sendatu nai badira
 anima eriak.

17

Gure animak dauzka
 igaro-bearrak
 zubi altu luzeak
 eta txit melarrak;
 erorten baldin-bada,
 sasiakin larrak;
 kiskaldu-bear, berriz,
 suak eta garrak:
 ez du asko balio
 orduko negarrak.

18

Erretzea utsa da,
 ez baliz geiago;
 bañan beste pena bat
 gaiztoa an dago:
 naiz ditzala urteak
 milloika igaro
 eta gertatu beste
 ainbeste milagro,
 bein-ere irteteko,
 usterik ez dago.

19

Guzia iristen du,
 ai ura labea!
 tormentu izugarri
 kaburik-gabea;
 artipizio askoz
 daukate parea,
 Luzifer dutelarik
 maisu ta jabea:
 Nori egingo zaio
 arako zalea?

20

Emengo atsegiñak,
 ez du an balio;
 animak izango du
 bere-kontrario,
 zein-aldeetatik zuen
 munduan bizio,
 serpiñtiak andik
 itxatsiko dio:
 ala esplikatzan da
 aita Eusebio.

21

Tiraka sartuko-du,
Kueba batera
tormentu generorik
asko ematera;
iges-egin nai arren
leku apartera,
an irtengo zaiozka
dragoiak jatera;
ez diteke sekulan
kanpora atera.

22

Luziferrek berekiñ
leizera-etzkeru,
kanpora irteterik
ez du zer espero:
artu bearko ditu
otzak eta bero,
nai-ez-duela, zenbait
tormentu genero;
orain ontzen ez danak
damuko du gero.

23

Infernua, da guziz,
toki bat illuna;
Ez egin, Luziferrek
esaten diguna;
etorri bear-zaiku
oraindik eguna,
Jauna ofenditua
damuko deguna;
animari lenbait-len
eman osasuna.

24

Konfesioa dago
artako jarria;
urtu bedi biotza,
ez-bada arria;
Ill bear deguna da
fedeko egia,
beragatik, anima
ipini garbia,
gozatu nai duenak
betiko gloria.

25

Arretaz bear-degu
egin esamiña;
orobat konfesatu
bekatu egiña;
infernuko su-garraz
oroitzen bagiña,
naiko-genduke ongi
sendatu anima;
izan ez dezakegun
sekulako miña.

26

Ar gaiztoa da guziz
animako kezka;
Bekatuan beñere
bizi bear ez da;
aixa ill dezakegu
maiz konfesatuta,
orain degu denbora,
baita-ere beta.
Kanta oen egille,
ni naiz Iztueta

OITURAKOAK

«Mi amigo Iztueta: Recibí a su tiempo los cuatro ejemplares de la contestación de Ud. al Padre Calparmona... Su lectura me divirtió bastante, y ha gustado aquí, con particularidad el Cuentecillo de la Vieja sobradientes, y los versos relativos a él, los cuales parece hicieron también reír a nuestro amigo el crítico...».

(De una carta de Juan Bautista de Arrizabalaga, secretario de Juntas y Diputaciones de la Provincia, desde Tolosa el 1 de abril de 1828).

«Amigo Iztueta: Para servir a una persona que le aprecia, deseo hacerme con las canciones de ezkonberriak y las de la venta de Tocino en Navarra que principian "urdai saltzera..." y siendo Ud. el inventor de los primeros y sabedor de los segundos, vea Ud. de obsequiarme con ellas mandándome por el correo».

(De Domingo de Iraunta desde Motrico, 16 de agosto de 1844).

EIZTARIANAK

Idazkera, izkera ta erok, Iztuetarenak. Bere dantza liburuan, Iztuetak askotan aipatzen du Idiazabal. Idiazabal dantza zalea zan, izan ere, ta eiza zalea. Zerbaitegatik, Goierrian, «axariak» izengoitia daukate.

1

Maiatzaren illeko
elurte andiak
estali ditu aurten
sasi ta mendiak:
beretatik jatxirik
basoko pistiak
arrapatu dituzte
aixa eiztariak.

2

Idiazabaltarrak
jira eta bira
azeriaren gisa
eiztariak dira:
naiz dala ollo, eper,
orobat erbia,
seguru dute, itxi
ezkero begia.

3

Artakoak dirala
jakiñean nago
Bikario, barbero
tan don Jose Galo:
eizerako giroa
ikusi ezkero
beretakorik iñor
ez da egongo lo.

4

Maiatz illaren ogei
ta bederatzian
asteazken egunaz
nere iritzian:
irurak erbitara
irten omen ziran,
ugari billatzeko
pozkida bizian.

5

Bañan ezin arkituz,
zutelako etsi
etxerantzko bidera
omen ziran jetsi:
Mendizabalek zeban
fortunaz ikusi
basoaker andi bat
sasitik igesi.

6

Arras ikaraturik
esan zeban garbi
zer deabruzko erbi
ote degu ori:
nondik nolatan zaiku
onara etorri?
Bikarioak zion
tiratu berari.

7

Jaun prestu au izanik
aiñ tirari ona
eizari kendu zion
bertan osasuna:
perdigoi bakar batez
ura zan fortuna!
Ea non billatzen dan
alako gizona.

8

Beraren lagun biak
jarririk goiean
ikaraturik zeuden
aldegin naiean:
astean ere bai ta
geiago jaiean
guztizko eiztariak
dirade maiean.

9

Barbero jaunarekin
don Jose Galori
basakerra zitzaien
oñetan erori:
ikusi zutenean
burutik elbarri
despitan omen ziran
alkarrekin jarri.

10

Bata zegoalako
ondo ikasia
eri jarten diranai
kendutzen bizia:
juezetara bage
beingoan guzia,
laster erabaki zan
jaun oen auzia.

11

Bikarioak zien
muñotik otsegin
geldi zegoen eiza
etzezatela ill:
polikitxo loturik
artu ez zezan miñ
gorde bear zutela
bizi ote zediñ.

12

Mendizabalek ere
bere iritzia
manifestatu zeban
garbiro guzia:
opa bear zaiola
eizari bizia
ikusit ezkeroztik
humil ta etsia.

13

Barberoa bildur zan
guztiz arrigarri
adarra sarlegion
akerrak tripati:
eriak menderatzen
berak ondo daki,
tiro bat eman zion
buru muñetati.

14

Don Jose Galo eta
barberoa noski,
akerra ill ta ere
beldur ziran lazki:
erabilli baitzuten
aztalarik aski
adar luze zorrotzaz
ote zitza josi.

15

Sokaz ondo lotu ta
sarturik makilla,
kontuz eraman zuten
basoaker illa:
iritzi ziraneko
arekin errira
berreun atso bederik
ba ziran begira.

16

Kentzeko pisti gaizto
menditarren kezka,
urrungo igandean
egin zuten pesta:
mutil eta neska
baturik asko gizon
basakerrik geiago
azalduko ez da.

17

Funtzio aih gozo au
Idiazabalen
elur andien bidez
izandu da aurten:
konbidatuak baizik
ez da maiean jarten,
amabi lagun ziran
basakerra jaten.

18

Bazkaldu zuteneko
ba zuten bisita
erriko gazteria
arturik musika:
barberoa pozturik
aek ikusita,
ihork ezin ixildu
ojuz garraxika.

19

Don Jose Galo ere
onekin batean
asi zan deadarka
ondotxo jartean:
guziak itzegiten
alkarren artean,
garbiro entzuten zan
guztiz apartean.

20

Ormaiztegi menditik
jaun oen jolasak
entzun omen zituen
Aseginolazak:
mingañaz igortzirik
agiñ eta ortzak,
ezagutu ere bai
etzeudela otzak.

21

Basakerraren pesta
orain da bukatu,
egia dan edo ez
ez da zer dudatu:
bear ez dan gauzatan
baldin banaiz sartu,
nere esanik ez da
zer puntura artu.

ERBIA JAN ONDOAN

Idazkera, izkuntza ta erak, Iztuetarenak. Asmamen eta
zirto aundiko bertsoak.

1

Erbia jan ondoan
ai zer atsegiña!
arrapatzeko egin
gogoz alesiña;
salsa badu koipean
ondotxo egiña,
guztiz gozoa baita
aren gitzurdiña.

2

Zaldibian eiztari
azkarrak ba dira,
zuzenki bear zaio
erbiari tira:
dala buru aldera
edo ipurdira,
bestela joango da
bizirik mendira.

3

Ikusi izan ditut
nik berso berriak
eiztari ustekoak
tabernan jarriak:
ez ditu sendatuko
gaixo ta eriak
eskopetaz jaun oek
ildako erbiak

4

Erbi zarrak iltzeko
aste ta jaiean
jarri izan dirade
askotan gaiean:
nolanai tira arren
lurrera ta aizean
arras eiztari onak
dirade maiean.

5

Eizera joanarren
igaz eta aurten,
tira bide onean
ez dirade jarten:
erbi-apari asko
ez dute ematen;
bestek arrapatutik
ba dagite jaten.

6

Gertatu izan dala
artu det barria,
ez dakit dan gezurra
edo dan egia:
lotan zegoalarik
apian erbia,
tira eta utsegin
a, zer eiztarial!

7

Bakulua arturik
apropos illtzera
joan izandu zala
det nik aditzera:
tiroa aurrera ta
erbia aitzera,
bete betean jarten
biziro gaitze da.

8

Eskopeta jarririk
bakulu gañean,
tiratu omen zion
sosegu onean:
polboraren usaia
entzun ondorean,
erbiak arantzarik
etzuen oñean.

9

Erbia igesi ta,
ura naigabea!
ez omen zan kontentu
bakulu jabea:
ikusi izan balu
maiean pare,
ondo gisatuaren
gutziz da zalea.

10

Edozeñek badaki
dala txit gaiztoa,
gertakari txar txar bat
berez alakoa:
naiz dala gizena ta
orobat flakoa.
gozoagoa dala
uste det gaurkoa.

11

Erbia baldin bada
menditik jetsia,
guria izango da
beraren txitxia:
are gozoagoa
zopatan bustia,
tiratzalle onari
zor zaio guztia.

12

Eiztariak dakite
mai ona ipintzen
eta adiskideak
bertarako biltzen:
goiz batean bakarrik
iru erbi gizen,
bakulu bagetanik
zeñek ditu illtzen.

13

Anton eta Manuel
goien eta bean
jarri ezkeroztanik
tiratzeko eran,
eizak pensatuko (...
seguru (...
ikusi (...

NERE LAGUN MAITE

Idazkera, izkuntza ta erak, Iztuetarenak. Gertaldi onen
aitzindaria, Camara da.

1

Nere lagun maite ta
adiskide Enbil;
zure mandatua nik
zuzenki det egin,
testiguak arturik
kolpatuarekin,
asuntoaz jueza
enteratu dedin.

2

Ikusi duenean
asunto larria,
juezak formatu du
bertan sumaria;
Eloy asi zanean
klaritzen egia
illun ifinten zion
Camarak begia.

3

Zuen bien artean
zer zuen ikusi
Eloy esplikatutzen
argiro zan asi:
Camarak naizuela
makilka ikasi,
jo zendueta bañan
ezurrik ez ausi.

4

Juezak galdeturik
—esazu, ala da?
defensaren egiten
asi zan Camara:
bengatu nai duela
iñolaz al bada,
egin geniolako
farra ta algara.

5

Camarari juezak
dio kargu egin,
ea zekien nor zan
Don Frantzisko Enbil?
eman arren buruan
makillarekin min,
pozik dagokeala
etzuenean ill.

6

Aserre jarri zan txit
Camara orduan
esanaz min zuela
oraindik buruan;
gizona tratatzea
alako moduan
kondenatzen zutela
legeak munduan.

7

Legeak zuzenkiro
ezarriak daude
bañan indarra oi da
beti aien jabe;
nik gezurra badiot
edozeñi galde,
makilka ezin ikasi
miñik artu gabe.

8

Nai badezu, Camara,
makilka ikasi,
urrena etorzean
Enbillekin asi;
gorgolloak artzera
bear dezu ezi,
ordañak emateko
bigar edo etzi.

9

Ez nuen gorgollorik
kolpea egotziz,
bañan min artzen nuen
kalaberan guziz,
jarri zitzaidalako
bertan ekimosis
zeña kuratu nuen
ardo on egosiz.

10

Kolpeak meningean
ez dirade txit on,
antxen sortu zitzaidan
niri congestión;
es menester ifini
Enbil en prisión
besteri alakorik
egin ez degion.

11

Juezak esan dio
Camara jaunari:
—Ezin diet termino
oriei igarri;
bañan ikusitzen det
argiro ta garbi
kolpeak artu arren
etzaudena eri.

12

Ematera noa ni
nere sententzia
ikusirikan ongi
prozesu guzia:
gozoa txit gutxitan,
askotan gazia
badakizute bada
oidana auzia.

13

Auzitan asitzea
guzientzat gaizto,
igarotzen da zenbait
onelako chasco.
Enbillek bear ditu
eman sei ollaisko
baduela uste det
kastigurik asko.

14

Camarak ere busti
bear du beatza
pagatzen dituela
ardo ta legatza,
arrasalde bat ona
dezakegun pasa;
medikuen langintza
txit da aberatza.

TXURRUT ZALEARI ADISKIDE BATEK

(Bolera-doñuan)

Idazkera ez du ematen Iztuetarena danik. Zuzena izaten da. Ta emen makurtua agertzen da. Baste gauz batzuegatik ere bai. Bertsoak, Iztuetarenak izan leizke. Ondoren datozen zortzi-koak diran bezela, idazkeraz gorabera.

1

Kantari asitzen naiz
adi nazazu;
nik dakidana zeurtxok
jakingo dezu:
egon ixillik,
gauza pollit askoak
esan ditut nik.

2

Txurрут txurрут asi da
urlia edaten,
zer gertatuko zaion
ez du pensatzen:
mingaña lodi
itzak zeñek aditu
orduan ari?

3

Buru keaz betea
zorabillaka,
iritxi dabilela
lurra jiraka:
begi zakarra,
uste du bi dirala
argi bakarra.

4

Ibilltzen asitzean
 ankak gurutze,
 burua makur oker,
 lepoa luze:
 siaska egiña,
 biderik zabalena
 ez da aren diña.

5

Ederra dek planta ori
 gizon batentzat!
 nik ez nitek ala nai
 nerezat beintzat;
 tonto lapiko!
 oitura zirzill ori
 noiz duk utziko?

6

Oa etxera eta
 oian sartu
 inork ez ekusteko
 i ain zoratu;
 lotsagarria,
 iturriz itzali zak
 goiz egarria.

7

Ez baduk ik utzizen
 oitura txarra,
 igatik egingo dik
 munduak farra;
 ez duk andia!
 ongi irrigarri duk
 gizon ordia.

8

Orra konsejtxoak
 ongi kunplitu:
 egjarikan aski
 dezu aditu;
 zurezat obe
 betezen ba dituzu
 lasaitu gabe.

9

Ibillzen ez bazera
 edanaz arin,
 esanak esan, eta
 egiñak egin,
 ortik ibilli!
 ez nik kaso geiago
 astotzar orri.

OIEK BERAK ZORTZIKOETAN

1

Kantari asitzen naiz
aditu nazazu,
nik dakizkidan gauzak
jakingo dituzu.
Egoten bazerade
aditzen ixillik,
gauza pollit askoak
esango ditut nik.

2

Txurrut txurrut ari da
urlia edaten,
zer gertatuko zaion
ez du ark pensatzen.
Laster gelditzen zaio
mingaintxoia lodi,
auko itzak orduan
nork adiera-azi?

3

Buru keaz betea
ai zorabillaka!
uste du dabilela
lur ori giraka.
Begi makar-jario
ondikoz zakarra:
iritxi, bi dirala
argi bat bakarra.

4

Ibiltzen asitzean
zangoak gurutze,
buru makar okerra,
lepo ori luze:

ibiltzeko moduan
siaska egiña,
biderik zabalena
ez duk aren diña.

5

Ederra duk planta ori
gizon dan batentzat!
ez nuke ala naiko
nik neretzat beintzat.
Ezagu zak okerra
bein, tonto lapiko,
oitura zirtzill ori
ez al duk utziko?

6

Oa etxera eta
laster oian sartu,
iñork ez ekusteko
orren zoratu,
gizon, erriarentzat,
ain lotsagarria;
iturritz itzali zak
goizeko egarria.

7

Ez baduk ik utzitzen
kostunbre ain txarra,
igatik egingo dik
mundu orrek farra;
ez, ordea, pensatu
dala gauza andia,
ongi irrigarri duk
gizon bat ordia.

8

Orra konsejutxoak,
zeurk ongi kunplitu:

asko egia eder
dituzu aditu.
Betetzen badituzu
lasaikeri gabe,
gureztat on izain da
ta zurezkat obe.

9

Ez badezu izan nai
edanean ariñ,
esanak esan dira
ta egiñak egin:
zabiltza zere gisa
ta ortikan ibilli
kasorik ez egingo
nik astotzar orri.

LAGUN ARTEKOAK

«...y Ud. conserve su buen humor».

(De una carta de Juan Bautista de Erro
desde Azpeitia, mayo, 26. 1833).

*«Veo que mantiene Ud. el humor de siempre, bendito sea Ud. e
imitado por todos, siendo envidiable su jovialidad en esa edad...».*

(Agustin Pascual Iturriaga
desde Hernani el 7 de agosto de 1840).

BIZE-PRESIDENTE

Idazkera, izkuntza ta erak, Iztuetarenak.

1

Bize-Presidente da
Oiarbide jauna,
mundu guztiak daki
artakoa dana;
emeki egingo du
artzen duen lana;
bedeinka bedi bera
egin zeban ama.

2

Kapillau dutelarik
don Joaquín Campos,
abilla da bera txit
buruz eta zankoz:
prestua ta zuzena,
alegreá gogoz,
jantzia arkitzen da
doain eder askoz.

3

Bokal don Jose Galo
Mendizabal-koa,
gizontasunean da
txit gain gañekoa;
jostaldiarako prest
beti du gogoa;
ez da erraz billatzen
non-nai alakoa.

4

Don Jose Antonio
Aseginolaza,

onen aldetik ezta
galduko jolasa;
lagun ondraduakin
egongo da lasa,
sekretariotzera
omen zaizu pasa.

5

Lau gizon maitagarri
prestu oen griña,
ezin altza nezake
bear dan adiña:
alde askotara da
arras atsegiña,
ojala alakoak
guziok bagiña.

AI, AU KONSUELOA

Idazkera, izkuntza ta erak, Iztuetarenak.

1

Ai, au konsueloa
dadukat nerekin
arkitzen naizalako
lagun prestuakin;
maitatzen ditudana
badakite berdin,
onara etorria
ez det batere miñ.

2

Magdalena izanik
ain santa andia,
toki onean zuen
autatu aulkia;
beraren zorionaz
gaitean balia,
ondratzen degularik
gaur Erreteria.

3

Egia esan gabe
ez nezake utzi;
gende prestua da txit
Renterian bizi;
alkatea koplatu
nai det lendabizi
goi-gora altzatzea
berak du merezi.

4

Gipuzkoa oi dabil
beti onen billa

ezaguturik dala
txit gizon abilla;
beraren serbitzari
on izan dedilla,
aspaldi igaro zan
berri au Madrilla.

5

Badakigu txit gizon
maitatia dala;
igaz Diputadu zan
aurten ere ala;
jakintsuna da eta
txit kolko-zabala,
Jaunak urte askoan
konserba dezala.

6

Egokia dalako
auturik daukate
Erreterian bera
Juez ta Alkate;
gañera Terzio-en
dago komandante;
luzaro bizitza
ez du iñork kalte.

7

Egiteko guziaz
aldebat utzita
gustora bear degu
gaur entzun musika:
dama eder batekin
dantzan asi eta
ikusi nai nuke nik
emen Sasi (eta) [¿Arrieta?]

NERE ADISKE ON

Idazkera ta izkuntza, Iztueta renak. Bizkaiko itz eta aditzera batzuk kendu ezker. Idazki onen jabea, Etxeberria agertzen da. Iztueta ren bigarren abizena bait da. 1827-1830 urteen artean, Abandoko perratzaille Paulo Ulibarri Galindez'ekin idazten zala badakigu. Arremanak ikusi, Balentin Berriochoa anaiak dakartzkianak, Boletín de los Amigos del País'en, XVII urtean. Irugarren kuadernoan, 3-11 orrietan. Donostia, 1961. Jakitekoa, irugarren estrofan datorren «Buru-ontar» Fernando itza. «Bourbon=Buru-on» itz-sustraiarekin. Ta «tar» atzizkiarekin. Jakingarri auetan gure denborai aurreratzen zala.

1

Neure adiske on
irme ta mamia,
artu det izkida, zeuk
euskaraz jarria;
aiñ dago goixoa, ta
ederki neurria,
irakurten emon deust
atsegin andia!

2

Berbatik ezagun da
gizonaren griña,
agerri da zerala
euskaldun tint piña;
esker onak emonaz
zeuri asko milla,
gura neuke erantzun,
baino ez naiz diña!

3

España guztiko
jaun, eta jabea,
buru-ontar Fernando
geure Erregea:

biotzetan daukagu
ondotxo gordea,
ezin gentzake izan
beste bat ohea.

4

Bere alaba, anai,
emazte ta guzi
urte askoz dezala
Jaungoikoak bizi;
biotzeko mamitio
ez gentzake itxi,
euskalduna maite du,
ez alere gitxi!

5

Kantauritarrekaz da
itzkuntza euren,
mundu guzti-guztian
izan zan lenena;
oraingino-etan
danik ederrena,
nork eztaki gu aen
tokian gaudena?

6

Geuren asaba onak
euskara garbia
gordairu zuten ondo
zeren dan argia;
aek bezin maite guk
bagendu Erria,
ikasola bertatik [1]
legoke jarria.

7

Txori-buru puztuen
lumatzar ariñak,

jalki izan dituzte
berba latz samiñak:
galtzeko euskararen
erro mardul piñak,
baino alperrrik dira
euren alegiñak!

8

Gure euskara ezta
burutik jauzia,
sasoian arkitzen da
oraño guzia:
irabazirik, bidez,
besteai auzia,
agertuko da noizbait
ederki jantzia.

9

Paulo Urribarriko
gogoangarria,
badakit zeradela
euskaldun garbia:
Jainkoak deutzatzula
zori-on ankaia,
zeure gurarirako
naz Etxebarria.

AU DA FARRAGARRIA

Idazkera, izkuntza eta bertso auetan agiri dan izakera, Iztuetarenak. Aurreneko aapaldiak ezkerreko ertza ondatuta dauka, ta erabat osatzerik ez dago, zoritxarrez. Laugarren estrofan lenengo bertsoa erren dago, ta «ta» bat jarri zaio. Seigarrenak «tildea» bat dauka, ta zer izan leiken ez dakigu.

1

Au da farragarria
(ene!) vālgame Dios!
(agur)e zar zar bati
(bertso) berriok...
(Orain) norbaiti ere
ekin bear diot,
(non)dik ote ditudan
(esp)antu andiok.
(Itz)a eman diot
(m)illa amorioz
nagola serios;
ixilduko ditudala
erronka-andiok

2

Bertsolaria zein dan
ezta deklaritzen;
sasitik asi zaizkit
arri tiratzen;
ukitu ez banindu
ixillik negoen;
ezdakit neregandik
zer nai ote duen;
ez naiz ni arren men,
ez orain ta ez len,
zenbat uste duen,
frututik ezagun da
arbola zer den.

3

Uztegiko Argiña
bertsolari piña,
ba daukak fantasia
konbeni adiña;
ogei ta launa urtez
igual bagiña,
iri koplak ematen
zer tripako miña!
eniok aitziña;
nai dukan adiña
egik alegiña;
parti darekin mintza-
tzen aiz, argiña

4

Uztegi-ko argiña,
mortero-gillea,
errodek paratu dek
jardun-bidea;
zarrak ateratzeko
auxen dek tildea!
Jaunak eman grazia
ez al duk irea;
argintxo noblea,
naiuke nonbrea
nik baño obea;
graduren bat falta duk
ik (or) ordea.

5

Anuiz-tar balleko
koplari berria:
(goi)goieneko mallan
ago jarria,
lurreratu naiean
agure elbarria;

nere urte joanaz
nai badek balia;
para juzkaria,
naiz predikaria;
errain dik egia,
zeñengan gelditzen dan
jakinduria.

[1] Ikastola, Paulo Uribarri'ren ametsa zan.

POEMA MUSICAL

Idazkera, izkuntza ta egikera, Iztuetarenak. Bertsoak,
dantza eresiai eratzeko, Pedro Albeniz eta Manuel Larrarte'kin
ibilli zaneakoak?

1

Ut, re, mi, fa, sol, la, si
oju, ta garraixi,
musika kizkar piña
ikasten naiz asi:
zarrabet, txirol, bolin
txun, txun eta guzi
zarzaroko baneza
zerbait irabazi.

2

Brun, brun, kikiri, tirtrat
gozoak eta miñ,
musikaren puntuak
bear dira jakin:
batzuek donarioz,
besteak txit ariñ,
prist, prust, brin, brun, ta fite
oi dirade egin.

3

Seminima, kortxea,
fusa, ta kalderon
au ikustean geldi
bearko det egon:
turruntun, txiruliru,
tarrapatan, pinpon
guztia jakitea
gizonak txit du on.

4

Ikasi al baneza
nago ni premian
maisu onak daduzkat
Aitxeri-Errian:
musika(ko) itzkuntza
zar eta berrian
trebe arkitzen dira
nere idurian.

AMODIOZKOAK

*«Irakurtu det bedorren papera, eta bihurtzen diyot milla eta milla
eskerrik askorekin. Atsegin andiya eman dirate bedorren gaztetazuneko
amoriyo-zamurra. Ez nuben-bada oraingizano irakurtu orrelako bertzo-
ederrik gure euskeru garbijan...».*

(Joaquín María Berrerenekoa desde San Sebastián
el 25 de junio, 1840).

KONTZEZIRI

1825'an, Pablo Mendibil erbestetuaren bidez Londres'en argitaratu zan liburuxka batean, aín ezaguna dan olerkia, Iztuetak berak bere eskuz idatzitakoa, ta jabeak egindako erderazko itzulpenarekin, Bilbaon dago. Olerki onen ikerketa bat, 1877'ko Jose Manterola'ren «Cancionero Vasco»n arkitzen da. (Serie 1.ª, tomo 1.º, 39 ta ond. orr.) 1844 arte etzala argitaratu esaten duana, egia ez baldin ba-da ere. Ezta ere ez da egia, «la melodía de esta canción incluida por Iztueta en su álbum de bailes y cantos populares, y que se cree sea como la letra, composición del mismo». Aipatutako liburuxka ortan esaten bait zaigu, «además procuró con ella introducir en la poesía vascongada la medida de cierta canción castellana conocida con el nombre de "Churripampli", que en aquel tiempo se cantaba mucho en todas las provincias de España, y había también penetrado en Guipúzcoa, usurpando los derechos del antiguo zortziko».

Baita ere ikusi ontarako, Manuel Lekuona jaunak «Zeruko Argian» egiten duan ikerketa gai ontaz. Baita «La Gran Enciclopedia Vasca»ren III liburuko 1.º eta 2.º liburuxkak, 72-73 orr. 1968'ko mayatzaren 15'an. Antxe dago Kontxesi-ikerketa Joxe Gardendiak egiña, Manterola jaunaren itzulpen eta azalpenen ondorean.

Maitebat maitatzen det maitagarria

Begi ederra du ta guztiz argia;

Daukat urruti,

Bañan ezin kendu det buruti

Aren itxura;

Saldu albaliteke pisura,

Urrearen truke

Nork erosi faltako ez luke.

Nork erosi, etc.

Ogeita lau leguaz nago aparte,

Bitartean ba dauzkat milloi bat ate,

Guztiak itxirik;

Nai arren ezin egon ixillik;

Beti negarrez,

Nere maite maitearen galdez:

Otedan bizi,

Biotz-biotz nereko Kontzezi,
Biotz-biotz nereko, etc.

Egunaz argi gutxi, gauean illun,
Konsuelorik ez da neretzat iñun

Maitea gabe;
Egin otenadiñ aren jabe
Oroitutzean,

Zenbait pena nere biotzean
Ditut igaro;

Maite det eta ez da milagro,
Maitet det eta, etc.

Ai au bakardadea eta tristura!
Nere biotz gaxoa ezin piztu da,
ain dago illa;

Beti dabil konsuelo billa,
Bere artean,

Banengo maitearen aldean,
Ordutxo biko,

Pena guztiaz lirake ilko.
Pena guztiak, etc.

Nere maitea zutzaz ni oroitzen naiz
Egunaz ere baita gauetan txit maiz,

Lotan ere bai;
Zu ikusitzera nik joan nai;
Libre banengo

Or nintzake egun bigarrengo,
Naiz orduan ill,

Ez nuke izango batere miñ.
Ez nuke, etc.

Leneko gau batean egin det amets,
Bañan pentsamentuak beti al rebes

Irteten dira;
Ustez nengoen zuri begira,
Maite polita,

Kofrearen gañean jarrita,
Kontu kontari,
Nai nuen bañan ez nintzan ari.
Nai nuen bañan, etc.

Maite nerea daukat beti gogoan:
Ai orain banengo ni aren alboan
Iñoiz bezala!

Jaunak amets au kunpli dezala,
Balitz konbeni,
Konsueloz ilko nintzake ni
Nere ustean,
Maitexoren biotza ikustean.
Maitexoren biotza, etc.

Nere maite polita ez da zer etsi,
Bigar ez pada ere or nazu etzi
Lengo lekuan,

Allegatutzen naizan orduan,
Ai ura poza,

Nere maite maitetxo biotza!
Zuri begira,

Pena guztiak aztuko dira.
Pena guztiak, etc.

Zure gauza polit bat oi det nerekin,
Izkidaturik dago letra birekin:

K ta B dira,
Askotan nego oei begira;
Ain dira piñak!

Maitetxo polita, zuk egiñak
Sedaz ederki;

Kolkoan gorderik dauzkat beti.
Kolkoan gorderik, etc.

Esperantzetan bizi, maite gozoa,
Noizbait kunplituko da gure plazoa;

Eta orduan,
Gauza txarrik ez artu buruan;

Lengoai utzi,
 Ez degu pasatzen pena gutxi;
 Preso sei urtez
 Onduko gaituzte nere ustez.
 Onduko gaituzte, etc.

ATSEGIÑETAN ARKITZEN NAIZ

Idazkera, izkera ta tankera, Iztuetarenak. Bertso ausiaren
 beste eredu bat.

1

Atsegiñetan arkitzen naiz ni
 arkitzen naiz ni
 ezkontzen diralako maite gozo bi
 gustora
 artako jaio ziran mundura
 Gipuzkoa guztia txit poztu da.

2

Alaiak dira ezkongai biak
 ezkongai biak
 diralako euskaldun garbi garbiak
 zañeti
 ekusten dan gauza beti beti
 fruta pin gozoa txertu oneti.

3

Jatorri ona iroso dedin
 iroso dedin
 ezkontza naigarri au gogoz da egin
 segurki
 doai au etorri zaie zeruti
 ala bearrez bide zuzeneti.

4

Don Pedro Jose bai Iturriza
 bai Iturriza
 Azpeitian egin du gustoko eiza
 emeki
 tirabidean jarririk zuzenki
 gauza ona zer dan berak badaki.

5

Galai prestu au pare bake da
 pare bage da
 artzen du emaztezat Doña Ageda
 maitaro
 gau gozo anitz ditzeke igaro
 aren enbidian zenbait badago.

6

Emazte eder ta aberatsa
 ta aberatsa
 gizona, badagoke onekin lasa
 munduan
 gerra gaizto au bukatu ondoan
 pozkidatuaz beraren alboan.

7

Seme galantak eta txit anitz
 eta txit anitz
 eragiteko eran jarriko balitz;
 nai nuke
 aitaren antza izango balute
 Gipuzkoak guztiz mesede luke.

8

Ekusiko da bizi bagera
 bizi bagera
 seme askoren ama Doña Ageda
 errian
 Iturrizaz beterik ur garbian
 etxeandre enitzen enbidian.

9

Lanari gogoz lenbaitlen ekin
 lenbait-len ekin
 asi bage ez baidu izango berdin
 batere,
 elizak artako jarriak daude
 ez arren gelditu semerik bage.

10

Gau ta egun oso guztiak
 oso guztiak
 Iturrizak daduzka gozo eztiak
 benetan
 lenago ibilli baita neketan
 baita ere asko aldiz kezketan.

11

Orain batere beldurrik bage
 beldurrik bage
 egin dalako andre onaren jabe
 erazki
 gusto onekoa artu du lazki
 ditxa on asko berarekin daukazki.

12

Agur Don Pedro Brigadaria
 Brigadaria
 guztiz toki onean dago larria
 betiko
 dadukan onorea, nereko,
 ez dio inork ere eregiko.

AMODIO BEROAK [1]

Zortzikotan

Idazkera, Izkera ta eraikera, Iztuetarenak. Dantza eresien liburuko bertsoetan, askotan irtetzen da «chachancho» itza. Aita Santiago Onaindiak, au ta urrengo olerkia, euskerak daukan maite-miñezko eun olerki onenetan, sartzen ditu.

1

Amodio beroak
guztiz arrigarri,
nere biotza dauka
estu eta larri:
adirazo naiean
argi eta garbi,
nere sentimentuak
dama eder bati.

2

Biotz biotz nereko
txantxantxo argia,
esango dizut nere
barrungo barria:
gaztetan izandu naiz
arras jostatia,
bañan naitasunaren
guztiz beldurtia.

3

Amodiozko su gar
portitzen igesi,
oraindaño, maitea,
izandu naiz bizi:
bañan zure itxurak
zain odol ta guzi,
arras beti betiko
biotza dit josi.

4

Nere maite maitea,
ustez ustekabe,
betiko egin zaizkit
biotzaren jabe:
iltze gogorraz ondo
loturik alere
nere korde guztiak
geroztikan daude.

5

(Ikusi) albazentza
jarririk begira
nere biotz gaixoan
dagoen erida:
batean bazterrera
bestean erdira,
gorputz guztian dabil
jira eta bira.

6

Egunaz ere bai, ta
gauaz asko aldiz,
nere odolak pill pill
irakiten dabiltz:
ixuriko nituzke
ala bear balitz,
maite zaituralako
biotzetik anitz.

7

Aingeru gazte eder
goixo eta piña,
zu maitatuzeko da
beti nere griña:
sendatu albazentza
nik daukadan miña,
nere biotz gaixoak
a zer atsegiña!

8

Maite maitagarria
 zugana begira,
 nere biotz biguña
 urtutzen ari da:
 egun oetan guztiz
 estu ta larri da,
 azal uts biurturik
 neketan jarri da.

9

Biotz biotz nereko
 maitati maitea,
 nere pena andiaz
 urriki zaitea:
 zure eskuan dago
 nere izatea,
 indazu osasuna
 ta atsegin betea.

10

Nere maite polita
 iñolaz albada,
 ez nazazula arren
 penaturik laga:
 zu maitatzeagatik
 ala bear bada,
 bizia utziko det
 orain bereala.

11

Galdu arren bizia
 sekula betiko,
 amodioa ezdit
 iñork erekiko:
 zu maitatu bage nik
 ez nuke etsiko,
 biotzaren mamitik
 etzaitut utziko.

12

Ezur ta mami oso
 zain odol ta guzi,
 maite zaitut maitea
 ez alere gutxi:
 naitasun bero oni
 ez aterik itxi,
 zure albo gozoan
 nai nuke nik bizi.

[1] Amodioak lotua daukan galai gazte lirain batek, biotzaren erdi erdiko mamitik txit asko nai dion dama eder bati biraltzen diozkan itzneurtuak.

AMODIOA ZER DAN

Idazkera, izkera ta eraikera, Iztuetarenak.

1

Amodioa zer dan
azaltzeko ongi,
kanta berri eder bat
jarzera noa ni:
munduak jakitea
guztiz da konbeni
nola bizitu diran
txatxantxo gozo bi.

2

Badakigu dala txit
gozo ta eztia
enamoratutako
gazteen bizia:
duda bage da oen
atsegin guztia,
eraz eta sarriro
alkar ikustia.

3

Biotz bi unituak
maitaro alkarri,
laztandurik betiko
oi dirade jarri:
atsegin andietan
guztiz arrigarri,
itz goixoak esanaz
batak besteari.

4

Aditutzean batak,
bestearen itza,

bien biotzak pozez
pill pill pill dabilta:
eztitan oi dabillen
euliaren gisa,
zeñek gozatutzen du
onelako ditxa?

5

Zoriontasun andi
gozo onen jabe,
Gipuzkoa onetan
bi gazte ba daude,
elizaz unituak
gustora alere,
iñork prenda artzeko
beldurrikan bage.

6

Goqoratu zait neri
garbi esatea,
amanteak nor diran
bata ta bestea:
zarauztar Don Juan Jose
Alzuru gaztea,
ta Doña Mariana
bere emaztea.

7

Txatxantxo maitati au
dalako alaia,
beti beti izanda
guztiz askok naia:
batetik ederra da
bestetik ernaia,
ezta erraz billatzen
onelako gaia!

8

Aitortu bear bada,
garbiro egia,
dama polita da ta
guztiz egokia:
goiz aski bota zion
Alzuruk begia,
artu ere bai ongi
goruntzen neurria.

9

Amasei urterekin
txit gain gañekoa,
Doña Mariana zan
guri sasoikoa:
begia txir txir, eta
alegre gogoa,
nork maitatuko ez du
ziñez alakoa?

10

Milla zortzi-eun ogei
ta bederatzián,
txatxantxo goixo oek
laxtandu zirean
pena asko pasarik
bai zazpi urtean
ezkondurik daude gaur
pozkida betean.

11

Amante oek nola
izan diran bizi
ikusit bage ezin
lezake sinitsi
Alkarganatu naita
iñok ez nai utzi
egun gozo au nekez
bait dute iritsi.

12

Naitasun geiegia
izanik alkarri
ikusit dute zenbait
estura ta larri
baita igaro ere
pena arrigarri
ezkondurik gustora
diran arte jarri.

13

Ezkontzeko denpora
danean iritsi
ez dute bada izan
atsekabe gutxi
Azpeitian egon ta
apartean bizi
nai arren ezin alkar
gustora ikusi.

14

Berronkalkoan bata
Ibiron bestea
poz andia zuten txit
alkar ikustea
eguna alegre ta
gaua txit tristea
gogoratu zitzairen
argiak piztea.

15

Gauaz eta egunaz
alkarri begira
loaz oroitut bage
ernai egon dira
au izan da txatxantxo
goixo oen ira [jira?]
plazan ibilli arren
zezenen korrira.

16

Abuztuko illaren
bigarren eguna
amante oentzako
etzan txit illuna
orduan izan dute
guztizko fortuna
Jaungoikoak diela
beti osasuna.

DOZEN ERDI BAT BERSO

Idazkera, izkera ta eraikera, Iztuetanak. Berdiñ, «Mundu guztian dauka», ta «Noiz izango ote ditugu».

1

Dozen-erdi bat berso
bear ditut jarri
erregalatutzeko
dama-galai biri:
guztizko naitasuna
diote alkarri,
non ta nongoak diran
esango det sarri.

2

Andoain-en dago bat,
Tolosan bestea,
gustatuzen zaie maiz
elkar ikustea:
dama ederra da ta
galaia gaztea
ez ta gaizki izango
onen emaztea.

3

Gazte maitati oek
txit ditut urriki
batak bestea bistan
nai dute iduki:
aspertu bagetanik
gau ta egun beti,
Andoain-dik Tolosa
ez dago urruti.

4

Galai au nor dan iñork
nai baluke jakin,

apellidua Imaz
izena du Joakin:
artutako sallari
gogoz zaio ekin,
gusto obeko lanik
ez dezake egin.

5

Maria Mikaela
de Elorriaga,
dama maitati eder
zurigorria da:
Imaz-ek beretzako
nai luke al bada,
ezta non-nai billatzen
alako alaba.

6

Tolosa-ra joaten
billatzeko bera,
Etxarri-ren bitartez
izaten du era:
iñoiz ikusi ditut
gustora daudela,
Joakintxo Imaz eta
Mikela ederra.

MUNDU GUZTIAN DAUKA

1

..... a da
gutziz egokia
aspaldian zenbaitek
gogoan eukia:
kontentu da galaia
orobat nobia,
A, zeñek leukakean
gaur oien tokia!

2

Mundu guztian dauka
gizon prestu fama,
Don Jose Franzisko da
Arrieta jauna:
zuzen egiten badu
artu duen lana,
zoriontsu da orren
jabe egin dana!

3

Ongi dakigu nor dan
eta nolakoa,
Doña Mari Antoni
Bidaola-koa:
berez alaia da, ta
sasoi onekoa,
inon arkitu beste bat
au bezelakoa!

4

Gazte gaztetatik da
doañez jantzia,
bere amak alboan
guriro azia:

Jaungoikoak emanik
alako grazia,
goxo ta maitati da
esan al guzia!

5

Ezkontz au ikusirik
oien gurasoak
atseginetan daude,
orobat auzoak:
Jainkoari eginaz
erregu gozoak,
izan ditezen beti
garbi ta jasoak.

6

Zeñek egingo ez du
pozkidaz algara?
nere gogoia beintzat
gaurkoan ala da!
Jaunari eskaturik
iñolaz al bada,
izan ditzaten asko
seme ta alaba.

7

Burnia egiteko
beti da autua
Olako sutan arri
ongi berotua:
ugari emango du
ark bere frutua,
lenago sarritxotan
ez bada urtua.

NOIZ IZANGO OTE DITUGU

Noiz izango ote ditugu
orren ezteiak?
Lenik bota bear deiak
badakit dituen gaiak
ordea ez dira erraz ase-
tzen orren naiak.
Zartzen asi ezkeroko galaiak
a, zer amorraiak!
nekez arrapatu sare lasaiak
ain dira ernaiak.
Noiz edo noiz itsutzen ditu
ur loiak
diradelako txisarekoiak;
askotxo jan ta garrasi ta
orroiak
irabiatzen dituzte beak eta
goiak.

IZTUETA'REN ESKUTITZA AGUSTIN PASCUAL ITURRIAGA'RI

Be-aldean daude oarrak. Berdiñ, Arozamenak bildutako
amodiozko gaiñentzeko bertsoetan.

1

Nere adiskide txit
prestu ta argia:
artu baitet bedorren
karta pozgarria;
aiñ zegoen gozoa
ta ongi jarria
ez da bedorrentzat au
mirari aundia.

2

Ezkontzak izan oi du
asko langai modu,
batean irabazi
ta bestean galdu;
alaba utzitzea
ez nuke aiñ damu,
baldin senarrak ongi
maitatutzen balu.

3

Erri aundi oetan
askotatik gutxi
senarrarekin ongi
oi dirade bizi;
batzuek zatika ta
besteak igesi
ezkondu bezin laister
oi dituzte utzi.

4

Egin ezkerotzani
alakoen jabe
eraman bear ditu
zenbait atsekabe.
Neska zar egoteaz
ere lanak daude
iñork ez nai gelditu
bat edo bat gabe.

Nere adiskide mamia: txit etorri da bedorren karta egokia, ta den-
bora bear danezkoan, zeñaren zati guztiak azaldu diozkadan nere alabari
[1], gure adiskide jakiñen aurrean, eta serbitzatu sermoirik onenak baño
ere geiago. Ez det lekuriñ gaur. Bedorrena beti, Iztueta.

[1] «Ezkontza» deritzan bertsoetan aipatzen da Bautista Garralda. Ignacia, Iztueta'ren
eta bere bigarren andre Kontxesi'ren alaba, 13-7-1806 jaiotako; eta ezkondu Azpiazu'tar Jose
Antonio rekin 3-3-1828, Donostia'n. Alaba au aitarekin bizi izan zan, eta Iztueta bera illa-
bete gero, 8-4-1828 ezkondu zan, irugarren aldiz, Asuncion Urrozola'rekin. Kantan noski
alaba au aipatzen da.

[2] Onela erantzun zion Iztuetak Pascual Iturriaga'ri, zeñek biralduzion berso oek:

Dabidek, zartu eta
Sunamita artzeko
esan zian zuela
oñak berotzeko.
Adiñ ortan, Batista,
dek askoz ohea
Palentziako manta
ez andre gaztea.

Ez badu gauza orrek
erremediorik
artzak konsejutxo bat
gaur nere aotik!
Esnatzen aizenean
goizean lotatik
ostikoka botazak
andrea aldetik.

Bi bakarrik ipintzen ditugu emen. Berez, sei dira.

NERE MAITE POLITA

1

Nere maite polita
 zutzat oroitzian
 odola pil-pil dabil
 nere biotzian,
 Kanpora irten nairik
 alegiñ guzian;
 miñ onek bearko du
 sendatu iltzian.

2

Amoriyoz biotza
 daukat nik zulatzen;
 zuregatikan zenbat
 detan nik sufritzen!
 zergatikan ez zera
 zu nitzat kupitzen?
 Zuregatik ari naiz
 ezur uts gelditzen.

3

Maitasunak indarra
 artzen dubenian
 erruak uzten ditu
 biyotz barrenian;
 zuretako jaio naiz
 zuretako azi,
 zuregatikan nai det
 mundu ontan bizi.

MANUELATXO

Belaunikaturik
 zure aurrean nago,
 nai zenduen gisan,
 alkarren jabe
 zuk nai badezu
 egin gaitian elizan.

EZKON BERRIAK

Zorioneko ezkon-berriak,
alai ikusten dituzuen begiak
«pil, pil, pil»
mingaña ixil biotzak itz-egin
lo pixkatxoren bat nai dute egin.
Lotaratzean orain ta beti
Jaungoikoaren legea zuzen eduki
gozotan.

Etsai guztiak garaitu ondoan
bera egon dedin zuen alboan.
Oeratzean, ai ura pozal!
Gozotoro esanaz maite biotza
alkarri.

Esker onak eman Jaungoikoari
nai eran zaituztelako jarri.
Itzaldi goxo ezti eztiak,
gau artan oi dirade guzti guztiak,
emeki [1].

[1] «Viejas canciones donostiarras. Donostiko kantu zarrak», pág. 106, 170 y 202. Jesús María Arozamena y Tomás Garbizu. Publicaciones de la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián, 3.ª edición. Liburu ontatik artu ditugu «Nere maite polita», «Manuelatxo» ta «Ezkon berriak».

DANTZA ERESIEN LIBURUAREN ITZAK

«...veré con mucho gusto (si Ud. envía) la música de nuestros apreciables soñus sarres y aunque no entienda de música haré que un inteligente me cante para calcular si es cual yo he oído, y sé algunos; no deje Ud. de la mano el asunto de la impresión del cuaderno, aunque sea por suscripción, muchos lo comprarán y podrá ser muy útil...».

(El vergarés Santiago de Unceta, diputado a Cortes en carta de 1 de julio de 1824).

«Jakin det Larrartegandik molderatzekoak dirala sarri aurrekoak dantzatzen zituzten soñu zur berorrek biribillatu dituenak, baita ere beren itz neurtuak...».

(A. Pascual Iturriagak Donostitik Iztuetari garillaren ogeita bostean 1824).

«Ya que no copió Ud. los versos renglón por renglón, no es extraño que me haya engañado en su medida. Los haré cantar a D. Manuel (Larrarte) y diré a Ud. mi dictamen».

(De una carta de A.P. de Iturriaga desde Hernani el 12 de marzo de 1824 (?)).

Sin duda estas líneas hacen referencia a las letras del libro de las melodías de las danzas.

«Historia de los antiguos bailes guipuzcoanos, y reglas instructivas para ejecutarlos bien, y cantarlos en verso» Iztuetaren liburuari [1], Jose Ramon Elorzak ontzako eman zionean, dudik gabe, 1750'ko epaillaren 12'an, Iruña'ko gotzai Gaspar Miranda Argaiz jaunak, agiriko dantzak galerazteko eman zuan agindua bete naiaz, ala idazten du: «...pero por desgracia una diversión inocente... ha llegado a ser el escollo fatal de la inocencia, la red barredera, que envuelve y enreda a la incauta juventud, el foco principal de amistades peligrosas, y de consiguiente el fecundo origen de la corrupción de costumbres, meneos y ademanes...».

Gero Iztuetaren liburuari au erasten dio: «Sólo hallo un reparo, que no me parece pertenece al fin principal de ella, sino a lo más a su perfección accidental. Hablo de varios versos que cantados en una taberna o en medio de un grupo de gentes, que generalmente concurren a oírlos, sería poco el escándalo, que podrían causar, pero estampados en un libro dado a la prensa, repasados y estudiados por la incauta juventud, y cantados con frecuencia entre jóvenes sencillos, acarrearían mucho daño por los equívocos sentidos de muchos de dichos versos, que a la simple lectura

ofenden el pudor y la honestidad. Así, sobre ellos soy de sentir, que si el autor los considera por parte esencial al fin y al objeto principal de la obra, sustituya otros indiferentes que no sean materia de amor, y cuando no, borre de la obra todos los que van anotados con una manecilla al margen de cada uno de ellos. Este es mi sentir, porque en lo demás no encuentro cosa que se oponga a nuestra santa Fe y Religión ni a las buenas costumbres. Azcoitia y septiembre, 18 de 1824».

Tamalgarria benetan eskuz idatzia galdua izatea!

Iztuetak, berak egin zuan oarrear, onela adierazten du: «Obra onen zatirik guzietan agindu deran bezela, jarriak neuzkan soñu-zar gogoangarrien itz-neurtuak: baño Korrejidore jaunaren agindua egitearren (beraren lizentzian ikusiko dezuten bezela) ez ditut ezarri».

Apaiz azterlearen aolkuari gure Iztuetak, muzkeri bat egiñaz, azkereri onekin erantzun zion. Liburuaren azkenean, amarreko 26 aapaldi jarri zituan, «Nere kristau maiteak» izena zutenak. Erriko agintariai eskeiñita zeuden [2]. Itxusiak ziralako, «korregidoreak» kentzeko ta beste batzuk jartzeko agindu zizkionen ordez, jartzen zituan.

Dantza eresien jatorrizko liburua ez degu ezagutzen. Nun dagoan ere, iñork ez daki. 1877'ko «Cancionero Vasco»an Manterola jaunak dienez, 1826'an, bere iru ate-aurre ta guzti, argitaratu zan 35 orri aundiko liburua ere, ez degu aztertzerik izan. 1824'ko dantza liburuaren osagarri bezela zetorren, eta aituta dago. Berriz ere aldundegi edo diputazioko liburutegira joan gera, bere txartela an dagon ezker. Baiñan, Jose Arretxe jauna an lanean asterako, zoritxarrez azkeneko alea izkutatuta zegon.

Orregatik, Gipuzkoako Aurresti Kutzak egin duan ateraldia erabilli izan bear degu. Bera ere, «Sociedad de Estudios Vascos»ek, 55 orritan atera zuanaren bir-argitaraldia da. Ta, Burdeos'en Landais jaunak ezarri zituan, 52 ereski dauzka. 52 eresi auetatik, ogei ta amarrek bakarrik daukate itza. Gaiñentzeko ogei ta biak, itzik gabe daude.

Itz-aurrean, beste gauzen artean, Iztueta au dio: «en las diversas composiciones, se descubre el *amor del pueblo bascongado al bello sexo*; pero de un modo, que sin salir de los límites de una decorosa moderación, previene en favor de la genialidad de sus habitantes».

Auraxaxago, dio: «En la música que publico ya con palabras, ya sin ellas, y aplicada especialmente al baile, se notan un giro y una animación que indican la agilidad y vigor de los habitantes de estas montañas».

Eta jarraitzen du: «No diré que todos los *retazos* que he reunido, sean de una *remota antigüedad*; pero muchas, es evidente que la tienen, y conviene no perder de vista que algunos son *marchas guerreras* que acaso inflamaron el ánimo de nuestros más

remotos antepasados, y acompañaron sus esfuerzos para repeler el yugo extranjero y trasmitirnos la dichosa independencia y paternal gobierno de que gozamos» [3].

Gaurkoa, «*Ondarrabia txikia*» bakarrik dala, dio.

Eta au esanaz bukatzen du: «Que reunió a varios que las cantasen, y que la laboriosidad del organista de Hernani [4], D. Manuel de Larrarte, proporcionó al distinguido profesor D. Pedro Albéniz [5] la ocasión de escribirlas y ordenarlas, formando así la colección que ofrezco al público». «O nik kantatuaz», Albéniz Pedrori.

Eta beste leku batean: «Ezin nezake utzi esan gabetanik. D. Manuel Larrarte edo organistak egin dizkidan laguntza aundiak musikari itz-neurtuak ezarten itz-neurtu edo bersoak musikarekin batean».

Bere bizitzako poz eta gogo-berotasun aundienean, irudimezez ikusi dezakegu gure Iztueta jauna jauzika ta dantzan, itzak eta bertsoak ezarten eta saiatzen... Benetan lan zailla. Eta eskola asko eskatzen duana.

1827'ko uztaren 2'an, Gipuzkoa osoari dei-agiri bat egin zion, adieraziaz: «Haber ajustado (D. Pedro de Albéniz) [5] á las reglas del arte los *cantares que improvisaron nuestros abuelos en las cimas y desfiladeros de las montañas guipuzcoanas*». Jarraitzen du: «nunca podrían entonarse con más oportunidad los *himnos de triunfo inspirados a los Antiguos Bascongados* por el genio de la Patria que cuando acaba de asegurarse la victoria de los Fueros que nos legaron, por los esfuerzos de sus más nobles y dignos descendientes, y que nunca será mejor ocasión de expresar el respeto debido a las autoridades, consagrado en sus cantos por nuestros *Trasabuelos*, que cuando nuestro amado y justo Soberano acaba de ofrecernos el más relevante motivo de gratitud... y que nunca por fin resonaron en nuestros profundos y risueños valles con más alegría las *cantinelas amorosas que en ellas se oyeron por primera vez*, que cuando nuestros robustos y bulliciosos mancebos son excitados a unirse al bello sexo por la idea de dar el ser a unos hijos y que *nada hay más mío que el cuidado de recoger estas canciones*»...

Idazki ontan, oso «Txuri» agertzen zaigu gure Joan Inazio. VII Fernando erregeari txalo ta goratzarre egin nai dizkio, baiñan erdi-gezurrean erortzen da. Euskaldun, arbasoen burrukak eta gerrak eta kantak aberriaren alde, «amodiozko» kantakin nasten ditu. Naikoa degu idazkia pixkat aztertzea. Nun dira ta nun daude guda kantak? Iya itz eta kanta guztiak «amodiozkoak» dira-ta! Itz bat ere ez burrukazkorik. Eta bat edo beste, oiturai ta ardoari egiten dizkionak, danak «amodiozkoak» eta maite-miñez beteak daude. «Txuri»ak-ba ziri txiki bat sartu nai digu. Erbiaren ordez, katua.

Bertsoen tankera ta izakerak Iztuetarenak dirala adierazten badigute ere, 1825'ko liburuxka batean, badaukagu bere aitormen bat. Urrutitik datorrigu. Londres'tik alajaña! Eta bertan, geyago ere egin dituala esaten digu. An esbestetuta zegoen Pablo Mendibil [6] jaunak argitaratu zuan, 1824-1826 tartean, seguru asko 1825'an. Eta ara zer dion:

«El autor promete dar en otro tomo (dantza liburutik berezia) toda la música de todos ellos a una con los versos acomodados a la tonada; *pero estos versos no serán los antiguos tradicionales, sino otros nuevos que él mismo ha compuesto, sujetándose (ez dakit emen egia esaten ote duan) a la supresión de aquellos, ordenada por los censores del libro, por parecerle que algunos ofenden demasiado el pudor y la honestidad para correr impresos, aunque, según se expresa la censura, cantados en una taberna o en medio de un grupo de gentes que generalmente concurren a oírlos, sería poco el escándalo que podrían causar*».

«Korrejidoren» gaitzespen ondorean, Iztuetak darabilzkian bi arpegi ta bi jokabide klase, nabaritu ditzagun. Alde batetik, «cuya autoridad, en nombre de un gobierno despótico, se hace sentir con tanto más peso en ese punto», eta bestetik, Fernando erregeari jaurtitzen dizkion txalo ta loreak... Agian, politika giroa aldatu zalako, Iztueta denbora berriaz baliatzen ote zan-ba, Jose Ramon Elorza azterleak kentzeko esan ziona, doiñu ta eresipean jartzeko?

Iztuetaren irugarren emaztearen ondorengo dan Bilbao'ko Pérez Yarza Bajineta sendian, aren eskuz idatzitako paperen artean, 17 zenbakiarekin dago ezarri edo arakatuta, aiñ idazkera ederra daukan, 17 orriko liburuxka zoragarria, ain zuzen Joan Inaziok bere eskuz eta izkiaz idatzia.

1829'ko garragarrillaren 18'an, Vergarako ordezkari edo diputadu Santiago Uncetak, liburuxka ori aipatzen du eskutitza batean. Ona emen bere zati bat: «Mi estimado amigo Iztueta: He recibido la apreciable de usted del 12 con el escrito publicado en Londres acerca del cuaderno de danzas bascongadas de usted, que me ha gustado muy mucho, y doy a usted muchísimas gracias por el cuidado que ha tenido en enviarme, tomándose el trabajo de copiar por su mano...» (Obras inéditas de Iztueta, por José Garmendia, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao, 1968, pág. 138).

Dantza eresien liburuaren itzak ez dirala antxiñakoak beste batek ere esaten digu. G. Borrow'ek zerbait entzuntzuan bere liburuan «La Biblia en España» itz oek ipini zituan: «Poseen (los Bascos) mucha música original, alguna extremadamente antigua, según dicen. De esta misma se han publicado algunos trozos en Donostia (San Sebastián) en el año

1826, editados por un tal Juan Ignacio Iztueta. Consisten en unas marchas rudas y emocionantes, a cuyos sonos créese que los bascos antiguos tenían la costumbre de bajar de sus montañas para pelear con los romanos y después con los moros. Al escucharlas llega uno con facilidad a creerse en presencia de un combate encarnizado. Oye uno las resonantes cargas de la caballería, el ludir de las espadas y el rebote de los cuerpos por los barrancos abajo.

»Esta música va acompañada de palabras, pero qué palabras. ¡No puede uno imaginarse nada más estúpido, más trivial, más desprovisto de interés! Lejos de ser marcial, la letra refiere incidentes cotidianos, sin conexión alguna con la música. Las palabras son evidentemente de fecha moderna».

Esanda dago. Itz gogorak Iztueta'ren kontra, batez ere Londres'en ateratako liburuxkoan berak idatzi zuana jakiñez: «Además tiene cada uno de estos sonos inmemoriales una letra o cantinela propia, cuyos compases regulan los movimientos, y cuyas palabras avivan la expresión, el ademán, la animación del que danzando los ejecuta, porque le recuerdan y ponen presente el objeto para que se compusieron».

Eresi ta muskarik gabe, nere ustetan aurreneko aldiz, argitaratzen diran itz eta bertsoetan, etengabe «amodiozko» ta maite-miñezko gaiak dabiltz Joan Inazio Iztuetaren luman eta biotzean. Arrazoi osoarekin sartzen dira-ba liburu ontan. Doiñuari egokitzeagatik, estrofa ta bertso asko bukaera ta neur-bideari lotzen ez badira ere.

Manterola jaunak uste duan bezela, Iztuetak Kontxes'i'ri egin zion olerkia, 1844 urte arte etzala argitaratu, ez dala egia esatera aztuta genden. Esandako egunean argitaratu zan, eta, bere gaztelera itzulpen bikañarekin, gaiñera.

Liburu ontan sartu ta argitaratzen ditugun bertso ta itz guztiak, jatorriz Joan Inazio Iztuetarenak dirala ezin esan badezakegu ere, alaz ta guztiz, danak or dijoazte, gai ontan argitasun ta bereiztasun geyagoko egunen bat irixten dan arte.

[1] Imprenta de R.I. Baroja, San Sebastián, 1824.

[2] Ikus 53-56 orriak. Eta aldakuntzak 51-53'an. Zaldibi'n idatzi bear izan zituan. Besterik baiño dotoreagoak eta ikasiagoak dira.

[3] Guk azpimarkatzen degu.

[4] Agustín Paskual Iturriagak, beste bi maixuakin, Hernanin ikastola bat eratu zuan. Bere anai Kayetano ta Manuel Larrarte, gipuzkoar musikari on bat. (Gregorio Muxica).

[5] Donostiko San Bizenteko organista. Au ere musikari aundia.

[6] Arabako Alegrian jaioa, (1788-1832+) bitartean, Londres'en egona. Zaragozan ikasi zituan Legeak. Eta aurreneko aldiz 1813'an igesi egin zuan, liberal frantzes-zale bezela. Manuel Silvela jaunak eraturako ikastolan, irakasle izan zan. Bien artean, españiar idazleen idaz-bilduma egin zuten. 1820'an Españira bihurtu zanean, «El Liberal Guipuzcoano»ren zuzendari izan zan. Seguru asko, Iztuetak garai ontan ezagutu zuan. Jaurgo-erakundea benetan onartu zuten liberal frantzeszaletako bat. Oni esker, itzuli ziran aberrira. Baiñan, berriz, 1823'an erbestera joan zan. Burdeos'en, frantsesa ta gaztelera erakutsi zituan. Españiko ta inglesen aldizkarietan idatzi zuan. Ackerman liburugilleak esanda, liburu asko itzuli zituan, eta bereak ere argitaratu zituan.

1831'an, gaztelera erakusten jarri zuten «Kings College»an. «University of London» liberalari arpegi emateko, eskubitarrak jasa zuen ikastola. Bere sarrera itzaldia eginda, andik bi illabetera il zan. 1824'ko jorraillatik 1826'ko urri'arte, «*Ocios de Españoles Emigrados*»-en idazle izan zan. Zazpi liburuen bilduma gordetzen da. Zeatztasun geyago nai dituanak, «*Liberales y románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*». Vicente Llorens. Editorial Castalia (1868)», ikusi beza.

ZUARRENTETAKO ERREGELA

Agian aurreneko aapaldi osoa Iztueta'rena da. Itzkerak, Napar-Laburdikoa. Egokiera batzukin. Goyeri'ko itzkerak asko dago. (Neur, neuri, zetik).

Zuarrentetitan
nai nituzke nik
nere ixil-gauzak argitaratu;
nere Jaungoikoa, Zuk erakustazu
zer egin, nola itz egin.

* * *

Laga nituen nik
nere ixill-gauzak
Maitetxo baten-gan;
saiatu bear det jakitera
mudatu ote dan.

* * *

Triste daukat biotza, nere laztana!
zugaitik zer egin ez dakit;
erremedia nazazu pena onetatik,

* * *

Aingerutxoal, jarri ziñaden
biotz nerean betiko;
ala deritzat nerekiko.

* * *

Damu det bestek eramatea
zu biotz neretikan;
ez deritzat mudatuko zerala
oraingo fedetikan.

* * *

Aingerutxo oni esanaz nago beti:
biok alkarrekin bear degula bizi.

* * *

Sartu zat biotzean
neuregana eta
ezin apartatu;
zer egin erakustazu.

* * *

Egin det alegiña
sartu zat zure miña
egun da santa sekulako
nere aingeru piña.

* * *

Ai, au penaren aundia!
esan dezadan egia,
zabala dago zure begia,
nere pena
guzien konsolagarria.

* * *

Erramuren mezpera ezkerotzitan
etzerade, nere maite polita,
beñere ateratuko
neronen biotzetikan.

* * *

Biotzean sartuta ezin apartatu;
arren, konsola nazazu.

* * *

Beti penaz, oi! nago urriki;
et zaizkit Zeru altua;
zerroren ondo dakizu
nere trabajua.

* * *

Nere buru guzia galdurikan
ni emen nago;
erremedio on bat, arren, indazu neri,
il baño lenago.

* * *

Esperantza dadukat nik, Maitea!,
maitea zugandik
sendatuko nazula miñ onetatik.

* * *

Nere maiteak ezagutzen bait du
daramazkidana pena andiak;
aditzera ematen asi dirade noizbait

* * *

aren begiak,
nere Maitea,
ez bada, arren,
geiago egin negarririk;
zure suspiroak neuri
biotza erdiratzen dit.

* * *

Bostetan esan dizut nik zuri
biotz nereko berri.

* * *

Nere itzaren jabe nago ta
badakizu ez dirana bi;
beragatikan zor dizkidatzu
graziak partikularki;
aspaldi da esan nizula
zuretzako nengoela ni.

SAN SEBASTIAN

Bilduma zatar eta anker bat besterik ez dira. Bertso erri-
koi batzuen egokiera ta antz-aldatzea.

Ardoak para gaitu kantari bi
eta dantzari;
ez gaituk, mutillok, egarri,
ez ori segurki.

* * *

Gure kondizioak
beti tabernarako;
eskean gure finak
berdin bearko.

* * *

Ezin faltatu;
kondizioak guk onak ditugu;
goizean joaten gera tabernara
eta arratsean beranduan etxera
gerok joaten gera.

* * *

Bañan alere,
betor ardoa
edan dezagun eta
gauden alegere.

* * *

Atzo eta egun ta
eranegun ere bai
izandu diagu.
gure errian jai.

* * *

Tabernan beti sarturik gaude
edanaz ardo gorriti,
orditu gabe zuti.

* * *

Arropea zar eta
eztarria garbi,
zorra franko bai baña
artzeko gutxi.

* * *

Bart gure etxean aserre,
batzuetan bai neu ere;
ez orain bere;
gauden alegere mentean,
egongo geraden artean,
leku batean,
pitxar-aldean;
berdin gure fiñak
bearko dik ospitalean.

* * *

Au da San Sebastian;
orain dantza gaitean,
orain dantza gaitean,
ia goaz erdian zurrera.

* * *

Dantzan dabillanak
ariñ zetik oñak;
baldin ezpaditu
oñak ariñak,
ez du luzitzen;

bañan orrek ederki
dik dantzatzen.

* * *

Ardoaren bentajak ain dirade
guretzat aundiak
gure biotzak
ardorikan edan gabez
zeuden otzak.

* * *

Atzo goizean tabernan ongi neurria
edan nuen txopin erdia,
edan nuen txopin erdia.

* * *

Esan bear det egia.
Aretxek il ziran
neuri egarria.

* * *

Zorionean nintzan
mundura ni jaiio,
zergatik deran naiago
ardo gorri nafarreti
andrea baño.

* * *

Ardoa ta kartak
ditut adiskide;
ez det nik
beste maiterik.

* * *

Ez det bearrerako
afiziorik
alerik;
ardoak naduka
enamaturik.

* * *

Ardorik ez bada,
neronen biotza
gelditzen da motel
eta ill-otza.

* * *

Luzatuko liket
biziak
neretzat balira
ardo guziak.

GALANTAK

Iya dana Iztueta'rena dirudi.

Dama gazte galant bat
ekusi det bart arabaketan
engañatutzen nauela
bere ustetan!
Ez naiz fiatuko berriz
aren itzetan

* * *

Maite nauela aniz
esan izan dit asko aldiz.

* * *

Dama gazte galant oni
nai izan diot ongi
oraindañoan:
gau eta egun idukitu det gogoan.

* * *

Maite ninduzula aniz
biotz biotzetik,
esan didazu askotan,
zerrorek jakingo bait dezu zergatik.
Aingerutxoa, nai dituzu,
besteak bat bezela zuk bi

* * *

Nai badezu ekin
maite biren jabe,
gelditu zinteke,
bada, batere gabe.

* * *

Galaia, alai, nik naia
 zerade zu beti;
 irudipen gaiztoak kendu
 bear dira buruti;
 munduan diraden gizonak
 utziko ditut nik zugatik
 baldin nai banazu ni.

* * *

Galai gaztea,
 zu penaturikan ikustea
 ba dakizu dala neretzako iltzea.
 Egizu gauza oek burutik uztea.
 Atoz, nere aldamera zaitea;
 biotzetik etzaitut utziko,
 nere maitea.

* * *

Dama gazte, begi argia
 esaten banazu egia,

* * *

Zurea izango naiz beti,
 itza ematen banazu biotzeti.
 Begira, ordea, niri,
 besterekin ibilli jostatzen;
 alakorik etzait guztatzen.

TXANTXAKAK

Bertsoak berez errikoiak dira. Baiñan Iztueta'k ere pran-
 ko jarri duala dirudi. Gure aldetik, bere bertsoetan Iztueta'k
 «Chachancho» itza asko erabiltzen duala esango genduke.

Txatxantxo gazte polit bat
 maitatzen det aspaldian.
 Bera bezelakorikan
 ez dago errian.

* * *

Gorputz galanta du, egokia,
 illea guziz lodia,
 begi beltz alaiak,
 gerri liraiñ,
 ezpaña txit gorria.

* * *

Galai gazte aniz
 damatxo onen ondoren dabiltz
 gau ta egun:
 beste bat alakorik
 ez baitago iñun;

* * *

ederra da segurki,
 berak ere badaki;
 bizia galdu lezake
 edozeñek argati;
 engañaturik gaduzka
 beste asko eta ni.

* * *

Gaztetanik du ainguru onek
guztiz asko ikasi;
aldamenen beti nai ditu
aberatsak ikusi.

* * *

Aingeru au eta beste lau galai gazte
arrats batean
polikitxo eta gozotxo
zeuden alkarren aldean;

* * *

itz egiten zioten ederki;
bañan ez dakit maite ote duten
biotzeti.

* * *

Zure ondorendik dabilzan galai gazteak,
baldin badirade etxe-oneko semeak,
beren idekoak naiko dituzte emazteak.
Zu utzirik artuko dituzte besteak.
Maite zaituztela esanagatikan zuri,
izango zaizkitzu itzuli.

* * *

Ezkontzeko firme eman arren itza,
galai aberatsakin kontuz zabilta.

* * *

Izan zentzake miña,
orain ez bada ere bai gero,
adiskide oriek egiña.

* * *

Nai dizutela asko asango dizute beti
bañan ez, nik bezela,
biotz-biotzeti.

* * *

Galai maitagarria;
iru urte onetan badakizu bai
nere barrengo berria.
Nai ditut asko biotz biotzetik,
ez det inñor zu beste maiterik.

* * *

Gau eta egun, beti zauzkat gogoan;
zu beste maiterik ez det munduan.
Galai aberats guzi guziak ditut utzi,
zergatik nai dedan zurekin bizi.

* * *

Oroitzen naiz ongi
nola esaten nizun arrats batez
geundela bakarrik
itzegiten gelan zu ta ni,
beste guziak baño
askoz maiteago
izango zinduztala beti, beti.

EUN DUKATEKOA

Aurreneko aapaldia errikoia da:

*Eun dukatxo
ba nituan nik
orain bi urte nere
aitak emanik.*

Gaiñontzean, Iztueta'ren lana dala ikusten da.

Eun dukatxo banituen
bada nik
orain bi urte nere aitak
emanik.

* * *

Erdiak maiteari
niozkan eman,
eta beste erdiak
edan eta jan.

* * *

Ez det orain batere:
orreatikan maiteagana
ioan nintzan bart ere;
izango ere bai,
nere maite politak
baldin badu nai.

* * *

Nola naiko ez det, maitea,
etorzea zu,
baldin zeuretzako izan
bear banauzu?

BETRONIO TXIKIA

Errikoia dirudi, baiñan agian gure folklore edo erri-
jakintza zalearenak dira.

Betronio, zu, diruak
aituagatik
maite zaitut bada
biotz-biotzetik.

* * *

Baldin zuk ni ala
nai banazu izan,
Jainkoaren legeak
agintzen duen gisan,
zure emazte izateko
jaio nintzan.

BETRONIO AUNDIA

Errikoia dirudi, baiñan agian gure folklore edo erri-
jakintza zalearenak dira.

Betroniok Papatxori dio
biotzetik amorio.
Zu zera Betronio aundiaren
txatxantxo piña.
Bestek eramatia izango
nuke nik miña.

* * *

Aurra maitea, zerorrek dakizuna da
gauzarikan oberena dala gizona;
indarrak berak dituana,
ba dakizu bada nai izateko dana;
argatik dizut nik aditzera ematen,
bizi bear degu alkar maitatzen.

AZA-LANDARE

Errikoia dirudi, baiñan agian gure folklore edo erri-
jakintza zalearenak dira.

Aza landare saltzera
maitea, ziñan etortzen,
begiak argi eta
koloreak gorri.

* * *

Naitasun aundia zenidala
sinistu nuan egia zala;
baiñan geroztikan jakindu baitet nik
bestegandikan ixillik,
ez dirazula naiko
ezpadet dirurik,
banekike segurki
ori dala egia,
penaz il naizala ni
zenduke berria.

ERREGELA ZARRA

Olerkiak Laburdi-kutsua dauka. Baiñan Iztueta'rena ere asko dago. Liburu ontako maitasun itz eta adierazpenak era berekoak dira. Agian atzean Joan Inazio izkututzen zaigu.

Atsekabe gaizto bat
dadukat biotzean;
eritzen nau, maite,
zuzaz oroitzean;
egunaz eta gabaz,
ordu guzietan,
nai nuke kendu, baña
gelditzen zait bertan.

Ar gaizto au portitza da,
zulatutzen nau lazki;
urte bete onetan
narabil txit gaizki:
ezin jan, ezin edan,
ezin lorik egin,
nere barrengo korde
guzietan det miñ.
Gaitz au kentzeko zera,
maitia, endakiñ.

Aingerutxo, badakizu
miñ au nondik datorren;
galkitatuago ez dedin,
senda egidazu, arren,
len baño len, guztia ezpada,
erdia bereren;
il bear det bestela,
egun gutxi barru.
Aurkitzen naiz ia
ez mami ta ez larru.

Ainbeste biguntasun
nere maiteak al du!
muga-aldia on au
galduko nai ez du!
beretzat izateko
usterikan badu.

Zuri itz egin eta laster
esan nioten aita-amai,
zu bear zinduztala,
baldiñ bazuten nai.
Bata bezala mintzatu zitzaidan bestea,
zu izango ziñala nere emaztea.

Aien borondatea zala,
zuk nai bazenduen ala.
adierazo nizunean nik
aien borondatea,
naitasuna agertu zenidan
nere maite-maitea.

Gerozti izan dezu
aldaira aundia,
nai badezu esan egia;
orduan alaiago zenidan
ifinten begia;
besteri nai diozula
artu det berria.

Utsik aurki geldi zintezke
aingerutxo gaztea,
ni seguru naukazularik
nai badezu bestea.
Esan bear dirazu bertan egiazki:
baldin nai badirazu niri,
eman bear diozu etximena besteari;
ezin izan zindezke, iñolaz ere bi.

Galai gaztea engañaturik
aurkitzen zerade,
ez det maite inor besterik,
zu zerade nere jabe.
Iduripenak dizkitzu
eman naitasunak;
ez det maiterik inon
baizik ezagunak.

Inoiz egiñagatik
oekin jardunak,
ba dakizu dirana
zure gazte-lagunak.
Izan zaitez gizon;
zu ainbat maite
deranikan ez det
bada nik inon.

Uste baldin badezu
besterena naizala,
engañaturik zaude,
ez naiz bada ala.
Itza eman nizun ta
nai nuke ornitu,
jostaketara ez naiz oitu;
ain gutxi bestek itza
zuk baizik kojitu.

EUN DA BIKOA

Soñu onen puntubak
dira eun ta bi.
Adiskide bati
beste ainbeste dukat
emanik nago ni.
Nere ustez aurkitzen da
pagaturikan ongi;
geiago bear baldin badu
esaten diot ori,
eskatu nai badio
ba duela nori:
langai orretatik libre
aurkitzen naiz ni.

Naitasunik baldin badiosu
ba du biderikan aski,
ematen badizu nik ainbat,
ezta izango txit gaizki.

* * *

Nai dezunean atoz
artzekoen eske;
nik badet ainbeste,
bidezkoa dezula
baldin badezu uste,
zorrak geroko utzi gabe
pagatu nai nituzke;
lengoak eman nizkitzula
oraintxe da bi urte;
etxean baneuzka gaur
naiago neuke:
ala ere beti
izango zaitut maite.

AMOREA MARGARITATXO

Seguru asko Iztueta'gandik sortua. Bi aldiz esaten dan «zagoz goierriko-bizcaino»k, eta bitan bere maiteak beste bat maiteko ote duan susmoarekin, adierazten du.

Amorea, Margaritaxo!,
nola zagoz tristerik;
zagoz alegererik?
Zu orrela ikustea
ez det nik atsegiñ,
nai badezu jakiñ.

Atsekaberik asko
zu ikustean nik,
oi daramat, maitea,
biotzean ixillik,
bañan alferrik.
Jakiñean aurkitzen naiz
etzaudela neretzat;
bañan ezin aztu zat.

PUNTA MOTZ

Garbi errikoa. Abestiaren itzkera Gipuzkoako Goyerrikoa.

Gure akerrak ditu
punta biak motzak,
zeren galdu ziozkan
neguko izotzak.

* * *

Aker galanta da ta
guziz egokia;
damurik ikusten det
puntak ebakia;
alferrik ematen diozkat
jana ta jakia.

ERRIBERA

Erriberaren alaba kolore-gorria,
ederki dantzatzen dezula
zabaldu da berria.
Plazan ikusi nai zinduzket,
txantxan maitagarria.

* * *

Deituko zaitut bada
urrengo jaian,
serbitu nai banazu
bear dan gaian.
Nere pozkida aurkitzen da,
dama, zure naian.

ONDARRABIA AUNDIA

Ondarrabian daude dantzari bi ederrak;
ezagutzen ditu Bernardak.
Dantzara ezpadute eramaten berak
gajo onek egiten ditu benazgo negarrak.

* * *

Bata da Martin, eta bestea Patxiko:
au ikusi gabetanik ez luke etsiko.
Soñu zarretan ere dantzariak dira;
zoraturik dago beti Bernarda, oieri begira.

ONDARRABIA TXIKIA

Felipe Bost-garrena
 zanean etorri
 Españi-ara agintari
 Irunen dantzatu zan
 Patxiko txikia;
 arritu zuen gende guztia
 arren dantzatzeko jakinduriak.
 Pozkidatu zituen
 Españiako gizon aundiak.
 Errege maite du Ondarrabiak.

NAPARTXO

Naparroatik etorzen da
 ardo gorri goxoa;
 artxek konsolatzen dit
 niri biotz gaxoa.

* * *

Bizikai ona bai ta guztiz
 erosteko dirua balitz
 edango nuke asko aldiz
 naiz etxera eraman zaldiz.

* * *

Ez det abererikan,
 dirurikan ain gutxi,
 bañan, adiskide tabernako Luzi;
 ez nezake bada nik edan gabe utzi
 zergatik berak nauen bizi.

* * *

Ardorik edan gabe nagoen eguna
 eduritzen zait bada niri dala guziz illuna
 Pitxarra ongi bete bedi;
 eta sarrita eman edatera niri;
 biotza aurkitzen zat motel eta eri.

ORMATXULO

Ormatxulo batetik
gau batean igesi,
arratoi beltz andi bat
nuen nik ikusi;
zijoan pizkorki.

Nora nai saltatzeko
etzegoen gaizki:
baño atzaparra zion
katu batek ezarri
humildu zan sarri.

UPELATEGI

Edan ezak goizean txuritik
onetik,
arratsaldian gorritik,
obetik.
Ala egiten oi diat nik;
eta ik egik
albadagik;
on egingo dik.

TXIPIRITONA

Plazaren erdira irtenik
 andrea ta gizona,
 dantzatu bear dute ongi
 biak txipiritona;
 antziñako usario au
 txit da ona.

ERREBERENTZIA

Bertso guztiak Iztueta'renak dirudite.

Erreberentzia
 Gorputz-egunean
 elizan sarturik
 Jaunaren aurrean,
 ezpata birekin
 laudatuaz gure Jauna,
 ba dakigu dantzatzen dana.

* * *

Onestasan guziz andiarekin
 lendabizi Jaunari agur egin;
 ala agintzen baitigu legeak,
 zeren gaituen guztiok bereak.

TXAKOLIN

Txakolin, txakolin,
txakoliñak, on egin:
Maritxo, arintxo
da Martintxo.

* * *

Ase naiz nafarrez:
txuri-gorri ta beltzez
jarri naute miñez,
gabe ere onik ez.

MIZPIROTZ

Zure aitak esan dit, nere maite polita
mispirak dazkatzula usteltzen jarrita.
Janari gozoa da guziaz mispira otz-ustela;
plazan saldutzen zaudela,
begira erosleai
benaz eta ernai;
galdua zera bestela.

* * *

Salmenta txarra dute mispira zimurrak,
bigundu arteraño mami ta ezurrak.
Salmenta onekoak badira mispirak,
erosi gabetanik gelditzen ez dira;
gozoa eta piña,
eguteran egiña,
ez da izango miña.

* * *

Ikaratzen baditu agin eta ortzak,
jaten asi orduko mispera ustel otzak,
gozoa dalarikan, ditu bere tatzak:
arantzakin ostu txit latzak,
zimurtu ezkerotik elkor ta minkatzak,
ba dakit dirana gaitzak.

* * *

Kuidadu andia bear du,
zeren eltzen da txit berandu,
sasoia egin arte, elduegia ere
ez baita on beñere.
Arretaz kontu egin bear zaio misperari;
lanik asko izango baita ala ere!
esaten dizut zure onerako,
etzaizu bada sekulan damutuko.

GRAZIANA

Amorioak nauka biotzetik eri,
 esan gabetanikan ezin nengoke ni;
 pena bat oi! daukat biotzean gorderik,
 Graziana ikusi nuen ezkeroztik.
 Ai au pena ta naigabea, maitetxo, Graziana!
 zureganako miña sartu zat nigana.

* * *

Badakite zeruak maite zaitudala;
 nere poza litzake baninduzu ala;
 zuregan dago nere ona eta gaitza:
 eman biar dirazu itza,
 bestela il bear det, nere maite biotza.
 Maite izango zaitut beti
 zuk ala biotzetik baldin banazu ni.

BELAUN TXINGOA

Euskal errietako soñu ezti,
 izan dana beti
 guzien gañeti,
 billatu det lurpean sartua
 bai eta aztua,
 zeren dan zartua.

* * *

Ateratu bear nuke plazara
 nerekin dantzara,
 oraindik, gauza da,
 ikusiko da zein atsegia;
 bizarra urdiña,
 baña txit ariña.

ALKATE SOÑUA

Alkate jauna,
bedori
ezagutzen degu
agintari.
Jostaldiatu nai genduke
bedorrek atsegin
baluke,
nai-erara ta garbi.

* * *

Iñori ez gaitzik egin
izan ez nezakean min:
atsekaberik ez eman neri:
jostatu zaitzte emeki
erria pozkida dedin.

PROZESIOKO SOÑUA

Gure Jaungoiko maitatia
izanik ongille aundia
zerutik etorri zan,
bai, lurrera,
Adanen pekatu gaiztoa
sendatutzera;
bestela ginjoatzen galtzera.
Guztion Jaun ta Jabe Zu zera.

EZKONBERRIAK LOTARATZEKO SOÑUA

Ezkonberriak
pozkidaz daude,
egin diralako gaur
alkarren jabe
elizan.

Gauza ederragorik
ezin izan,
ai! orain
banengo ni
zuen ditxan!

AUR TXIKIAI LO-ERAGITEKO SOÑUA

Aurtxo txikia,
negarrez dago;
ama, emazu titia;
aita gaiztoa
tabernan dago,
pikaro jokularia.

EZPATA-DANTZA

1

Gaur ezpata-dantzari
aurren-azkendari
Korpus-da San Joan
dituztela gogoan,
Zaldibitarrak,
gazte eta zarrak,
oi dabiltza dantzan
beren erriko plazan.

2

Gozo edo miña,
Martin danboliña,
arturik berekin
Errikardorekin,
dantzari ariña
omen da kapagiña
Juan Martin,
nik ori ondo jakin.

3

Geldi, geldi, geldi,
Berdillariri
erabilli konpasa,
ez dakion pasa;
Martínek badaki
nola erabaki
aren zortzikoa
ez du lendabizikoa.

4

Zubieta
ba du beta;
dantzatzen zortzikoa
guziz da pijoa.

Ermentaria
zer dantzaria!
eta Longinos
ikusi ditut iñoiz.

5

A! nolakoa
Olakoa!
dantzatzen ezpata bi
ikusirik nago ni;
aren anka
eta planta
ez da itxusia,
plaza asko ikusia.

6

Diego beltza
asko oi da altxa;
arturik ezpata
dantzari polit bat da;
iru txiki,
eta txiki, txiki,
geienean aurrean
biak alkarren parean.

7

Ettxerik etxe
an ta ementxe,
gizonak eta mutillak,
salto ta brinko
egiñik pijo,
ustuzeituzte botillak.
Zeñek atxi
Olako Patxi
erabilten ezpata!
zankoak arin
orain, baldin
arras galdu ez bada.

GIPUZKOAKO ERRI, FUERO TA KONDAIRA-KO BERTSOAK

«Yo por mi parte no puedo menos de volver a importunar a Ud., a fin de que se apresure a aprovechar de los pocos días que le restan de vida para sacar a luz pública las observaciones que tendrá Ud. hechas de las antigüedades de nuestro país, y que sería lástima bajasen con Ud. a la sepultura con perjuicio de la humanidad...».

(De Ramón Guereca, desde Zarauz el 21 de diciembre de 1826).

«...con que animese Ud. a decir más y más de nuestra Euskara y del genio, usos y costumbres de los antiguos enskaldunes, a quienes ojalá imitásemos en todo y por todo».

(Santiago de Unceta desde Vergara el 18 de junio de 1829).

Iztuetak bere bertsoak Gipuzkoako erri askoi eskeñi zizkien: Ordi-ziako Billafrankari, Tolcsari, Ondarrabiari, Errenteriarri... Tolosan, peria ta aren inauteriak ospatzen ditu. Gipuzkoa asko ezagutzen zuanez, eta berdiñ Gipuzkoak Iztueta, bere erriaren oitura, lege ta fueroak sutsu abestu zituan. Baita, bertso prankotan, erromatarren aurkako eta burrukak ere. Zati au, bere «Condaira» ikasiaz, bukatu dezagun.

Iztueta ilda, andik bi urtera, 1847'an, argitaratu zan bere «Guipuzcoaco Condaira». Il-ondoko argitaratze ontan, Hernani'ko apaiz eta ipuigille Agustín Paskual Iturriagak zer-ikusi aundia izan zuan. Gure folklore edo erri-jakintza zale ta dantzariaren aiñ lagun aundia zana.

Oso zaballdua dago, Iztueta bere «Guipuzcoaco Condaira» ezin bukatu ibilli zala bere azken egunetan. Ez da egia. Dantza liburua egin zuan ezkeroztik, «Condaira» ori egitea pentsatuta zeukan. Ortarako, arrezkeroztik, kondaira gaiak biltzen eta pillatzen aritu zan. Onela, 1825'an, Pablo Mendibil'ek Londres'en atera zuan liburuxkan, auxe irakurtzen degu: «para demostrar debidamente esta proposición sería necesario detenernos en formar un cuadro especial de estas mismas costumbres considerada en la vida política, civil y doméstica, objeto en que nos proponemos ocuparnos cuando tengamos a la vista el tomo tercero que el mismo Iztueta intenta publicar con este mismo fin».

1840'an, Zestuan bildu ziran Batzarrean, Azpeiti'ko ordezkariak euskaldunen bikaintasuna agirian jartzeko, erri onen oiturak ta izakera ager-

tu ta kondairatzeko, lanean ari ziranen gogoia ta asmoak indartu egin bear zirala, Batzarri adierazi zien. Eta «que teniendo noticia de que el guipuzcoano don Juan Ignacio de Iztueta se ocupa *hace tiempo* en escribir una obra de esta naturaleza, desearía que se le consignase una pensión vitalicia, que le sirviese de incentivo para la conclusión de dicha obra y de premio para la que anteriormente tiene publicada sobre las danzas y canciones antiguas del País...».

Aitormen auek naikoa izango dira noski, Iztueta aspalditik ari zala bere «Guipuzcoaco Condaira» gertutzen, konturatzeko. Euskeraz, aurrenekoa izango zan «Guipuzcoaco Condaira».

Liburuaren atal bakoitza, lau bertso estrofarekin bukatzen du. Au da, Iztuetak atal bakoitza estrofa batean bildu nai izan zuan, Gipuzkoako kondaira osoa kanta bat egiten zuala. Bere zartzaroan, kondairaren bilduma bat ziran estrofak, kanta marmarrean abesten zituala... Agian, erriak Gipuzkoako kondaira bertsoan jakin eta abestuko zuala pentsatzeak, ematen zion pozarekin... Etziran bete bere naiak... baiñan, emen dauzkatzu, irakurle, Iztuetaren kondaira-bertsoak.

Bere gaztetasunean egindako bertsoak denborarekin obeagotzen aritu zan bezelaxe, (eta gauz onen agiri garbi askoa, dantza liburuaren bukaeran agintariai eskeñi zizkietan, eman degu) beste orrenbeste gertatu zitzaion bere «Guipuzcoaco Condaira»ko batzuetan ere.

Zaldibi'ko Erriko-Etxeko liburuetan, auntza ta landaretegiatzaz 1799'ko ilbeltzaren 7'an emandako agindu bat, gordetzen da. Kulpitutik irakurri bear zan, erriko elizan. Sororen batean ikusten ziran auntz guztiak, garbitu egin bear zirala esaten zuan [1].

Agindu au zala ta, Iztuetak bertso batzuk egin zituan, eta gero bere «Condaira»n sartu zituan. Ori aipatu nai du, dionean: «*Auntzak askori ematen dio bizia, / berari ipiñi arren iltzeko sententzia*».

Bikaiñ borobildutako bertso mamitsu ta aberatsetan, Iztuetak ibillketa luze bat egiten du Guipuzkoa zear, gure erriaren izakera ta aunditasunak bildu ta kantatzeko. Etengabeko kanta sutsu bat dira. Guipuzkoari eskeintzen dion lore-sorta eder eta politt bat. Irakurlea laister konturatu da, au onela dala.

*«Probintziako jende leial ta argia
maite dezutelako zeuen sorteria
ezkiñitzen dizutet euskaraz jarria
Ama Gipuzkoaren bizitza garbia» [2].*

Bitxi auek denak bildu ta alkartzea bearrezkoa zan noski. Alkarren-gandik sakabanatu ta utsunerik gabe, danak errezkadan irakurtzeko. Alaxe egiten alegindu gera. Danak daramate beren atalari dagokion izen-burua.

[1] «31 de agosto de 1798. Por decreto de la junta quinta de las generales celebradas en la N. y L. villa de Zarauz por julio próximo del año pasado por el que se manda el exterminio de yeguas y cabras y dijeron súplica al Sr. Vicario de esta parroquia a fin de que sirva de hacerlo desde el púlpito».

[2] Burdeos'en, Haritschelhar jaunak gure erriaren kondairaz eratu zuan batzar batera, Koldo Mitxelena jaunak, «Iztueta, testigo político de su época» izen-buruarekin, lantxo bat bidali zuan. Lan au, Mitxelena jaunak, neri bialtzeko begiramena izan zuan, eta 30 oarrean ala dio:

«El texto de *Condaira* merecería un repaso, ya que la edición es claramente imperfecta: sí, en la pág. 258, Marco Aurelio y Cleopatra están convertidos en Mario A. y Elio Patra, etc. Compárense las diferencias que se observan entre el texto original de la carta-prólogo de Larramendi a Mendiburu (1747) y el trozo copiado en *Condaira*: junto a retoques imputables a Iztueta, faltan algunas palabras indispensables y hay otras erratas. Por otra parte, la página final del primer capítulo del ms. de la *Historia de Guipúzcoa* cuyo facsímil da Garmendia no coincide más que en líneas generales con lo que se imprimió en 1847».

Emen dakarzkiten bertso auek, ez daude artuta, Donostia'ko Diputazio edo Aldun-Etxean dagon eskuz idatzitako liburutik; Bilbao'n, Iztueta'ren irugarren emaztearen ondorengoan diran orri batzuetatik baizik. Eta onela diote:

«Gipuzkoatar prestu argiak,
ona emen Euskaraz jarriak:
zuen guraso maitagarriak,
egindako azaña andiak.

Irakurri beraz
gogoz, ta arretaz
Ama onaren bizitza osoa
Guztiz garbia ta txit gozoa!

Zuen serbitzari, biotzeti,
izan ta izango ere da beti
anaia amodioz betetakoa
zeña dan
Juan Ignacio Iztueta-koa».

VILLAFRANKA-KO ERRI

Idazkera ez dirudi Iztuetarena danik. Agian, «Bertso berriak» egin zituanak berak, Iztuetaren idazkiren bat idazki-aldatu zuan. Itz bat dago zalantzakoa: *Iruñkia? Irurkia?* Arritzekoa da, *ballera* bi aldiz idaztea. *Billeru izan* bear lukela, dirudi. Iztuetaren eskuz idatzia izan bazan, olakorik ezin zitekean gertatu.

1

Villafranka-ko erri
prestu ta leiala
ba dakigu guztiok
Gipuzkoan dala:
ango iru galairi
iñolaz al bada
sei edo zazpi berso
bear diztet para.

2

Bata apez dago ta
besteak ezkongai
gauza txarrik aientzat
ez nuke esan nai:
batetik zintzo dira,
bestetik txit alai
alkargana batutzen
dira aste ta jai.

3

Erdaraz tertulia
euskaraz ballera,
au izango da nere
bersoen sarrera;
orain lau illabete
asi zuten bera
amar libra kandela
argitan erre da.

4

Sarobe irurkia
 Sel Triunbirato
 eman zaion izena
 ez baitu girako:
 gaurkoa igaro ta
 prest dago bigarko
 ongi anaiatuak
 beti daudelako

5

Sei ta erdietatik
 zortzirak artean
 egoten dira berak
 atsegin batean:
 irakurri, jolastu
 kantatzen pakean
 kandela ifiñirik
 bonbilla batean.

6

Jarriak dauzkate prest
 beti iru silla
 gela artan besterik
 ez diteke billa:
 oek dituztelako
 berentzako diña
 geiago ez jartzeko
 artu zuten griña.

7

Urte askoz dedilla
 ballera au bizi
 gauza ona beñere
 ezta bear utzi:
 oraindano izan da
 orrelako gitxi
 gizon prestu danari
 ez aterik itxi.

VILLAFRANKATAR JAUN PRESTU

Villafrankatar Jaun prestu
 erri-eramantzalleak,
 ez izan zuen goi-zaleak;
 malla oetan arra aztu
 gutiziak. Ez beldurtu!
 Laga amodio zuenkoiai,
 gustien onari jarrai;
 artako zaute abeak,
 egiñak gure jabeak;
 egon sendo, zuzen ta ernai.

Iztueta jaunak 1832 urtean Villafranka-ko erriko-etxentzat eta bere enkarguz euskeraz ipiñi zituan Gómez Manrique-ren bertsoak Toledo-ko erri-etxean eta bere atean daudenak. Erderaz onela esaten due:

«Nobles, discretos varones
 que gobernáis a Toledo.
 En aquestos escalones
 desechad las aficiones,
 codicias, amor y miedo.
 Por los comunes provechos
 dexad los particulares.
 Pues vos fizo Dios pilares
 de tan riquísimos techos,
 estad firmes y derechos».

Aurrenean ipiñi ditugun Iztuetan bertsoak arkitzen dira Villafranka-ko erri-etxean burni-koi (burnizko eztenez) berunean eta arrian betirako ezarriak.

BIBA TOLOSAKO ERRIA

Itzak, izkera ta eraikera, Iztuetarenak. «Larunbat=larunbat». Onela deitzen dio Iztuetak larunbatari bere «Gipuzkoako Kondaira».

1

Biba Tolosako erria
larunbat —oro du feria,
biltzen dala det berria
Gipuzkoaren erdia.
Oi, oi, tira, tira,
Tolosan ibiltendira.

2

Zar ta gaste prestu anitz
saldu-erosian dabiltz
eta apez jaunak berriz
ase naiean eperkiz.
Oi, oi, etc.

3

Eperrik onenak non diran
kale guztietatik jiran
eskopetarekin miran,
fidatu zaitezte nigan.
Oi, oi, etc.

4

Begia erdi itxirik
apezak tiro uts gitxi dik:
kogitzen badu bizirik
mutilduko du ixillik.
Oi, oi, etc.

5

Arkitzen badu eperra
beren artean dute gerra,

endemas bada ederra,
jan bear dute berela.
Oi, oi, etc.

6

Apezak humillatzen lan da
endemas badaude edanda;
eperkirik jaten emanda
ixiltzen da aien demanda.
Oi, oi, etc.

7

Kalean eta basoan
apezak badu auzoan
eperra janari gozoan
eroriko da lazoan.
Oi, oi, etc.

8

Lumatu berrian beti
eperra maingu da egoti,
edan ezkerro gogoti
ardo goxo oneti.
Oi, oi, etc.

9

Eper gazte odol beroak
ez dira jatorriz geldoak;
baiño lumatzean egoak
geienak dira eroak.
Oi, oi, etc.

10

Ardo on ta bizkotxoak
eta amorrai leuntxoak
diralako aiñ goixoak
nai ditu eper gaixoak.
Oi, oi, etc.

11

Apezak nik baiño obeki
gauza ona zer dan ba daki:
txurikaturik ederki
jaten du zenbait eperki.
Oi, oi, etc.

12

Eper gaztearen txitxia
koipe utsa da guztia,
odolki leunean bustia
txit da janari ezta.
Oi, oi, etc.

13

Agorra eta urria
eper eizerakoak dira:
orduana dute furia
ta istar mardul guria.
Oi, oi, etc.

14

Artoa eta gaztaña
ugari ba dute, baña,
eper gaztearen maña,
naigo dut arraren zaña.
Oi, oi, etc.

TOLOSAKO GAZTERIA PRESTU LEIALAK

1845-garren urteko zaldun-iñute egunean,
Beren erriko langin maiztuak idurikatuaz,
plazan egitera dijoazen jostallu atsegingarria

Ederki egindako bertsoak. 1845'ko Tolosako Iñauteritarako
egiñak.

Martxa**1**

Zaldun-iñote egun gozo au
Dalako guztiz pozgarria,
Jostaldiatu nai genduke guk
Maite degun jaiot-erria:
Izanik bada iñoteria
Apropos artako jarria,
Kantuz plazara gatoz dantzari
Gaur Tolosako gazteria.

2

Gidari artu degu Gonzalez
Zanpantzartar ongi egiña,
Izatez txalkorra bada ere
Jakinduriaz txit abilla:
Erritik errira balebilke
Au bezalako baten billa,
Plazan jendeari emateko
Pozkida eta atsegiña.

LANGIÑEN ITZ-NEURTUAK

1

Guraiza txorrotxalle
 Eta tonelgiña,
 Erakustera datoz
 Beren lan egiña:
 Izan ezkeroztanik
 Merkea ta piña,
 Salduko da Tolosan
 Nai duten adiña.

2

Dendari abilla ta
 Arotz jakintsuna,
 Badakigu Errira
 Etorri zaizkuna:
 Modara apaintzeko
 Auxen da fortuna,
 Bientzako Tolosa
 Txit da leku ona.

3

Txapelagiñarekin
 Pelukagillea,
 Badaki kizkurturik
 Edertzen illea:
 Laster aberasteko
 Nolako idea?
 Baldin balute beti
 Irabazbidea.

4

Ermentaria eta
 Perra-iffinlea,
 Bata gain gañekoa
 Bestea obea:

Ezagutuko dute
 Agudo, ordea,
 Burni ta mandoaren
 Matxura gordea.

5

Zapataginarekin
 Eun kolaria
 Gau ta egun oi dago
 Nekera jarria:
 Langintza mea dute
 Bañan txit garbia,
 Ustelak ezpadira
 Larru, ta aria.

6

Pertz arabatzalle ta
 Txokolategiña,
 Guzienean badute
 Oek zer egiña:
 Bata nekatu arren
 Bestea adiña,
 Irabazia dute
 Guztiz desberdiña.

ZORTZIKOA

1

Tolosako Erria
 Guztiz antziñati,
 Jostaria dala txit
 Munduak badaki:
 Doai au datorkio
 Bere jatorriti,
 Argatik gordetzen du
 Zintzokiro beti.

2

Ai au atsegiña ta
 Pozkida betea!
 Lenbaitlen datorrela
 Urrengo urtea:
 Baldin bizirik bada
 Gonzalez maitea,
 Uste det nik Tolosan
 Pestan ibiltzea.

3

Jendeak deitutzean
 Biba, eta biba,
 Txalkorra azkar dabill
 Jira eta bira:
 Irteten dan orduan
 Plazaren erdira,
 Zoraturik legoke
 Berari begira.

4

San Juanetan ere
 Tolosan Erriak,
 Egiten ditu pesta
 Gogoangarriak:

Artarako daduzka
 Oituraz jarriak,
 Antziña-antziñako
 Pardon-dantzariak.

GIPUZKOAKO FUEROEN ATSEGIN LELOAK

Zortzikotan

Idazkera, izkera, sentipenak eta goi-atsa, Joan Inazio Iztueta-arenak.

1

(Gipuzkoa) txit leial
(eta) maitatia,
(aspald)i zun edana
(amaren) titia:
(ia) itzatic zeralako
euskaldun garbia,
non-nai ezaguna da
zure jatorria.

2

Lau milla ta geiago
urteren buruan,
Gipuzkoak badaki
jaiotza non duan:
itzegiten debanik
orduko moduan,
beste naziorikan
eztago munduan.

3

Zorioneko gure
ama Euskalduna,
seme bitore asko
azi dituzuna:
zedori zeralako
prestua ta ona,
mundu guztiak daki
maite zaituguna.

4

Zure itzkuntz gozo ta
oitura eztiak,
gordetzen dizkitzute
seme jakintziak:
galtzera utzi bage
zearo guztiak,
oen bearra badu
gure Probintziak.

5

Gipuzkoaren seme
gazte eta zarrak,
(zer)nai gauzatarako
(dira)de azkarrak:
(bada)kite sapaltzen
(ote e)ta larrak,
(baita) ere itzaltzen
(suak e)ta garrak.

6

Sei urteren buruan
txit nekez bildua,
begietan daukagu.
onen ispillua:
aserre bat izan da
portizki mindua,
bañan ekusten da gaur
arras bigundua.

7

Aserreak beti du
berekin nekea,
gose, egarriz eta
izurriz betea:
alde guztietatik
dario kaltea,
gure Ama maiteak
egin du pakea.

8

Egikizun onetan
dudarikan bage,
zure seme prestuak
nekatu dirade:
atsegin andietan
arkitzen gerade,
egin zeradelako
Fueroaren jabe.

9

Ama Gipuzkoari
ondra ta bizia,
Fueroak gordetzen
diote guzia:
oen alde nor diran
dago ekusia,
nekazaria eta
bere nagusia.

10

Etxejaun prestu oek
ba dakigu berdin,
alegiña andiak
dituztela egin:
Gipuzkoa betiko
ondo geldi dedin,
antziñako oitura
bere-bereakin.

11

Beren lanak utzirik
apropos Madrilla,
etxejaun andizki bi
azkar joan dira:
jatorriz dutelako
artarako griña,
gure Fuero maite
gozatsuen billa.

12

Etsai anitzen kontra
egin dute lana,
Gipuzkoatarrentzat
nola nai ta ala:
bata Aldamar-koa
bestea Zabala;
urte askoz Jainkoak
bizitu ditzala.

13

Gertatu izandu da
langai au len ere,
Felipe Bost-garrena
zalarik Errege:
gure Fuero onak
nai zituzten erre,
Zabalaren Asabak
ezbalitu gorde.

14

Esaera bat oida
guztiz antziñati,
euskaldunen artean
ez dakit zergati:
«bedarra zañeti ta
kondea kastati»,
nere ustez ezdago
jarria aiñ gaizki.

15

Egiteko onetan
izan da barrunen,
Enparango Nagusi
on Jose Manuel:
gordetzalle izan da
beti Fueroen,
Ama on Gipuzkoak
badaki nor duen.

16

Gipuzkoaren ona
 nai duten guziak,
 izan ta izango dira
 etxenagusiak:
 jatorriz diralako
 garbi ta biziak,
 maite ditu txit asko
 Ama Probintziak.

17

Beren egin-al onak
 agirian daude,
 begien aurretikan
 ezkutatu bage:
 atsegin andietan
 zoraturik gaude,
 egin geradelako
 Fueroen jabe.

18

Onelako semeak
 oi dirade gitxi,
 artutako lanari
 ez diote utzi:
 esker on andi asko
 dituzte merezi,
 Fuero bagetanik
 ez gaitezke bizi.

19

Iritsi zaizu egun
 zorionekoa;
 bizi bedi luzaro
 Ama Gipuzkoa:

bular gozoa du ta
 zabala kolkoa,
 ugaz-umea ez du
 bere gogokoa.

EUSKERAREKIÑ EUSKALDUNEN ATSEGIN-LELOAK

Zortzikoa [1]

Donostian egon zan denborakoak. Mayas Llorenteri,
Tragiari, Juan Bautista Errori... egiten dizkien ainbeste aipame-
nak, garbi asko adierazten dute.

1

Bukaera nai diot
Eman obra oni,
Bai eta onoreak
Kantuz euskarari:
Ikusi-ditu onez
Zenbait egun-gorri:
Bañan garaitpendurik
Txit dago gaur ongi

2

Gure euskara-maite
Jakintsun ezta,
Aienatu nai zuten
Arrotzak guztia:
Iguñ badute-ere
Bera ikustea,
Urteak joan arren,
Txit dago gaztea.

3

Erdaldun mingain-latzak
Orain zenbait-urte,
Euskara gaztetzerik
Ez-baitzuten uste:
Alegiñ aundiak
Txit egin dituzte,
Galduko dutelako:
Bañan ezin dute.

4

Bere seme prestuak
Ongi apiñdurik,
Agertu da euskara
Aitz zuloetatik:
Sasoikoa dago ta
Piskorra oraindik:
Ez da itzkuntza bat au
Berdintzen debanik.

5

Gozoa dalarik-da
Guzizko zintzoa;
Izkera guzietan
Lendabizikoa:
Beraren egille zan
Gure Jaungoikoa,
Argatik da euskara
Ain gain-gañekoa.

6

Nagusi eta buru
Dala egiazki,
Egiñ izan diote
Ixukarik aski:
Erabilli ere bai,
Etsaiak txit gaizki:
Bañan orain guziak
Azpian daukazki.

7

Euskararen etsaiak
Dirade argiro,
Mayanekin Llorente
Eta Osorio:
Asmatu-arren zenbait
Gezur ta sesio,
Aien esker gaiztoan
Gañera da igo.

8

Beste anitzek ere
Txarkeria asko,
Esan izan dituzte
Euskararentzako:
Batzuetan inki ta
Besteetan mako,
Izuturik txokoan,
Egongo dalako.

9

Maians eta Armesto
Gorputz bat egiñik,
Ari ziran euskara
Puskatu eziñik:
«Jo-ezak» andik eta
«Jo-ezak» emendik,
Moldatu baitzituen
Aita Larramendik.

10

Uste etzuten gauza
Zitzaien gertatu,
Etzekiten lanean
Ziralako sartu:
Asi baziran eta
Bai aiei damutu,
Astiñ-aldia txarrak
Etzituzten artu.

11

Maitaro naiko zuten
Euskara ikusi,
Baldin bear bezala
Balute ikasi:
Ezagutzen eztana
Mendekatzen asi,
Nola nai zuten bada
Baza irabazi?

12

Ondoren agertu zan
Don Joakin Trajia,
Naspillatu naiean
Euskara garbia:
Aotan artzen zuela
Naparren erria;
Ustez etzuelako
Izen berekia.

13

Gutziz gauza aunditzat
Trajiak esanak,
Desekindu zituen
Astarloa jaunak:
Aiñ ziraden traketsak
Eta txit baldanak,
Ezagutu ditzake
Eroa ez danak.

14

Astarloaren obrak
Dira agiriko:
Alakorikan iñon
Ezta nerekiko:
Mingaiñ latz arro zenbait
Astotzar lapiko,
Ixilduko dituzte
Sekula betiko.

15

Mundu guzi-guzia
Jakiñean bego,
Biziko da euskara
Oraiñ eta gero:
Beraren aundizkatzen
Gogaltsu ta bero,
Itzkribatzen ari da
Aspaldian Erro [2].

16

Atera ditu onek
 Bi obra berriak,
 Esaten dituela
 Beretan egiak:
 Aiek irakurtean
 Etsaien erdiak,
 Ezur uts egin ditu
 Sabel-arrabiak.

17

Txori buru puztu bat
 Egiñik txit aundi,
 Etsai irten zitzaion
 Gure euskarari:
 Apez jantzian zuen
 Izena estali,
 Aditu baitzituen
 Bereak eta bi.

18

Luma lodi zatar bat
 Zorrozturik gaizki,
 Asi zan itzkribatzen
 Arroturik lazki:
 Euskara ixilltzeko
 Asmoetan naski,
 Erronkak botatzea
 Ezta, ordea, aski.

19

Kakoa ortik eta
 emendik makoa,
 Esaten zuen zala
 Montuengakoa:
 Uste bazuen ere
 Zala goapoa,
 Astin bat artu zuen
 A zer nolakoa!

20

Naiz joan batera ta
 Naiz joan bestera,
 Non-nai aurkitutzen da
 Argiro euskera:
 Eman bear diogu
 Zor zaion eskerra,
 Bestela gu beraren
 Semeak ez gera.

21

Euskara piztea da
 Erdaldunen miña,
 Ez dakit nondik duten
 Orrelako griña:
 Mundu-guzian dago
 Sustraiak egiña,
 Itzegin oizalako
 Bera txit antziña.

[1] Gipuzkoako Dantzak, 198, 199 eta 200 orrialdetan.

[2] Erro-ko Juan Bautista Andoaindar jakintsuaren lenbiziko liburuaren izena da «Alfabeto de la lengua primitiva de España».

GIPUZKOATARREN KONDAIRA ERROMATARREN DENBORAN

(Ogei amarreko aunditan)

Bere dantza liburuaren azkenean, Iztuetak jartzen dituan bertsoak. Garai ortan antolatuak dudik gabe, edo 1823 baino lehen-
txeago.

1

Ogei eta sei bat urte alde
Jesus baño lenagotik,
etsai gogorrek etorri ziran
gure kontra Erromatik;
bildur aundirik ustez etzuen
bada izango gugatik;
Asmo gaistoak kontrara ziran
egiñal egiñagatik,
euskaldunak bai garailariak
len eta orain ta beti.

2

Antistio an eta Firmio
an Marko Agriparekiñ,
Oktabiano buruzaria
ere an zuten berekiñ:
iru talderi etorri ziran
lau nagusitzar oiekin,
banidadea arren banderan
ongi zabalduarekiñ
modu onetan sartu ziraden
ausardi gogorrek.

3

Lenengo lana atiak itxi
itxasoz eta legorrez,
bañan etziran luzaro egon
arpegi eman bildurrez:

loa gabean ariña, eta
begia-k allert egunez,
bereala ziran balientiak
asi galdetzen lagunez,
aitaren seme irten ziraden
orain leitutzen degunez.

4

Gogoan gorde leikeana da
seme orien esana;
«Erromatarrak or datozkigu
peleatzera gugana;
aal guzia biribillatu
bear degu alkargana
bildurrik gabe sartu aurrera
gogor etsaiarengana,
bentzi dezagun indarrarekin
onuntza agertzen dan».

5

Uste etzala samiñdu ziran
erromatar oien farrak,
Gipuzkoa mendi-mutillak
ziradelako azkarrak;
buruzariak ere etziran
orientzako aiñ txarrak,
oñak ariñak, gorputz lirañak,
gogor berriz atzaparrak;
Ainbeste milla gizon mendean
gure probintzi bakarrak!

6

Asi ziraden etor berrian
erromatarrak gogorki,
bost bat urtean zenbat pelea
galdu zituzten nork daki?
Alegiñ asko egin det, baña
nik au ezin erabaki.

Gerraren gura baziran ere
aspertu ziran ederki,
soldatu arro orgullosoak
jolastun agonagati.

7

Izu-ikaren arkitzen zala
etsaiaren talderia,
Oktabiano-k atera zuan
erritarretan berria,
nolabait ere agertu naiez
bere guda galgarria,
batalla onradu bat egin eta
batak besteri legia,
al zan lenena bukatu zedin
Kantabriako gerria.

8

Euskaldunaren agintariak
ori entzutearekiñ,
erantzun zion: «Konforme gera
gu zure esanarekiñ;
irureun mutill eskojituak
emen dauzkat nik nerekiñ,
azken batalla nai badezute
onela egin gurekiñ,
buruz buruan etor zaitezte
soldadu onenarekiñ».

9

Bear bezela kunplitu zuten
beren itz onorezkua,
señalaturik zegoan bada
batallarako lekua;
Gipuzkoaren onra andirako
zelai bat Errezillgua,
makiñaren bat erromatarrak
bizia utzitakua.
Egun beretik da erri ori
esan dan izenekua.

10

Ordu ta laurden iraun zuan
gauzak gutxi gora-bera,
eta batalla beti bezela
mendi-mutillen aldera:
erromatarrak iya guztiak
erori ziran lurrera.
Oktabiano-k ekusirikan
bere jendeen galera,
zer gertatzen zan laister biraldu
zuan Erroma aldera.

11

Albista ori jua da laister
an Erromako errian,
Senadu danak erantzun zuan
guziz kolera aundian:
«Pelea ori irabaz dute
txit errez beren errian;
guk ere ori egingo degu
nai bada geren lurrian;
gizonez gizon euskaldun oiek
etorri nai dutenian».

12

Uste gabeko erantzuera
arrokerizko orrekiñ
euskal mutillak berotu ziran
onra-nai aundiarekiñ:
Oiarzun-en zan Jauregi-etxe bat
Lartaun-en izenarekin;
ango galai bat giari berriz
eun mendi-mutill oñakin
peleatzeko pozez jua ziran
bada danak alkarrekiñ.

13

Erroma ondoko Tiber zeritzan
 ibai zabalen erdian,
 zelai polita antxe zegoan
 arras leku ederrian;
 exola-esiya zeukan egiña
 guziz arreta andian:
 berreun gizon peleatzeko
 itxitu orren erdian,
 igez-lekurik inora ezta
 etsaiak berriz aldian.

14

Erromatikan irten ziraden
 batallarako lurrera;
 Kantauritarrak arrimatuaz
 ibai aren basterrera,
 beren gabarra zulatu eta
 bota zuten ondarrera:
 Erromatarrak ekusten zeuden
 mendi-mutillen sarrera;
 salto ta brinko igaro ziran
 zelaitxoaren gañera.

15

Erromatarrak albora ziran
 etorri galdetutzera,
 ea zergatik botatzen zuten
 ontzi ura bazterrera:
 Kantauritarren buruzariak
 erantzun zien osteria;
 lenengo lana, orain goazen
 zelaian peleatzera,
 eta ondoren zuen gabarran
 an gera beste aldera.

16

Noizbait bear da bildu ziraden
 peleara alkarrekin:
 bi aldetako buruzariak:
 eun bana gizonekin:
 lizar-makillak orduko armak
 puntan burni zorrotzekin:
 biotzak salto egingo zien
 ori ikustearekin;
 Erromatarrak geienak iltzen
 lenengo golpearekin.

17

Ogei eta bat gizon ziraden
 illak Kantauritarrari;
 larogei eta geiago berriz
 oiek Erromatarrari;
 euskaldunak an irabazirik
 batalla sonatu ori,
 une artantxe eldu zioten
 etsaiaren ontziari,
 eta betiko berendu zuten
 Transtiberiko lur berri.

18

Erromatarren presidentek
 Senaduko itzarekin
 euskaldun aiei au esan zien
 frankeza guztiarekin:
 «alkardadean bizi nai degu
 orain aurrera zuekin;
 seme orduko nai badezute
 izan ill arte gurekin,
 egingo degu guren alabak
 emazte emanarekin».

19

Euskaldun aiek animaturik
 guztiak baten itzera
 erantzuer-au esan zioten
 jaun prestu aiei estera:
 «jarriko gera zuen alabak
 gure emazte izatera,
 pake gozoan gerta gaitezen
 gu alkarrekin aurrera:
 anaiatasun guziarekin
 Errroman biziko gera».

20

Bi erri oiek pake gozoan
 orduti ziran gelditu:
 zer gertatu zan, orra nik esan
 inork nai badu aditu.
 Gipuzkoa onak bere fueroak
 egundaño gorde ditu:
 Probintzi onek seme leialak
 oraındaño izan ditu;
 aurrera ere ala dezala
 beti, dan arte segitu.

KONDAIRAKO BERTSOAK

Len esan degun bezela, euskeraz aurreneko *Gipuzkoako Kondaia* dan liburu ontan, Iztuetak Zaldibi'n bizi zala sortu zituan bertso batzuk sartu zituan. Griña au, il arteraño izan zuan. Liburuko atalak, lau bertsoak aapaldietan biltzen du. Bere zartzarotan, eta Iztuetaenea'ko bere etxean, ikustekoa ta entzutekoa izango zan nola ortz-artean kantatzen zituan gure Joan Inazio agureak!... Utsune ta etenik gabeko irakurgai batean, aurreneko aldiz argiratzen dirala uste degu. Era ontara, askoz obeto ulertuko degu gure Iztueta, bai bertsolari bezela, bai gure erriaren abeslari bezela. Egia esan, garai artan askotan oi zan bezela, Guipuzkoaren aundi ta bikañtasunak puztu egiten baditu ere. Jatorrizko lana, Donosti'ko Diputazioaren Liburutegian arkitzen da.

Iztueta. (X orrialdea)

Probintziako jende leial ta argia,
 maite dezutelako zeuen sorterrria;
 ezkiñtzen dizutet euskaraz jarria,
 Ama Gipuzkoaren bizitza garbia.

* * *

Gipuzkoako Probintziaren asiera noiztik eta nola dan. (Aurrengo zatia, 1.0 kapitulua, 5 orrialdea)

Tubalen etorrera txit antziñakoa
 izandu zalako ain zorionekoa,
 oroituzean ere pozturik gogoa
 naierara bizi da beti Gipuzkoa.

* * *

Españara lendabizi etorri izan zan itzuntzaren errazoa. (11 kap., 10 orr.)

Sinistmen osorikan ezin artu oni,
 euskara ezagutzen ez debanak ongi;
 bañan aitortuko du gogoz eta garbi,
 bera ikasitzera nai debanak iarri.

* * *

Azaleko irudiña
denbora gitxiko diña.

Españaren izena noiztik, nondik eta norakoa dan argibidea. (111 kap.,
15, 16, 17, 18, 19 eta 23 orr.)

Euskarari ifinia,
ez puska berekia,
baizik arabakia,
eta arrotz etorkia.

* * *

Jarri ezkerro begira
arras ezagunak dira
Uriga eta Briga;
Astarloak ditu jira
nor bere Amaren titira.

* * *

Eta guk diogu dala, *Uria*.
Astarloak esaten du egia
euskaraz kanpora, *Bria*
txit dala soil eta urria;
bañan Españan guztiz ugaria
eta arras Euskara garbia.

* * *

Izen oentzako zer esanik
izango ez dutela uste det nik
urrengoentzako ain gutxi
Euskalerrian diralako bizi
ta maitatzea dutelako merezi.

* * *

Bañan Astarloak oen tokia
arkitu izan zeban txit egokia;
beragaitik dakigu dala, *Uria*
Españatar Euskara garbia:
eta agertu izan zala, *Bria*.

(Aurrena)

U bokalaren lekuan V berria
eta gero onen ordean B jarria.

* * *

O Euskara gozatsu zintzo jakintia!
Ezagun da zu bizi zeraden tokia;
izan ta izango da beti maitatia,
gogoz edan debana zedorren titia.

* * *

*Gipuzkoako Probintzia non arkitzen dan, zenbat leku betetzen duan eta
bere mugak nondik nora ta norekin dauzkan.* (Bigarren zatia. 1 kap.,
31 eta 32 orr.)

Egia zierto garbia
ez da gauza mingarria?
billatzea paperean jarria
balitz bezala fedeko egia!
Gipuzkoan biltzen dan arto ta garia
ez dala bertan bear danaren erdia
eta nork daki zenbat onelako astakeria?
Jakin beza mundu osoak
Gipuzkoako lur gozoak
ematen dutela maitaro
bertan bear dana ta geiago.

* * *

Gipuzkoako mendi gogoangarrien azaldurea. (111 kap., 39 orr.)

Gipuzkoatar prestu zintzo ta argiak
gogoz maitatu ondo erriko mendiak;
beti izango dira guztiz naigarriak
beretan daudelako ondasun andiak.

* * *

*Zenetan jarriko dedan Gipuzkoan bere izen euskarazkoakin ezagutzan
diraden beraren argibidea.* (IV kap., 48 orr.)

Nor izango da orain esango debanik
euskarak ez debala berarren izenik?
Naita ere sinistu ezin nezake nik
jaioko ere dala alako gizonik.

* * *

*Gipuzkoako arrobi baliosoen ugaritasuna eta berak ematen dituzten arri
bitore ikusgarrien doaiak.* (V kap. 59 orr.)

Gizon arrotzak ere gure ondragarri
aitortu izan dute argi eta garbi
Gipuzkoan dalako arria ugari
etxe ederrak non nai dirala agiri.

* * *

Gipuzkoako meatzak non ta nola eta zer gisatakoak diraden. (VI kap.,
75 orr.)

Onenbeste meatze ain toki gitxian
nola arkitzen diran gure Probintzian;
engañatzen ez banaiz nere iritzian
ez dira topatuko Europa guzian.

* * *

Gipuzkoako iturri garbi on ugaritsuen azaldurea. (VII kap., 109 orr.)

Gipuzkoan arkitzen diran iturriak
izan ta izango dira txit maitagarriak;
berenez direlako osasungarriak
gain gañeko tokian daude gaur jarriak.

* * *

Gipuzkoako ibai andien azaldurea. (VIII kap., 124 orr.)

Orra zer eskubide andi ta gozoak
lenago oi zituen Ama Gipuzkoak;
maitaro izan ziran gorde ta josoak
bizi ziran denporan gure gurasoak.

* * *

*Gipuzkoako baso zabal andi eta zuaitz lirain galanten berri zuzen egiaz-
koa.* (IX kap., 136 orr.)

Gipuzkoan arkitzen diraden basoak
ugariak dira txit eta erosoak;
emango lituzteke ondasun gozoak
baldin bear bezala baleude jasoak.

* * *

Gipuzkoako mugapean bildu oi diran garauen errazoria. (X kap., 145
orr.)

Aberatsak dira ta gozatsu eztiak
Gipuzkoan arkitzen diran sagastiak;
gure asaba onak oparo utziak
arras maitagarriak dirade guztiak.

* * *

Matsaren doaiak. (149 orr.)

Antziñako denporan Gipuzkoan matsak
badakigu zirala guztiz aberatsak;
bide bagez galtzera onelako gauzak
mingarri da uztea gizonaren antzak.

* * *

Gaztañaren ontasuna eta ondasunak. (151 orr.)

Gipuzkoako maizter ta etxe-jabeak
ez dira alfer, nagi, ardura bageak;
osotoro gorderik alor, ta larreak
gaztañadi galantak dauzkate pareak.

* * *

Intxaurren etekinak. (152 orr.)

Intxaurrek izatea Errian ugari
ezkerrak zor zaiozka bertako lurrari;
eta gitxiago ez batere urrari
ditxa on au Jainkoak eman zigun guri.

* * *

Ezkuurren mirariak. (154 orr.)

Zuaitzak aizkorari diola beldurra
sinistatu bear da ez dala gezurra;
baldin artzen ezpada denporaz ardura,
Agur gure basoak ta agur ezkurral

* * *

Baratza berarrak. (159 orr.)

Aralarko mendia izanik aiñ latza,
nor asiko zan bertan landatutzen aza?
Iñori gogoratzen etzizaion gauza!
Oraiñ non arkitzen da alako baratza?

* * *

Lore begitangoakin usan-berar gozoak. (166 orr.)

Probintziako aitzak dauzkate gordeak
landare ederrakin berar ta loreak;
txuri, beltz, urdin, gorri, berde ta moreak
zer nai gauzatarako, non dira obeak?

* * *

Gipuzkoako abere-en izatera eta berak ematen dituzten etegiñak. (XI kap.,
176 orr.)

Zer nai gauza jarten da paper berrietan,
argaitik nago, bada, orain erriertan;
mundu guztiak dakuts bere begietan
arkume asko dala gure mendietan.

* * *

Abelgorriak. (XI, 182 orr.)

Lurрак ematen daben ondasun garbia
goieneneko mallan oi dago jarria.
Izan ta izango da txit maitagarria
nekazaria ongi bizi dan Erria.

* * *

Zamari edo zama-abereak. (XI, 185 orr.)

Lurrari agertzeko barrungo mamiak,
ez dirala ain onak mando ta zaldiak,
Jobellanos-ek ditu esaten egiak,
obeak diradela beiakin, idiak.

* * *

Azienda beltzak. (XI kap., 188 orr.)

Sinistpen osoa da gizon andietan
gezurnik ez dutela jarten paperetan;
bañan inoiz arkitzen dirade benetan,
Andienetako bat ona emen bertan!

* * *

Auntzak. (XI kap. 188-181 orr.)

Orain datorkit bada auntzen itz-aldia,
Bañan andizkatzea oen larru, esne, ta mamia,
Zenbait gizonentzat da txit bekatu andia.
Guztiaz ere esan bear det nere iritzia,
Izango bada ere bazterrean utzia;
Auntzak askori ematen dio bizia,
Berari ipini arren iltzeko sententzia;
Nolakoa ordea?
Gaitzgillerik andienentzako gordea,
Ken dakiotela auntzai kordea,
Suautsarekin balaz
Egunaz ere bai ta orobat gauaz,
Kanpoan dabiltzan guzi guziaz arras.
Da gauza iakiña,
Auntza ere dala gizonarentzako Jainkoak egiña;
Batzuentzat gozoa; eta besteentzako samiña,
Errapea bezin ona duelako agiña.
Ezin ukatu leike, bada, dituztela auntzak,

Guztiz zorrotzak
Agiñakin ortzak,
Baita ere errapeak
Esnez ondo beteak.

Eta uda ta negu bazkatzen guztiz merkeak.
Onen ugari gozoa ematen duten auntzak,
Nola utzi ditzake nekazariaren antzak?

Baldin egiten badute katea,
Ezarri muskillarekin katea,
Artarako ipinia dago Alkatea.

Auntz jabeari ematen bazaio zakelan miñ,
Aren auntzak ez dezake zuriketa asko egin,
Zergaiti bera kontuan egongo dan ernai, zintzo, ta pin.

Beldurak gordetzen debala mastia,
Esan izan zebana etzan gezurtia!
Nekazariaz artzen dala urrikia,
Guziari eman dakiokoe erabakia.

Ez da, bada, ain nekeza artzea neurriak,
Gorputz bat egingo balirake Erriak;
Bañan auntzen etsaiak diralako ardiak,
Poztu egiten ditu oen illberriak.

Auntzak eta basoak ezagutu izan dira beti
Munduaren lenbizi biziko asierati.

Eta orain zergatik
Ez degu bear auntzik
Ez gitxi ta asko?

Basoak galtzen dizkigutelako!
Utzi zizkiguten, bada, guren gurasoak
Txit ugari ta erosoak
Auntzakin basoak,

Utsaldiarik bageko oso osoak.
Bañan geroztik dijuaz.
Auntzak gitxituaz,
Eta basoak txikituaz.
Aek ill ta oek ebaki

Egin dituztelako ausarki,
Modu onetan ezin diteke basorik jaiki.
Egia da landareen eritzallea dala auntzaren ortza
Eta, basoen illtzallea? Aizkora zorrotza!

Ikatzgiña sartzen dan basoan

Eta beraren inguruko auzoan,
Akullu gairik ere ezta ikusiko gizaldi osoan.
Bañan auntzaren ausapaia izan arren gazia,
Baldin basoa arkitzen bada zertxobat azia,
Eder ta galant, berde ta mardul egongo da guzia.

* * *

Ez det luzeagotu nai nere esankizuna;

Auntz gaxoai
Eta baso goixoai,
Jaungoikoak diela betiko osasuna;
Gipuzkoak izan dezan ugari ondasuna.

* * *

Abere basati edo lar-abereak. (XI kap. 195 orr.)

Lar-abere asko zan orduan erori,
Alere sortu dira nondikbait iori;
Kalte anitz diote ekiten iñori,
Bañan ezin diteke sendatu miñ ori.

* * *

Gipuzkoan ezagutzen diran egazti eta pistie guztien arrazoiak. (XII kap., 201 orr.)

Eizagana ifinten badute begia,
Zuzen aski artuko diote neurria;
Dala arranoa ta naiz txantxangorria,
Lurrera izango da plostetz eroria.

* * *

Gipuzkoaren mugapeko itsaso eta ibaietan arrapatzen diran arrai gogo balio andikoen azalduera. (XIII kap. 208 orr.)

Bale-arrapatzalle azkar ta zintzoak
Gipuztarrak ziraden lendabizioak;
bide bage kendurik oei itsasoak,
Ingeles ta Frantzesak dira gerozkoak.

* * *

Gipuzkoatarren erlijioa zer ta nolakoa dan. (Irugarren zatia. I kap., 212 orr.)

Erlijio Santua Gipuzkoatarrek
Maitatzen dute anitz, gazte eta zarrak;
Doai on au emanik Jaungoiko bakarrak,
Zer nai gauzatarako dirade azkarrak.

* * *

Gipuzkoako biztanle prestuen doai grina, izqera eta eginbideak. (II kap., 219 orr.)

Probintzia onetan guztiz ondrosoak
Beti izan dirade dantza ta bersoak;
Idurikatuz ongi geren gurasoak.

* * *

Gipuzkoako biztanle beargilletsuen langintzarik aurrengoak. (III kap., 230 orr.)

Gipuzkoako artzain zintzo ta argiak
Izan ta izango dira gogoangarriak;
Maite dituztelako oitura garbiak
Beren guraso onak antziña jarriak.

* * *

Nekazaritza noiztik eta zeren bidez asia dan. (IV kap., 236 orr.).

Gauza askoren izen txit antziñakoak,
Maitaro gorde ditu Euskara zintzoak;
Berenez diralako eztitsu gozoak,
Gutizia andia diote auzoak.

* * *

*Gipuzkoako erri askotan nekazariak alkarren artean egiña daukaten
anaitasun pare bagekoaren azaldurea. (V kap. 42 orr.)*

Bizian ta illean Gipuzkoatarrak,
Alkarri laguntzeko txit dira leialak;
Ikusi dira ondo beren egiñ-alak,
Ditxa andia bait du emen bizi danak.

* * *

*Gipuzkoatarrak plaza agirikoetan jokatu oi dituzten pillota-partidu, idi-
tema eta beste apustu mueta ankoren errazioa. (VI kap. 245 orr. eta 255)*

Amar joku ta sei zeudenean
Erribera-ren kopeta,
Bazirudien bazekarrela
Elurrarekin tormenta;
Elizaraño sakatzen zeban
Zortzi ontzako pillota.

Baztandarrak itzak eder
Malmotea kolkoan;
Erraz irabazi uste zuten.

Partida galdutakoan,
Negarra mardul egiten zuten
Hernanin Eliz-ondoan.

Astigarran mutil txiki bat
Probestuaren semea

Non billatzen da errestorako
Bera dan baño obea?
Ikaraturik biraldu bait du
Naparroako jendea!

Gipuzkoako jende leial eta piña,
Onean goixoa da, galtzean samiña;
Plazan egin arren nork bere alegiña,
Alkar maitatzeko du jatorrizko griña.

* * *

*Erromatarren etorrera; eta oekin Gipuzkoatarrak egin izan zituzten jazara-
rra andien azaldurea. (VII kap., 274 orr.)*

Gipuzkoako jende Euskaldun garbia
Aurrekoetatik da zintzo ta argia;
Erabakirik ondo guda galgarria,
Erromatarretara izan zan jarria.

* * *

*Wisigodoak, Sueboak eta Alanoak noiz ta nola etorri izan ziran España-
ra. (VIII kap., 276 orr.)*

Naitasuna dionak jaioterriari,
Jarraitu bear dio leialtadeari;
Denpora guztietan ixil ta agiri,
Berak gorde izan du Gipuzkoa garbi.

* * *

*Arabe-en etorrera eta Godo-en ondamentia noiz eta nola izandu zan. (IX
kap., 285 orr.)*

Gipuzkoak luzaro zintzoki eta piñ
Serbitzo asko zion leialkiro egin;
Bañan azkenerako artzen zebala miñ,
Asperturik zegoen Nafarroarekin.

* * *

*Gipuzkoako Probintzia noiz ta nola eta zeren bidez Nafarroagandik
aldendurik jarri zan Gaztelako Errekeagana. (X kap., 285 orr.)*

Errege ondraduak gizon prestu gisa
Badakite gordetzen emandako itza;
Lege on bidezkoak zuzen badabiltza,
Izan ta izango da Españaren ditxa.

* * *

*Gipuzkoatarrak Gorritiko gaztelua noiz ta nola artu zuten. (XI kap.,
294 orr.)*

Batalla onetako itzbide andiak,
Historia askotan daude ifiniak,
Utsaldiarik bage, garbiro egiak,
Denpora berpereko gizon jakintiak.

* * *

*Tolosako erri ernaiak bere auzo-erri banaka batzuekin batean Nafarroa-
ren menpeko erri Leiza ta Areso noiz ta nola artu izan zituen. (XII kap.,
297 orr.)*

Tolosa-tar pizkorrak arin ta garboso,
Nafartarren lurreen sarturik eroso;
Artu zituztelako Leiza ta Areso,
Fama andia zeban Gipuzkoak jaso.

* * *

*Gipuzkoako Probintziak noiz ta zeren bidez.. biraldu izan zituen bi
milla ta geiago bere seme azkar ondo armatuak Portugalgo Erregeke ertsi-
turik zeukan Burgos-ko gaztelua lokabetzera. (XII kap., 299 orr.)*

Gure Errege Jauna
Billatu degu basoan,
Goizean eizera joana
Pozkida bete osoan,
Berak dituelako ikusi,

Batzuk ill eta besteak bizi,
Portugesak amilka igesi.

* * *

*Milla bostean eta amabigarren urtean Frantzesak zeren bidez etorri zan
Nafarroara eta Gipuzkoako Probintziara eta bietatik zer gisatan biraldua
izandu zan ariñ aski, bideak galdurik eta armak utzita. (XIV kap., 307
eta 312 orr.)*

Borbonek Donostia zebanean itxi,
Ez omen zerabilen arrotasun gitxi;
Bañan nai zebanikan etzeban iritsi,
Bostgarren egunean joan zan igesi.

* * *

Egoki ezarriak zuzenki neurrian,
Gipuzkoaren armak daude agirian,
Amabi kanoi galant ondra andian,
Frantzesari kenduak Belate-mendian.

* * *

*Milla bostean ogei ta bigarren urtean Irun Irazun-en Frantzesakin Ale-
man-en kontra Gipuzkoatarrak egidako batalla andien azaldurea. (XV
kap., 315 orr.)*

Aleman ta Frantzesak alkarri jarraio,
San Marzial gañera ezin ziran igo;
Ah Mondieu! esanaz, negarra jario,
Gipuzkoatarrentzat deus etzuten balio.

* * *

*Milla bostean ogei ta laugarren urtean eta urrenekoan Gipuzkoarrrakin
Frantze-en artean izan ziran gertakarien azaldurea. (XVI kap., 317 eta
319 orr.)*

Oiarzun erretzeko egiñik promesa,
Gauaz ixil etorri izan zan Frantzesak;

Bañan izanik bertan aín jende artea,
Gaizki irten zitzaion orduko amesa.

* * *

*Gipuzkoatarrak Frantzesakin zenbat aldiz buruz buru ta bat banaka
alkar disidaturik egin izan dituzten pelea gogorren azaldurea. (XVII kap.,
321 orr.)*

Etsaiari ziola portizki eraso,
Ondra andia zeban Urbietak jaso;
Batallan txit aurrera sarturik garboso,
Frantzesai artu zien Erregea preso.

* * *

Frantzesak eldu ziran bi aldiz onara,
Laster irabazteko pozean jazarra;
Bañan uste ez dala samintzen da farra,
Izan ezkerro kontra Gipuzkoatarra.

* * *

*Gravelingas-ko batallan gertatu izan ziran joan-etorrien errazioa. (XVIII
kap., 325 orr.)*

Gravelingas ondoan gazte eta zarrak,
Ongi ezagun ziran nor ziran azkarrak,
Oñak arin zituzten, gogor atzaparrak,
Frantzesak porrokatzen Gipuzkoatarrak.

* * *

*Milla sei eun ogei ta emezortzigarren urtean Ondarribia ertsiturik egon
izandu zan egunetako gertakari andien errazioa. (XIX kap., 373 orr.)*

Antziña antziñatik oi dago jarria,
Goieneko mallan Fuenterrabia,
Jatorritik dalako leal ta garbia,
Nork maitatuko ez du alako Erria?

* * *

*Milla ta zazpi eun eta emeretzigarren urteko gertakarien barria. (XX
kap., 377 orr.)*

Guda au izan arren labur ta ariña,
ezagutua dago Frantzesaren griña;
ez du atzo ta egun sartutako miña,
Gipuzkoa betiko beretu eziña.

* * *

*Milla zazpi eun laurogei ta amairugarren urtean Españarekin Frantzia-
ren artean sortutako guda zeren bidez eta nola izandu zan errazioa. (XXI
kap., 405 orr.)*

Gipuzkoan baziran Erriak txit asko,
Frantzesak etzebanak bururikan jaso,
Gogor ziotelako beretan eraso,
gorde izan ziranak garbi eta oso.

* * *

*Milla zortzi eun ta zortzigarren urtean Napoleonek saldukeriaz Españan
sortu zeban guda kaltarkitsu bidebagekoaren azaldurea. (XXII kap., 414
orr.)*

Gipuzkoako seme leial menditarrak
alkar maite dute txit, gazte eta zarrak,
jatorriz diralako prestu ta azkarrak,
egin izan zituzten alako jazarrak.

* * *

*Milla zortzi eun ogeita amairugarren urtean Errege Fernando VII'garrena
Jainkoak beregana deitu zebanean, beraren anaia Karlos-ek eta alaba Isa-
bel-ek Españako koroiaz jabetzearen gañean alkarren artean artu zuten
despita andi negargarriaren azaldurea. (XXIII kap., 421 orr.)*

Erabaki naiean itzpidea garbi
esanaz eta esaten aspertzen ez naiz ni:
mundu guzti-guztiak orain eta beti,
gogoan izango du Zumalakarregi.

* * *

*Zenñetan kontatzen diran Gipuzkoatarrak itsasoꝝ sarritan egindako azaña
gogoangarriak. (XXIV kap., 451 orr.)*

Mendietan ez ezik itsasoan ere
Gipuzkoatarrak txit azkarrak dirade:
beren azañak ongi gordeak alere,
urteak joan arren agirian daude.

* * *

*Gure ama on maitati Gipuzkoak bere hular gogo indartsuarekin gururo
azpitako seme leial gogoangarri anitz, nor ta non jaioak eta zer gisatakoak
izan diraden argitasun garbia errien izenak abezekiro dirala. (XXV kap.,
509 orr.)*

Gipuzkoak baditu semeak ugari
jakin izan dutenak ekiten lanari:
erakutsiaz garbi mundu guztiari
zer-nai gaitan dirala buru ta gidari.

Non nekatu badute gizon jakintziak
eman nai badituzte emengo barriak:
bestek ez bezalako doai on andiak
dauzka Gipuzkoako baztar maitatiak.